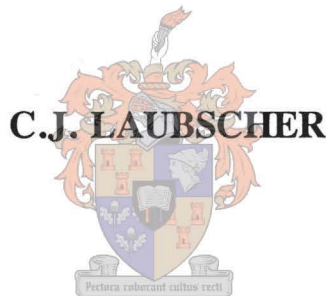

**DIE LEWE VAN GOEWERNEUR-GENERAAL
GIDEON BRAND VAN ZYL,
1873 - 1956**

deur

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad van Magister in die Lettere en Wysbegeerte (Geschiedenis) aan die Universiteit van Stellenbosch.

Studieleier: Prof. Dr. D.J. Van Zyl

Januarie 1992

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie tesis vervat, my eie oorspronklik werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige ander Universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie.

DATUM

17 Januarie 1992
.....

OPSOMMING

Gideon Brand van Zyl, die eerste Suid-Afrikaans gebore Goewerneur-Generaal, is op 3 Junie 1873 in Kaapstad gebore. Sy naam suggereer die vroeë verwantskap tussen die Van Zyls van die Kaapprovinsie en die Brand-familie van die Oranje-Vrystaat.

Casper van Zyl, Gideon se vader, het as alleenouer 'n leidende invloed op sy seun se lewe en loopbaan gehad. As jeugdige het Gideon die Kaapse metropolitaanse gebied met sy perdekarre, trems en stofstrate leer ken. Hy het 'n diep aanvoeling vir die natuur gehad en daarom het hy sy vrye tyd op die oop Kaapse vlaktes, in die berge of by die see deurgebring.

Sy skoolloopbaan het in Seepunt begin en in 1890 het hy sy matriekeksamen aan die Normal College in Kaapstad suksesvol afgelê. Vanaf 1891 tot 1894 was hy 'n student aan die South African College waar hy veral uitblink het in sport.

Op 11 Desember 1900 is Gideon met Marie Elizabeth Caroline Frazer van Bloemfontein getroud. In 1898 het hy sy prokureurskap verwerf en in 1918 senior vennoot van sy vader se praktyk geword. Gedurende die Eerste Wêreldoorlog het hy diens gedoen as Assistent-Direkteur Werwing in Kaapstad en Assistent-Kommissaris van Terugkerende Soldate in Pretoria.

Hy het sy toetrede tot die politiek gemaak met sy verkiesing as lid van die Uitvoerende Komitee van die Unioniste Party in 1910.

In 1915 is hy tot lid van die Kaapse Provinsiale Raad en in 1918 tot Lid van die Volksraad verkies. Sy politieke filosofie het as uitgangspunt, die eenheid onder Suid-Afrikaners met 'n sterk Britse betrokkenheid, gehad.

Gideon was van 1921 tot 1924 Adjunk-Voorsitter van Komitees van die Volksraad en vanaf 1934 tot 1942 Voorsitter van Komitees en Adjunk-Speaker. Hy het prominente posisies in die Suid-Afrikaanse Party en die Verenigde Party bekleed. Gideon was 'n vurige Smuts-ondersteuner. In sy kiesafdeling Seepunt het hy hom onderskei deur waardevolle bydraes te lewer soos die bewaring van die Kaapse Parade en die behoud van die Seepunt-strandgebied.

Gideon is op 14 Oktober 1942 as Administrateur van Kaapland aangestel. In hierdie hoedanigheid het hy blywende bydraes aan die provinsie se onderwys, gesondheids- en biblioteekdienste gelewer.

Sy aanstelling as die sewende Goewerneur-Generaal van die Unie in 1945 het onverwags gekom. As die koning in Brittanje se verteenwoordiger in die Unie het hy 'n posisie van aansien bekleed, maar die politieke betekenis van die amp het byna net in naam bestaan. 'n Hoogtepunt tydens sy ampstermyn was die besoek van Koning George VI aan Suid-Afrika in 1947.

Na sy aftrede in 1951 het Gideon sy laaste jare tot 1956 in byna afsondering gesluit. Sy lewe is gekenmerk deur hoë geestelike waardes, 'n sterk mensgeoriënteerdheid, 'n ongekende dryfkrag en 'n wil om betrokke te wees. Gevolglik was hy nie net op dinamiese wyse by die politiek betrokke nie, maar ook op talle terreine op sosiale gebied.

SUMMARY

Gideon Brand van Zyl, the first South African born Governor-General, was born in Cape Town on 3 June 1873. His name suggests an earlier alliance between the Van Zyl family in the Cape Province and the Brand family in the Orange Free State.

Gideon's father, Casper van Zyl, who brought his son up as a single parent had a strong influence on his son's life and career. As a young boy, Gideon came to know the horse-carts, trams and dirt roads of metropolitan Cape Town very well. He had an innate love of nature and thus spent most of his free time outdoors on the Cape Flats, in the mountains or near the sea.

His school career commenced in Sea Point. He completed his Matriculation Examination at the Normal College in Cape Town in 1890. He was a student at the South African College from 1891 - 1894 where he shone, particularly on the sports field.

Gideon married Marie Elizabeth Caroline Frazer of Bloemfontein on 11 December 1900. In 1898 he became an attorney and in 1918 a senior partner in his father's law practice. During the First World War he served in Cape Town as Deputy Director of Recruiting and in Pretoria as Deputy Commissioner for Returned Soldiers.

He entered the political arena with his election as a member of the Executive Committee of the Unionist Party in 1910. In 1915 he was elected to the Cape Provincial Council and in 1918 he became a member of Parliament for the constituency of Cape Town Harbour. The underlying principle of his political philosophy was unity amongst South Africans and allowance for a strong British involvement.

Gideon was Deputy Chairman of Committees of the House of Assembly during 1921 - 1924, and Chairman of Committees and Deputy Speaker from 1934 - 1942. He held important positions in both the South African Party and the United Party. Gideon was a staunch supporter of Smuts. In his constituency, Sea Point, he made his mark with his valuable contribution to the conservation of the Grand Parade in Cape Town and the Sea Point Beach Front.

Gideon was appointed to the position of Administrator of the Cape Province on 14 October 1942. In this capacity he made lasting contributions to the teaching, health and library services in the province.

His appointment as seventh Governor-General of the Union in 1945 came as a surprise. As the British Monarch's representative in the Union he held a position which was highly respected, but in reality had very little political influence. A highlight during his official term of office was the visit of King George VI to South Africa in 1947.

After his retirement in 1951, Gideon spent most of his last years in seclusion. He died in 1956. Since childhood his life was epitomized by a strong set of religious principles, good interpersonal relationships and an extraordinary motivation and desire to be involved in the growth around him. Consequently he not only had a dynamic involvement in politics but he was also extremely active on all social levels.

INHOUD

Opsomming/Summary	
Voorwoord	i
Dankbetuigings	iv
Afbeeldings en illustrasies	vi
1. Herkoms en voorskoolse jare (1873-1880)	1
Herkoms	1
Geboorte en voorskoolse jeugaktiwiteite	5
2. Skolier, student en goue verbinten	9
Skool-en kollege-opleiding	9
Vryetydsbesteding	15
Goue verbinten	25
3. Regseleerde en Weermagsoffisier (1895-1926)	28
Klerkskap by W.T. Buissine	28
Prokureur en notaris	30
Vennootskap	31
Die Anglo-Boereoorlog (1899-1902)	32
Cape Peninsula Garrison Rifles	33
Die stigting van die Kaapse Kleurlingkorps	34
Assistent-Direkteur Werwing	36
Assistent-Kommissaris Terugkerende Soldate	38
4. Politikus (1915-1942)	42
Politieke belangstelling, LPR en LV	42
Politieke rol in makro-verband	49
Parlementêre posbeksleër	60
Sy rol in sy kiesafdeling	66

5.	Administrateur van Kaapland (1942 - 1945)	72
	Onderwysaangeleenthede	73
	Gesondheidsdienste	79
	Biblioteekdienste	82
	Finansiële aangeleenthede	84
6.	Goewerneur-Generaal (1946-1950)	89
	Magte en funksies van die Goewerneur-Generaal	89
	Gideon van Zyl word staatshoof	91
	Amptelike optredes	99
	Die Koning se besoek, 1947	107
	Gideon van Zyl en die nuwe Nasionale bewind	113
	Laaste ampsjaar en uittrede	115
7.	Slot	120
	Laaste jare	120
	Afsterwe en testamentêre nalatenskap	121
	Loopbaanbeskouing	123
	BRONNE	135
	BYLAES	141
1.	Verkiesingsuitslae, Kaapstad-Hawe en Seepunt(1910-1943)	142
2.	Hoeksteenleggings, onthulling van gedenkplate en opening van geboue deur G.B. van Zyl (1946 - 1950)	143
3.	G.B. van Zyl, lidmaatskap van organisasies (1891-1956)	144

VOORWOORD

Die onderwerp van hierdie studie, Gideon Brand van Zyl, was die sewende Goewerneur-Generaal van die Unie van Suid-Afrika. Sy ampstermyn het gestrek van 1945 tot 1950. Hy was die laaste anti-republikeinse Goewerneur-Generaal, maar die eerste Suid-Afrikaans gebore staatshoof in die amp. Sy politieke loopbaan het oor 'n tydperk van 24 jaar, vanaf 1918 tot 1942, gestrek. Van 1942 tot 1944 was hy Administrateur van Kaapland.

Van Zyl was dus een van die prominente Suid-Afrikaners van sy tyd. Omdat daar nog nie vantevore 'n histories-wetenskaplike studie oor hom onderneem is nie, het ek besluit om sy lewe as tema vir hierdie tesis te neem.

Omdat hierdie geskiedskrywing in die genre van die biografie val, het ek ten doel gestel om alle fasette van Gideon Brand van Zyl se lewe na te gaan en dit te plaas in die milieu waar hy 'n rol gespeel het. Die studie dek die volle lewenstydperk van Gideon Brand van Zyl. Sy bydrae tot die breë Suid-Afrikaanse samelewing is in verskeie opsigte van historiese belang. Daar is verder gepoog om deur die historiese ondersoek die onbekende en innerlike, as die kern van sy lewe, na vore te bring. My belangstelling in die biografiese, politieke en konstitusionele geskiedenis het nou aansluiting gevind in die navorsing en lewensbeskrywing van Gideon Brand van Zyl.

Volgens my oordeel het die studie verrassende resultate opgelewer. Dit lewer byvoorbeeld bewys daarvan dat Van Zyl as Administrateur van Kaapland diepgaande en verreikende veranderinge in die opvoedkundige, gesondheids en finansiële aangeleenthede van die provinsie gebring het. In sy amp as Goewerneur-Generaal het hy aan die Suid-Afrikaanse volk getoon dat 'n gebore Suid-Afrikaner volwaardig en met eerbaarheid, soos in die geval van sy Britse voorgangers, aan die amp gestand kon doen.

Die vernaamste gevolgtrekking wat uit hierdie studie blyk, is dat Gideon Brand van Zyl 'n byna filantropiese naastebeskouing gehad het. Van kindsbeen af het hy 'n dryfkrag en doelgerigtheid geopenbaar wat hom nie net in 'n verskeidenheid van organisasies en aangeleenthede betrek het nie, maar hom in die meeste daarvan laat presteer het. Daarom was dit byna onvermydelik dat hy op een of ander stadium in sy lewe sy besondere ideale sou verwesenlik.

Sekondêre werke het min inligting oor Gideon Brand van Zyl opgelewer. In die meeste werke word daar slegs terloops oor hom berig. Die meeste inligting oor Van Zyl, en van groot waarde, is 'n artikel oor hom wat in die Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek deel

IV, verskyn het. Dit is deur B. Bennett geskrywe. Verreweg die meeste inligting oor Van Zyl is uit primêre bronne bekom.

'n Groot deel van die navorsing oor die onderwerp is by die Manuskrip-afdeling van die Universiteit van Kaapstad gedoen. Ek was besonder bevoorreg om daar die G.B. van Zyl-versameling te kon gebruik wat as die vertrekpunt vir die navorsing gedien het. Verdere navorsing is gedoen by die Suid-Afrikaanse Biblioteek in Kaapstad, die Parlementsbiblioteek, die Gericke Biblioteek van die Universiteit van Stellenbosch, die Biblioteek van die Kaapstadse Stadsraad en die Biblioteek van die Kaapse Provinsiale Raad. Navorsing is ook in die Kaapse Argiefbewaarplek en die Sentrale Argiefbewaarplek in Pretoria gedoen, maar hier is min bruikbare inligting opgespoor.

Die skrywe van die tesis het in sommige opsigte 'n braakveld betree. Uit periodieke publikasies en dagblaaie is heelwat inligting verkry wat grootliks Gideon Brand van Zyl se persoonlike lewenservarings asook inligting uit literatuur aangevul het. Alhoewel teoretiese werke oor die historiese biografie geraadpleeg is en in die bronnelys aangedui word, is dit slegs as agtergrondstudie gebruik.

Naas geskrewe bronne het ek die voorreg gehad om mondelinge getuienis van verskeie persone oor Gideon Brand van Zyl in te win.

'n Privaat gesprek met sir De Villiers Graaff, die voormalig VP-opposisieleier, het heelwat nuwe inligting oor Gideon se vroeë politieke loopbaan geopenbaar. Mededelings deur Gideon se bure in Milnerton, waar hy sy laaste lewensjare deurgebring het, het meer lig gewerp op sy persoonlikheid en karakter as Goewerneur-Generaal.

Die historiese ondersoek het enkele probleme opgelewer. Aangesien Gideon se lewe oor 'n lang tydperk van 83 jaar gespan het, het dit die navorsingstyd aansienlik verleng. Vanweë die relatief groot hoeveelheid inligting wat so bekom is, het dit die analise aansienlik bemoeilik. Aan die positiewe kant het egter genoeg inligting, en kwaliteit inligting, tot my beskikking gekom en het 'n groot volume inligting in Van Zyl se privaat versameling neerslag gevind wat ek vrugbaar kon benut.

Gideon Brand van Zyl het sy persoonlike ervarings op skrif gestel wat my navorsing aansienlik vergemaklik het. Hy het dit egter geskryf toe hy al oud was. Boonop bestaan dit bloot uit 'n samevatting van grepe uit sy lewe. Dit het die toepassing van interne kritiek soveel noodsaakliker gemaak. Die beskikbare inligting moes deur periodieke publikasies en literatuur bevestig, aangevul en afgerond word. Sommige inligting uit sy politieke loopbaan het of verlore geraak of dit is vernietig terwyl hy nog gelewe het. Baie inligting is losstaande en bykans honderde toesprake het vele analitiese-en sintese probleme opgelewer.

Aangesien Van Zyl se uitlatinge in die Volksraad nie groot publisiteit gekry het nie, kom inligting hieroor slegs sporadies in Hansard voor. Navorsing in dié verband het sy politieke loopbaan van 1924 tot 1937 gedek, maar slegs betekenisvolle inligting kon vir die jare 1936 en 1937 uit hierdie notules verkry word.

Vir die tydperk van Gideon se ampstermyn as Administrateur het ek die Notules en Ordonnansies van die Kaapse Provinsiale Raad geraadpleeg. Toegang tot die notules van die Uitvoerende Komitee is egter beperk. Hierdie notules behels in elk geval slegs 'n beskrywing van besluite wat lei tot konsepondonnansies en nie besprekings van die Komitee nie.

Die metodologiese benadering wat gevolg is, was om 'n histories-chronologiese lewensbeskrywing na vore te bring. Hierin het uitstaande kenmerke van Van Zyl se loopbaan prominensie geniet. 'n Redelike groot deel van sy jong lewe is beskryf in 'n poging om vroeë tekens van sy ideale en moontlike toekomsverwagtinge aan te dui. Vir die doel van die tesis is die mates, gewigte en geldstelsel eie aan die tydperk waarin Gideon Brand van Zyl gelewe het, gebruik. Die besonderhede is tot huidige mate-, gewigte en geldeenhede verwerk en daarnaas tussen hakies aangedui.

C.J. Laubscher
DURBANVILLE
Januarie 1992

DANKBETUIGINGS

Die voltooiing van hierdie studie het ek te danke aan die goedgunstige hulp en ondersteuning van verskeie persone en instellings. Eerstens is ek groot dank en waardering aan my studieleier, professor D.J. van Zyl, verskuldig vir sy professionele leiding en waardevolle advies. Professor van Zyl was altyd bereid om onder soms moeilike omstandighede en 'n besige werkprogram my op 'n simpatieke wyse tot groter insigte te lei. Dit was vir my 'n besondere groot voorreg om onder sy uiters bekwame leiding hierdie studie te kon onderneem en ek is veral dankbaar vir die verdere kennis en insig in die historiese metode en die wetenskaplike tegniek wat ek hierdeur kon opdoen.

Ook bedank ek dr. C. Venter, interne eksaminator, vir sy waardevolle insette wat hy gelewer het. Ek is voorts groot dank verskuldig aan mev. M. Brown vir haar persoonlike aanmoediging en besondere hulpvaardigheid in die finale afhandeling en tegniese versorging van die tesis.

My hartlike dank gaan ook aan die personeel van die Archives and Manuscript-afdeling in die Jagger Biblioteek van die Universiteit van Kaapstad. Ek bedank graag mejj. L. Twentymen-Jones en E. Eberhard, mev. J. van der Spuy en mnr. J. Lawrence vir hul vriendelike samewerking en persoonlike aanmoediging.

'n Verdere woord van dank gaan aan die personeel van die Suid-Afrikaanse Biblioteek in Kaapstad, die Parlementsbiblioteek, die J.S. Gericke Biblioteek van die Universiteit van Stellenbosch, die Biblioteek van die Kaapstadse Stadsraad, die Kaapse Argiefbewaarplek en die Sentrale Argiefbewaarplek in Pretoria asook die Biblioteek van die Kaapse Provinsiale Raad.

Ek is ook dankbaar teenoor die volgende persone vir hulle behulpsaamheid en dat hulle my te woord kon staan: Sir de Villiers Graaff, voormalige V.P. -opposisie-leier; mnr. D. du Plessis, Sekretaris van die Uitvoerende Komitee van die Kaapse Provinsiale Raad; mnr. Ulrich Sachse van die S.A.U.K., Seepunt; mev. L. Sher, eggenote van 'n voormalige burgermeester van Milnerton, en mev. F. Human van Durbanville.

Ten slotte betuig ek groot dank en waardering aan my vrou, Vanessa, vir haar persoonlike opoffering, geduld en ondersteuning en veral met die tikwerk van die konsep en finale manuskrip.

Geldelike bystand van die Raad van Geestelike Wetenskaplike Navorsing ten opsigte van die koste van die navorsing vir hierdie tesis word hiermee erken. Menings in hierdie werk

uitgespreek of gevolgtrekkings wat gemaak is, is die van die skrywer en moet in geen geval beskou word as 'n weergawe van die menings of gevolgtrekkings van die R.G.N. nie.

C.J. Laubscher
DURBANVILLE
Januarie 1992

AFBEELDINGS EN ILLUSTRASIES

1. Gideon Brand van Zyl (1873 - 1956), teenoor p. 1.
Foto: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52: negative no. B2D 87/77.
2. Gideon van Zyl se grootouers (Van Zyl), teenoor p. 2.
Foto's: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52B: negative no. B2D 87/85.
3. Gideon van Zyl se grootouers (Brand), teenoor p. 3.
Foto's: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52B: negative no. B2D 87/85.
4. Casper Hendrik van Zyl, teenoor p. 4.
Foto: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52.
5. Geboorteplek van G.B. van Zyl, teenoor p. 5.
(A) afbeelding van skildery: Die Suiderstem, 30.10.45;
(B) Foto: H.W.J. Picard: Grand Parade, plate 88.
6. Eerste skool langs die "Round Church", teenoor p. 11.
Afdruk van skets: M. Murray: Under Lion's Head, plate 23.
7. Gideon se skoonvader, sir John George Fraser, teenoor p. 25.
Foto: J.G. Fraser: Episodes in my life, g.p.;
Gideon se skoonmoeder, Dorothea Fraser.
Foto: J.G. Fraser: Episodes in my life, p. 55.
8. Gideon se eggenote Maria Elizabeth Caroline (Fraser) Brand van Zyl, teenoor p. 26.
Foto: University of Cape Town Libraries:
G.B. van Zyl collection: BC 52: negative no. B2D 87/77.
9. Goue huweliksherdenking van die Brand van Zyl egpaar, teenoor p. 27.
Foto: The Cape Argus, 12.12.1950.
10. Sertifikaat van mediese ongeskiktheid vir diens in die Oorsese Infanterie Brigade, teenoor p. 33.
University of Cape Town Libraries G.B. van Zyl collection: BC 54 A1 VOL III.

11. G.B. van Zyl in militêre uniform tydens die Eerste Wêreldoorlog, teenoor p. 36.
Foto: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection: BC 52:
negative no. 1 B2D 87/84.
12. Hoofkomitee van die Suid-Afrikaanse Party in die vroeë 1930's, teenoor p. 51.
Foto: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 54 D 47(b):
negative no. B2D. 87/78.
13. Generaal J.C. Smuts en G.B. van Zyl, 1945, teenoor p. 52.
Foto: The Cape Argus, 30.10.1945.
14. Administrateur vervang leraars in skoolrade van Kaapland, teenoor p. 79.
Spotprent: Die Burger, 27.10.1945.
15. Ekstra belastingheffing vir Kaapland, teenoor p. 86.
Spotprent: Die Burger, 29.1.1944.
16. The Oath of a Privy Counsellor, teenoor p. 95.
University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III, p.
51.
17. Insweringsplegtigheid, Pretoria, 1 Januarie 1946, teenoor p. 96.
Foto: The Rand Daily Mail, 1.1.1946.
18. G.B. en Marie van Zyl tydens die amptelike parlamentsopening, Januarie 1946,
teenoor p. 100.
Foto: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52: Foto -
negatief nr. B2D. 87/77.
19. Tuinparty te Goewerneurswoning, Pretoria, 9 Oktober 1947, teenoor p. 106.
Foto: The Star, 10.10.1947.
20. G.B. van Zyl en die koninklike gesin in Kaapstad, teenoor p. 108.
Foto: The Friend, 24.4.1947, p. 62..
21. Dr. Malan meld aan by die Goewerneur-Generaal, 1 Junie 1948, teenoor p. 113.
Foto: The Rand Daily Mail, 2.6.1948.
22. Dr. Malan se eerste Kabinet in 1948, teenoor p. 114.
Foto: W.J. de Kock: Geskiedenis van Suid-Afrika.

23. Die Goewerneur-Generaal en die 1948-Uitvoerende Komitee teenoor p. 115.
Foto: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52 A 7: The Daily News, 2.7.1948.
24. G.B. van Zyl, dr. D.F. Malan en die nuwe Minister van Naturellesake, senator H.F. Verwoerd, teenoor p. 115.
Foto: Die Vaderland, 19.10.1950.
25. Brief van dankbetuiging van Koning George VI aan G.B. van Zyl, teenoor p. 117.
University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52 A 10: Letter from Buckingham Palace, 6.12.1950.
26. Brief van dankbetuiging van dr. D.F. Malan aan G.B. van Zyl, teenoor p. 118.
University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52 A 10: Brief van die Kantoer van die Eerste Minister, 24.12.1950.
27. "Should Auld Acquaintance be forgot?", teenoor p. 119.
Spotprent: The Star, 20.12.1950.
28. Cottswold House, Milnerton, teenoor p. 120.
Foto: A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43)
29. Laaste rusplek van G.B. van Zyl, Maitland begraafplaas, teenoor p. 121.
Foto: in persoonlike besit en gefotografeer September 1987.
30. Gideon ontvang die ere-doktorsgraad in Regte aan die Universiteit van Kaapstad, 31 Maart 1948, teenoor p. 127.
Foto: Varsity, 23.4.1948.
31. G.B. van Zyl, Prior van St. John Hospitaal in Suidelike Afrika, teenoor p. 130.
Foto: University of Cape Town Libraries: G.B. van Zyl collection BC 52 A 9: Die Stem van St. John, Desember 1949.

Gideon Brand van Zyl

(1873 - 1956)

HOOFSTUK 1

HERKOMS EN VOORSKOOLSE JARE (1873 - 1880)

Herkoms

Hierdie bekende Suid-Afrikaanse familienaam, wie se draers prominente bydraes op verskeie gebiede in Suid-Afrika gelewer het, het sy ontstaan in Nederland gehad. Die van word so ver terug as die 13de eeu onder die Nederlandse adel gevind en is een van die vanne in Nederland met 'n geografiese oorsprong. Die woord "zyl" of "zyl", soos dit in Suid-Afrika meer bekend is, het in die verskillende Nederlandse provinsies nie dieselfde betekenis gehad nie. Daar bestaan verskeie teorieë ten opsigte van die betekenis. Een is dat dit van Friesiese herkoms is en waterleiding, skutsluis of afwateringskanaal beteken. 'n Ander moontlikheid is dat vanlose persone die naam aangeneem het omdat hulle hul aan 'n adellike naam wou verbind. Die mees logiese verklaring is dat die Van Zyl-familienaam sy ontstaan ontleen aan die Zyl-rivier in Leiden.¹

Die stamvader van die Van Zyl-familie was Willem van Zyl, gebore in 1668 in Delft, Nederland. Hy het in Januarie 1699 in die Kaap aangekom en hom hier permanent gevestig.² Willem was een van die burgers wat saam met Adam Tas deelgeneem het aan die stryd teen goewerneur W.A. van der Stel. Willem en sy vrou, Christina van Loveren, is albei in 1726 oorlede.³ Christina, wat bestem was om die stammoeder van die Suid-Afrikaanse Van Zyls te word, is op 7 Junie 1673 in Amsterdam gebore.⁴

In die loop van die agtiende en neëntiende eeu het lede van die Van Zyl-familie oor die lengte en breedte van Suid-Afrika versprei. Die meeste het hulle op landbou en veeteelt toegelê, maar verskeie Van Zyls het ook tot ander beroepe toegetree en hulle daarin onderskei.

1 D.J. van Zyl (red.): Die Van Zyl-familie in Suid-Afrika, pp. 1, 3, 4-5.

2 Ibid., pp. 50, 63.

3 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 2: Genealogical details of the Van Zyl and Brand families.

4 D.J. van Zyl (red): Die Van Zyl-familie in Suid-Afrika, p. 59.

Gideon Petrus van Zyl

Cornelia Gardruidyda Johanna
(Badenhorst)

Gideon van Zyl se grootouers (Van Zyl)

Gideon Brand van Zyl se grootvader, Gideon Petrus, is op die plaas Nooitgedacht, in die distrik Swellendam gebore, en op 3 Desember 1815 gedoop. Op 6 Mei 1891 is hy in die ouderdom van 76 jaar op Swellendam oorlede. Hy was getroud met Cornelia Gardruidyda Johanna Badenhorst wat ook in 1891 oorlede is.⁵

Gideon Petrus van Zyl was die jongste van 'n gesin van vyf seuns. Sy ouer broers was Frederick, Hans, Jacobus en Hermanus. Hans het die plaas besit waar die teenswoordige Robertson tot stand gekom het. Die oudste broer, Frederick, was die eienaar van die laer gedeelte van die vallei in die Klaasvoogdsrivier. Jacobus en Hermanus was veeboere en het verhuis na die distrik Colesberg waar hulle hul op die vrugbare oewer van die Oranjerivier gevestig het. Gideon Petrus was die bekendste van die broers. Hy was 'n welgestelde veeboer wat daarvoor bekend was dat hy saam met ene kolonel Baily die eerste teler van volbloed perde vir die Indiese leer was. Hy was ook in die distrik Swellendam vir sy groot fisiese krag bekend en het in die gemeenskapslewe 'n belangrike rol gespeel. Hy was byvoorbeeld kommandant van die plaaslike burgers en het in dié hoedanigheid aan die oosgrensoorloë onder leiding van goewerneur sir Harry Smith deelgeneem.⁶

Gideon Brand se tweede naam toon die verbintenis aan met die bekende Brand-familie van die Oranje-Vrystaat. Sy grootvader aan moederskant, Phillipus Albertus Brand, gebore op 15 Maart 1807, is op 8 Augustus 1831 met Anna Frederika Wilhelmina Munnik getroud. Phillipus Albertus Brand was 'n broer van sir Christoffel Hendrik, eerste Speaker van die Kaapse Parlement en vader van die Vrystaatse president, Jan Hendrik Brand.⁷ Gideon se moeder, Elizabeth Maria Carolina Brand, gebore op 25 Januarie 1845, was dus 'n niggie van president Brand.⁸ Sy is op 1 Julie 1883 oorlede toe Gideon slegs 10 jaar oud was.⁹ Vir die grootste deel van Gideon se jeugjare is die opvoedingstaak dus deur sy vader behartig.

Casper van Zyl, Gideon se vader, het waarskynlik vir Elizabeth Brand ontmoet deur sy kennismaking met Jan Hendrik Brand toe laasgenoemde nog 'n dosent in die Regte aan die

5 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 2: Genealogical details of the Van Zyl and Brand families.

6 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 17: Koerantuitknipsel in die Worcester Standard, g.d.; BC 52 A 17: Letterbook, p. 100.; The Cape Argus, 11.7.1913.

7 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 2: Genealogical details of the van Zyl and Brand families.

8 Ibid.

9 (Kaapse Argiefbewaarples) M.O.O.C. 7/1/959 nr. 2126: Last Will and Testament of the late C.H. van Zyl.

Phillipus Albertus Brand

Anna Frederika Wilhelmina
(Munnik) Brand

Gideon van Zyl se grootouers (Brand)

South African College was. Casper het onder sy leiding gestudeer. Hierdie verbintenis met die Brands, wat hoofsaaklik Engelssprekend was, is 'n moontlike verklaring waarom ook Gideon, hoewel Nederlands van herkoms, eintlik Engelssprekend geword het.¹⁰

Casper wat 'n leidende figuur in Kaapse regsringe sou word, is op 20 Februarie 1842 op Swellendam gebore.¹¹ Sy ouers wou graag hê dat hy predikant moes word, maar hy het teen hulle wense besluit om 'n regsloopbaan te volg.¹² Van 1861 tot 1863 het hy aan die South African College gestudeer en sy studies suksesvol voltooi.¹³ Hierna het hy by die firma J. and H. Reid and Nephew aangesluit, waar hy sy klerkskap voltooi het. In 1865 is hy toegelaat as prokureur en notaris van die Hooggeregshof, in 1866 as aktebesorger en in 1876 as prokurasiehouer van die Admiraliteitshof.

Casper het besondere deursettingsvermoë en dryfkrag aan die dag gelê en sy studies voltooi sonder enige finansiële hulp van sy ouers.¹⁴ Sy hardwerkendheid en offervaardigheid blyk verder daaruit dat hy, afgesien van sy professionele werk, sonder vergoeding as dosent in die Regte aan die South African College opgetree het. Hy het ook privaat lesings gegee en in baie gevalle selfs studente en jong gegradueerdes op sy eie onkoste van boeke voorsien. Daar was inderdaad maar min Regstudente in Suid-Afrika wat gedurende die tydperk 1865 tot 1890 nie op een of ander tydstip in hulle studies deur die Casper bygestaan is nie.¹⁵

Casper was bekend vir sy deeglike vakkennis, maar ook vir die besondere wyse waarop hy die vak aan sy studente oorgedra het. Die kombinasie van lesings aan die South African College en die verpligtinge van sy professionele loopbaan was egter veeleisend en in 1891 het hy besluit om as dosent te bedank. Sy dienste is egter so hoog aangeslaan dat die South

10 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 83.; The Cape Times, 29.4.1956.

11 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 2: Genealogical details of the van Zyl and Brand families.

12 The Cape Argus, 14.3.1914.

13 W. Ritchie: History of S.A. College II, p. 900.

14 The Cape Argus, 14.3.1914.

15 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 83.; BC 54 D 45: U.C.T. Brochure on Law Faculty; The Cape Times, 29.4.1956.

Casper Hendrik van Zyl

(1842 - 1913)

African College hom gevra het om sy besluit te heroorweeg. Gevolglik het hy eers in 1896 as dosent uitgetree.¹⁶

Casper het 'n groot bydrae gelewer tot die bevordering van Regsgeleerdheid in die algemeen. In Junie 1882 het hy byvoorbeeld 'n aandeel gehad in die stigting van die Cape Law Society.¹⁷ Die volgende jaar is Casper en sir Thomas Scanlen aangestel as die eerste eksaminatore vir die praktiese eksamen vir prokureurs en notaris. Hierdie posisie het Casper tot 1902 bekleed. In 1893 is hy ook aangestel as president van die Cape Law Society - 'n amp wat hy tot 1902 bekleed het. Hy het beide die status van sy professie en die integriteit daarvan in die onderwys van Suid-Afrika uitgebou. Sy bydrae tot die aktiewe deelname en navorsing op die gebied van Regte het gelei tot die publikasie van die hoogaangeskrewe werk Judicial Practice of S.A. Dit was dus gepas dat die Universiteit van Kaapstad uit erkenning vir sy bydraes tot die Regsgeleerdheid in 1910, drie jaar voor sy dood, die eregraad, LL.D. honoris causa, aan Casper toegeken het.¹⁸

Casper se uitmuntende regsloopbaan het ongetwyfeld 'n groot invloed op Gideon Brand gehad, maar ook so sy besondere voorliefdes. Die belangrikste hiervan was Casper se liefde vir die natuur. Hierdie belangstelling is op Gideon Brand oorgedra.

As 'n inwoner van Seepunt was Casper 'n ywerige aanplanter van veral bloekombome teen die hange van Seinheuwel. Sy entoesiasme het tot gevolg gehad dat hy groot uitgawes aangegaan het om waterleidingspype vir die bome aan te lê. Die tuin by sy woning Kei Apple Grove, in Seepunt, was van die aanskoulikste in die Skiereiland. Hierdie naam wat hy aan sy huis gegee het, weerspieël juis sy liefde vir die natuur. Dit het 'n interessante geskiedenis. Casper se vader, Gideon Petrus, het na sy aftrede saadjies van die Kei-appelboom, wat waarskynlik naby die Kei-rivier gegroei het, na Seepunt gebring. Casper het die saadjies by sy huis gesaai en die boompies versorg en vertroetel totdat hulle later die kenmerkende heinings by Kei Apple Grove gevorm het.¹⁹

Toe Gideon Petrus opgehou het met sy boerdery-aktiwiteite by Swellendam het Casper Botany Bay (vandag Bantry Bay) gekoop sodat sy vader daar kon kom woon. Hierdeur het

16 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 83.

17 E. Rosenthal (ed.): S.A. Dictionary of National Biography, g.p.

18 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Data on dr. C.H. van Zyl's career as lawyer.; Die Suiderstem, 12.3.1949.

19 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Data on dr. C.H. van Zyl's career as lawyer.

A. Afbeelding van die agtiende eeuse woning, Waalstraat, Kaapstad, geboorteplek van Gideon Brand van Zyl

B. Die woning in die 1910's

Casper 75 akkers grond by sy besittings gevoeg. Casper het ook groot gedeeltes van die eiendom met bome beplant.²⁰

Geboorte en voorskoolse jeugaktiwiteite

Vanweë sy latere sterk verbintenisse met Seepunt is algemeen geglo dat Gideon Brand ook daar gebore is. Dit is egter nie die geval nie. Hy is op 3 Junie 1873 in die ou Brand-familiehuis op die hoek van Keerom-en Waalstraat in Kaapstad gebore. Sy geboorteplek is byna op dieselfde plek waar sy kantoor as Administrateur van Kaapland 70 jaar later sou wees. Die gebou is later omskep in 'n polisiestasie en nog later het dit as 'n kinderkliniek gedien totdat dit in 1939 gesloop is.²¹ Op dieselfde perseel is 'n nuwe gebou opgerig wat agtereenvolgens 'n hoedemaker, weefstofhandelaar, mansklerehandelaar, 'n poskantoor en 'n burgerkommissaris gehuisves het.²²

Toe hy slegs drie maande oud was, het Gideon se ouers na Kei Apple Grove in Regentstraat, Seepunt, verhuis. Hierdie huis was sy tuiste totdat Gideon in 1900 in die huwelik getree het met Marie Elizabeth Fraser.²³

Gideon Brand van Zyl was lid van die sesde geslag wat direk van die stamvader, Willem van Zijl, afgestam het. Hy was die oudste seun in die Van Zyl-gesin. Hy het 'n ouer suster, Anna Frederica Wilhelmina, gehad wat op 9 November 1871 gebore is, asook twee jonger susters, Elizabeth Emily en Cornelia Gertruida wat onderskeidelik op 5 Junie 1876 en 7 Maart 1881 gebore is. Sy jongste broer, Philippus Albertus, is op 24 Maart 1878 gebore. Die verskil in jare tussen die oudste en die jongste was tien jaar. Na die oorlye van sy vrou het Casper met Amalie Emmel, 'n Engelse dame, hertrou.²⁴ Uit die huwelik is 'n dogter gebore. Van Gideon se stiefmoeder en stiefsuster is weinig bekend. Gideon verwys ook nie

20 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 3.

21 Die Suiderstem, 10.11.1945 (Byvoegsel).

22 The Cape Argus, 23.3.1943.

23 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 19.

24 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52: Detail on van Zyl and Brand families.

in latere geskrifte na hulle nie. Die afleiding kan dus gemaak word dat hulle nie 'n noemenswaardige invloed op sy lewe gehad het nie.

Gideon het goeie en minder goeie herinneringe van die ou Brand-familiehuis in Waalstraat gehad. Die huis was van die oudste in Kaapstad, en gebou deur die Bataafse regering. Dit het 'n dakkamer gehad wat as "Uitkyk" bekend was. Uitkyk is waarskynlik gebou om te dien as toring of uitkykpos vir inkomende skepe. Dit is in Gideon se tyd gebruik om die kinders eenkant te hou wanneer families vir sosiale geleenthede bymekaar gekom het. Om die hele tyd in die beknopte kamer deur te bring, was vir die jong, energieke Gideon te vervelig. Daarom het hy en die ander kinders baie kere na aangenamer vermaak gesoek soos om 'n dooie slang met 'n tou oor die pad te trek om die mense van die omgewing skrik te maak.

Die huis in Waalstraat was vir Gideon sinoniem met sy ouma Brand, en hy het as jong seun by talle geleenthede daar besoek afgelê. Sy ouma Brand of "The Grand Dame", soos hy by geleentheid na haar verwys het, het groot belangstelling getoon in alle vreemde besoekers. In werklikheid het sy die geselskap van vreemdelinge bo die van familievriende verkies.

Vir middagete was die tafel altyd gedek vir ten minste 16 mense. Wanneer etenstyd in die middag aangebreek het - in daardie dae het sake-ondernemings in Kaapstad tussen 12:00 en 14:00 vir middagete gesluit - was enige vriend van die familie welkom om aan te sit. Daarna het familieleden en gaste gewoonlik hulle middagslapie geniet. Die Ou Dame was op haar gelukkigste wanneer daar baie gaste aangesit het. Gideon en sy ouers kon enige tyd by haar instap en het hulle familie of vriende daar ontmoet.²⁵

Sy ouma het 'n ou Maleise bediende gehad wat as vrygestelde slaaf in die Brand-huishouding grootgeword het. Menia, soos sy bekend was, het 'n onafskeidbare deel van die huishouding gevorm en het die kinders in die Brand-familie streng grootgemaak. Gideon se moeder, haar broers en susters en hyself as jong seun het almal kennis gemaak met Menia se dissipline. Daar word vertel dat Menia Gideon van 'n verskriklike dood gered het. 'n Bediende wat ook vroeër by die Brands gewerk het, het wraak gesweer nadat Gideon se moeder haar oor 'n misstap berispe het. Om haar terug te betaal, wou sy Gideon, toe nog 'n baba, vermoor en het hom in die stoof se oond gesit om dood te brand. Menia wat maar altyd 'n waaksame oog oor almal gehou het, het Gideon net betyds ontdek en hom aldus van 'n gewisse dood gered.²⁶

25 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 19.

26 Ibid.

Tussen die jare 1870 en 1880 het Kapenaars in toenemende mate begin om uit Kaapstad weg te trek en hulle in Seepunt te vestig. Dit het ook vir Casper van Zyl gegeld. Die primêre rede hiervoor was die aangenamer klimaats-en weerstoestande in Seepunt vergeleke met die in Kaapstad. Veral gedurende die somermaande wanneer die suidoostewind gewaai het, was die strate in Kaapstad stowwerig en onplesierig. Tydens die winterseisoen was die strate weer modderig wat vererger is deur die talle voertuie wat daarvan gebruik gemaak het. 'n Bykomende rede vir die verhuising van Kapenaars na Seepunt was die verbetering van vervoergeriewe tussen Kaapstad en Seepunt. In 1863 is die eerste perdetrems op die Kaapstad-Seepunt-roete ingestel en die eerste treindiens in die loop van die volgende jaar. Sodoende kon mense dus in 'n aangenamer en meer landelike omgewing gaan woon, maar ook binne 'n kort trefafstand van hul daaglikse werkplek wees.²⁷ Gideon se vader het sy huis in Seepunt in 1873 vir £300 gekoop. Dit was geleë op 'n groot perseel tussen Kloof-en- Hoofweg en dit het gestrek van die ou tremstasie tot by Clarensweg.²⁸

Hierdie outydse huis, wat verdoop is na "Kei Apple Grove", het onder andere 'n kamer gehad waar John Fairbairn, koerantredakteur en parlementariër, geskuil het tydens die anti-bandiete agitatie in 1849. As blyk van herinnering aan die besondere gebeurtenis is die kamer altyd in dieselfde toestand gehou soos tydens Fairbairn se verblyf aldaar.²⁹

Van tyd tot tyd is Kei Apple Grove ook verbreek en verbou om by veranderde tye en eise aan te pas. Die huis het meer as twintig groot vertrekke gehad, wat 'n ruim ontvangslokaal en 'n groot eetsaal ingesluit het.³⁰ Casper het ook 'n strandhuis by Bloubergstrand opgerig wat nie veel meer as 'n houthuisie was nie. Gideon het gedurende sy jeugjare dikwels hier vakansies deurgebring.

Hierdie strandhuis is later permanent bewoon deur Casper se tweede vrou aan wie die huis bemaak is.³¹

Vele mooi herinneringe uit sy vormingsjare by Kei Apple Grove het Gideon bygebly. Sy tienerjare was soos dië van enige ander energieke, avontuurlustige jong seun, net met die verskil dat hy sy moeder baie vroeg op tienjarige ouderdom in 1883 verloor het. Sy moeder is oorlede aan huis van haar suster, mev. J.A. Faure van Eerste Rivier op Sondag, 1 Julie

27 H.W.J. Picard: Grand Parade, p. 131.

28 The Cape Times, 12.7.1913.

29 M. Murray: Under Lion's Head, p. 37.

30 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 3.

31 The Cape Times, 12.7.1913.

1883. Sy was 38 jaar oud en is op 3 Julie 1883 in die N.G. Kerk-begraafplaas in Somersetstraat begrawe.³² Volgens 'n maandelikse pamflet wat kort hierna in Seepunt versprei is, was die mense verbaas oor haar skielike heengaan, want sy het aan geen ernstige kwaal of siekte gely nie.³³

Gideon se jeugjare het in Seepunt en Kaapstad en omliggende gebied afgespeel. Veral in Seepunt het 'n landelike atmosfeer geheers. Hier was tydens sy jeugjare minder as 12 huise en die kinders kon byna enige plek kies om krieket en rugby te speel.³⁴ Sy jeugjare het hy dus deurgebring in 'n omgewing met min beboude gebiede, geen motors en teerstrate nie en kon hy groot plesier vind in dit wat die see, die ongerepte natuur en die berge hom kon bied. In die natuur was daar genoeg om woelige kinders se aandag te trek en kwaad te doen of bloot sport in sy primitiefste vorm te beoefen. Tafelberg en die omliggende omgewing was Gideon se speelterrein.

Die groot berg en omringende natuurskoon het vir hom 'n besondere bekoring en aantrekkingskrag gehad. Dit is hier waar die jong Gideon Brand se sterk persoonlikheid en standvastige karakter begin ontwikkel het.

32 The Cape Argus, 3.7.1883 (Doodsberig).

33 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A1 VOL I. Sea Point Chit-Chat Pamphlet, g.d.

34 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls :(The Outspan, 21.12.1951, p. 43).

HOOFSTUK 2

SKOLIER, STUDENT EN GOUE VERBINTENIS

Skool- en Kollege opleiding

Gideon se skoolopleiding is begin by die "Penny"-skool wat in 'n saal teen die "Round Church" op die hoek van Regent -en Kloof-straat in Seepunt gehuisves was. Die skoolgelde was een pennie per week en op Maandagoggende moes die leerlinge in 'n ry staan om een vir een hulle bydrae te oorhandig.¹

Hierdie skool sou later 'n Sendingskool word wat die Kleurling-gemeenskap in die omgewing bedien het.² Kostelose onderrig is hier verskaf in Hollands en Engels, Rekeningkunde, Geskiedenis, Aardrykskunde en Handwerk. Vir die kinders is dit so aangenaam moontlik gemaak en hulle is gemotiveer om hard te werk deur pryse en pieknieks wat aangebied is. Sondae is Sondagskool-onderrig vanuit die skooltjie gegee.³

Sy volgende skool was geleë agter die Wentworth Hotel in Seepunt. Die skoolhoof en onderwyser was ene juffrou Oliver. Volgens Gideon was haar voorkoms altyd opvallend. Die juffrou, met haar digte bos grys hare, het in die meeste gevalle in die klas met 'n voorskoot verskyn. Haar beste strafmetode was om skuldiges, waarvan Gideon een was, naby haar voor in die klas te laat staan. Soos kinders maar is, het hulle gou besef dat die juffrou nie altyd ag op die skuldiges geslaan het nie - 'n situasie wat hulle uitgebuit het deur ongemerk agteruit tot in hulle banke te skuif. Om hierdie ontduiking te beëindig, het juffrou Oliver hierna gereeld skuldiges aan haar stoel met 'n lint vasgemaak.

Gideon se derde skool was naby die huidige Arthur Seat-hotel, tussen Arthur- en Holmfirthstraat, geleë. Onderrig is hier deur drie ongetroude susters (mejj. Herman) gegee. Hulle het die gewoonte gehad om elke namiddag tussen eenuur en vieruur te rus.

1 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 1.

2 M. Murray: Under Lion's Head, p. 67.

3 F.L. Cachet: Vyftien jaar in Zuid-Afrika, pp. 28-29.

Gedurende hierdie verposing het Gideon en die ander kinders allerlei stoutighede aangevang wat daartoe gelei het dat die onderwyseresse die kinders tydens eersgenoemde se rusperiode in 'n kamer toegesluit het. Die kinders het egter dikwels deur die kamer se venster geklim en krieket of rugby gaan speel, maar net lank genoeg om voor vieruur weer terug in die kamer te wees.

Gideon se lewe het 'n stadiuim bereik waar sy vader gevoel het dat hy onder strenger dissipline moes grootword. Daarom is ene mej. Phillipson as sy privaat onderwyseres aangestel. Waarskynlik was dit slegs 'n tydelike maatreël, want Gideon het kort hierna 'n groter skool bygewoon. Hy is dus ingeskryf as leerling van die Normal College, Kaapstad, waarvan hy die beste herinneringe gehad het. Al sy onderwysers in die skool was afkomstig uit Skotland en die een wat hy die beste onthou, was mnr. Whitton, die skoolhoof - iemand wat lief was om die rottang te gebruik. Gideon sou met hierdie streng dissiplinêr tot matriek te doen hê, wat vir hom baie werd was, want hy was nie 'n besondere presteerder op skool nie - iets waarvan sy hoof maar al te bewus was. Sportbeoefening het vir hom in daardie stadium meer getel.⁴

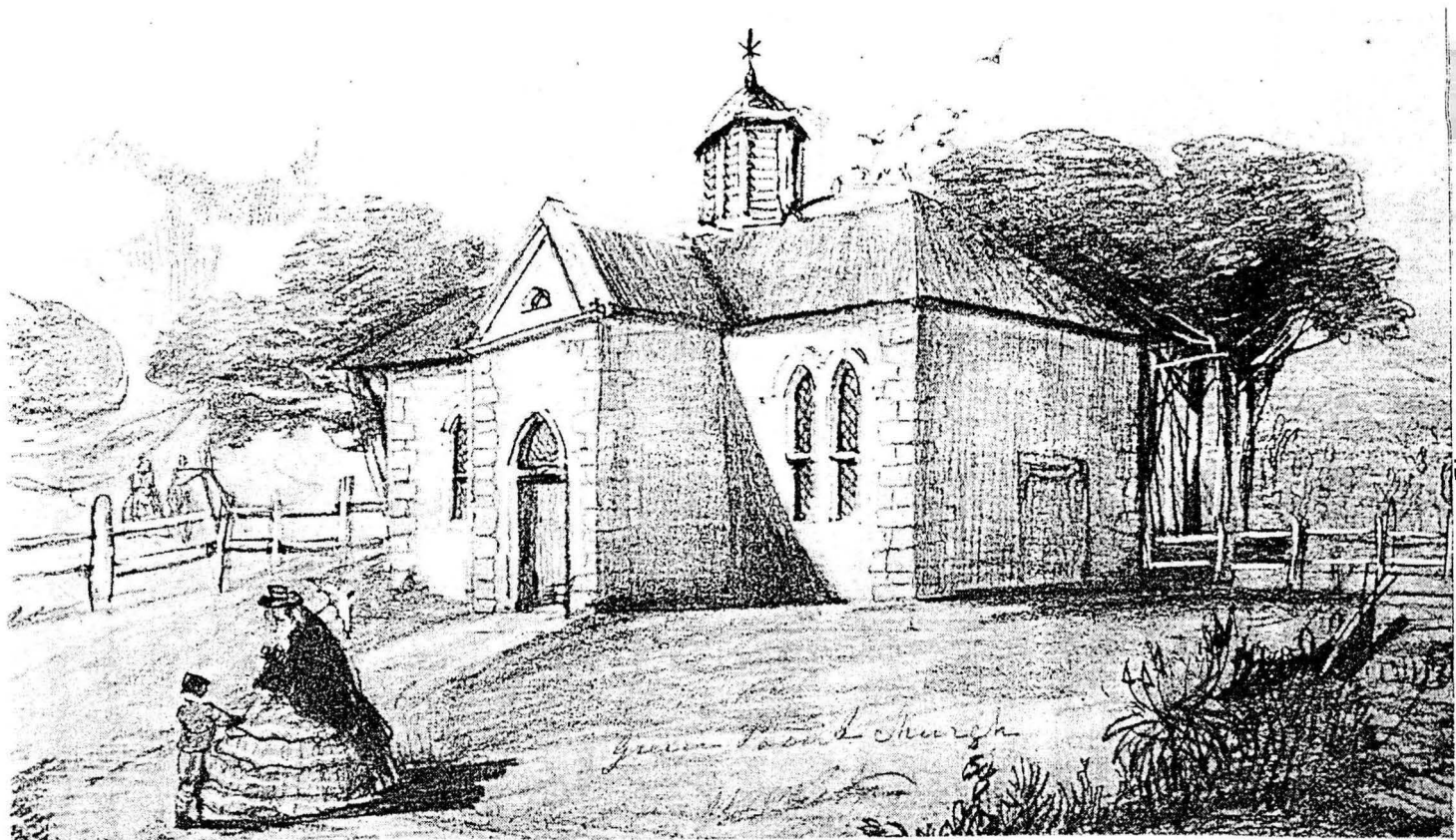
Die seuns se kwajongstreke het Whitton soms woedend gemaak, soveel so dat hy by geleentheid vir Gideon en sy vriend, Truter, gesê het dat hy bly sou wees as hulle die dag die skool sou verlaat. Hierdie harde woorde is aan hulle gerig nadat hulle tydens 'n sekere middagpouse met 'n voetbal gespeel het. Waarskynlik was dié soort optrede nie van hulle verwag nie. Dit is gevolglik ironies dat op die laaste dag van hulle skoolloopbaan Gideon en Truter (later sir Theodore Truter) die enigste skoliere was wat deur mnr Whitton vir ete genooi is. In latere jare het Gideon as regsadviseur vir mnr Whitton opgetree.⁵

In die Normal College is weekliks 'n drilparade gehou en die seuns het sonder gewere of uniforms daaraan deelgeneem. Gideon het dit baie oninteressant gevind, behalwe vir die feit dat hy nie in die klas hoof te gesit het nie. In latere jare het hy egter die dissiplinêre waarde daarvan erken.

Gideon het hom goed herinner aan die petalje met sy Nederlandse onderwyser, ene mnr. Smeer, wat in Woodstock gewoon het. Hy was 'n leermeester wat met die geringste uitdaging van gesag streng gestraf het omdat hy geen wangedrag geduld het nie. By geleentheid het Gideon die reël van mnr. Smeer verontagsaam om netjies in die ry die klaskamer binne te stap. Normaalweg is oortreders deur die onderwyser vir die oortreding

4 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls. (The Outspan, 21.12.1951, p. 42).

5 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 21; W. Wenherell: Our new Governor General (The Outspan, 30.11.1945, p. 13).

Eerste skool, langs die "Round Church", Seepunt

op die oor geslaan. Toe mnr Smeer ook in sy geval 'n hou swaai om hom by te kom, het Gideon gekoes en die leermeester het die venster uitgeslaan. Gideon is hierna swaar lyfstraf toegedien.⁶

Tydens Gideon se skooljare in Seepunt was daar van trems as vervoermiddel gebruik gemaak. Die trems het vir die jongeling baie plesier verskaf wanneer hy dit kon bekostig het om daarmee te reis. Voordat die trem normaalweg sy reis kon begin, is sy vertrek dertig minute voor die tyd met 'n klok aangekondig. Die trem het 'n dubbele doel as passasiers-en posvervoermiddel gedien. Wanneer 'n pakkie afgelewer moes word, moes die "kondukteur" afspring, na die huis hardloop, die hek oopmaak, sy fluitjie blaas en weer op die trem spring terwyl dit verbykom. Die trem het in hierdie tyd sy spoed slegs effens verminder, maar dit was genoeg tyd vir Gideon en sy vriende om van die trein af die voetgangers op die sypaadjie met akkers te gooi!

Met die koms van die spoedtrem, waarmee Gideon en sy vriende voortaan gereis het, het die akkergooiery nie so goed gewerk nie. Die eerste spoedtrem het agt wiele gehad en het die afstand tussen Kaapstad en Seepunt in minder as twintig minute voltooi sonder om te stop.⁷

Die koste verbonde aan 'n rit per trem van Seepunt na Kaapstad was 6 pennies. Die weeklikse besoek aan 'n teater saam met sy vader in Kaapstad was vir Vrydagaande gereserveer. Kennisname met die teater is deur sy vader as 'n noodsaaklike onderdeel van sy opvoeding beskou. 'n Vriend van sy vader het somtyds by Gideon en die ander kinders gebly en het aan Gideon die geld vir die rit gegee. Omdat hy slegs 25 pennies per week sakgeld ontvang het waaruit hy self sy sportuitgawes moes betaal, het hy by sulke geleenthede eerder die 6 pennies gespaar, die afstand tot by die teater gestap en sy vader daar ontmoet.⁸

Tydens sy skooljare is Sondagskoolonderrig en kerkbywoning as verpligtend beskou. Sy Sondagskool-onderwyseres was Emily Solomon,⁹ 'n broerskind van Saul Solomon van Seepunt. Sy was 'n bekende persoonlikheid in godsdienkskringe en die filantropiese wêreld.¹⁰ Emily Solomon en haar susters was Sondae werksaam in "The Round Church".

6 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 22.

7 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, pp. 7 en 8.

8 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 19.

9 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 62.

10 W.E.G. Solomon: Saul Solomon, p. 61.

Die Solomon-susters se dienste is hoog aangeslaan, want in die mid-Victoriaanse gemeenskap van Kaapstad en omgewing het die Sondagskool as instelling 'n belangrike rol gespeel. Geestelike aktiwiteite by The Round Church het Gideon se lewe positief beïnvloed en het 'n blywende invloed op sy lewe gehad. Die inwoners van Seepunt was daarom trots op die werk wat in hierdie "Chapel-of-Ease" gedoen is.¹¹

In The Round Church het die Nederduits Gereformeerde Kerk oggenddienste, en verskeie ander Engelse kerke aanddienste gehou. Die prediker van die Engelse dienste, dr. Cameron, het 'n verdere groot rol in Gideon se lewe gespeel. Dr. Cameron was ook 'n professor by die Suid-Afrikaanse Kollege was,¹² het 'n vertroueling van Gideon geword. As predikant was hy veral onder die jeug baie gewild. Gideon het sy steun aan hom toegesê op grond van die feit dat dr. Cameron die jeug verstaan het. Volgens dr. Cameron hoef kinders nie hulle ontspanning op Sondag prys te gee nie, solank hulle net die aanddienste kon bywoon. Hierdie benadering het by Gideon 'n positiewer houding ten opsigte van kerkbywoning gelaat.¹³

Gereelde kerkbywoning is egter nie altyd deur Gideon gewillig aanvaar nie. Nadat sy vader mej. Phillipson as privaat onderwyseres in diens geneem het, was die kinders se Sondag tot geestelike aktiwiteite beperk. Juffrou Phillipson het die oggenddienste in Kaapstad bygewoon en Gideon, sy broer en susters moes saamgaan. Die trems het ongeregeld geloop wat beteken het dat hulle Sondagoggende omstreeks nege-uur uit Seepunt moes vertrek en eers teen eenuur die middag teruggekeer het. Teen drie-uur moes hulle Sondagskool in Seepunt bywoon en dan het hulle eers na vieruur by die huis aangekom. Teen sewe-uur moes hulle dieselfde kerk vir die aanddiens besoek. Hierdie gedwonge kerkbywoning het Gideon sodanig beïnvloed dat hy later in sy lewe gereelde kerkbywoning vir 'n aantal jare afgeskep het.¹⁴

Teen die einde van Gideon se skoolloopbaan in 1890 was hy ook 'n gekwalifiseerde onderwyser. Dit was omrede die ou Normal College, waar hy gematrikuleer het, deur die NG Kerk as 'n onderwysopleidingsentrum gebruik was. In plaas daarvan om die redelike hoë skoolfonds van £3 per kwartaal te betaal, moes hy onderneem om vir twee jaar lank

11 M. Murray: Under Lion's Head, p. 35.

12 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 14.; M. Murray: Under Lion's Head, p. 64; W. Ritchie: History of S.A. College II, p. 802.

13 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 14.

14 Ibid., BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 16.

skool te hou nadat hy sy kwalifikasie verwerf het. Sy vader het egter ander planne vir hom gehad en het besluit om eerder die finansiële uitgawe namens hom aan te gaan.¹⁵

Hy het die Elementêre (onderwyseksamen vir primêre klasse) en die Matriek Eksamens in die NG Kerk in Kaapstad geskryf, want daar was nie 'n saal in Kaapstad groot genoeg om al die kandidate te huisves nie. Talle kerkbanke is verskuif om plek te maak vir die eksamentafels wat tot voor die preekstoel gestrek het.¹⁶

Nadat hy 'n goeie slaagpunt in die Elementêre Eksamen en onderskeiding in Matriek behaal het, het hy gehoop dat sy wens om oorsee te gaan studeer, verwesenlik sou word. Sy begeerte was om soos ander bekende persoonlikhede van sy tyd, na die Universiteit van Cambridge in Engeland te gaan.

Hierdie ideaal sou egter nooit verwesenlik word nie. Weens die hoë druipsyfer van verskeie studente uit Suid-Afrika wat wel daar gaan studeer het, het Casper geweier dat Gideon na Engeland gaan.¹⁷

Die teleurgestelde Gideon het gevolglik in 1891 as student by die South African College in Rondebosch, wat later die Universiteit van Kaapstad sou word, ingeskryf vir 'n studietydperk van vier jaar vir die B.A. (Natuurwetenskappe)-graad.¹⁸ Hy het reeds in sy finale skooljaar kennis gemaak met dié instelling aangesien sommige van sy matriekklasse aanvanklik daar aangebied is. Later sou die komponent na skole verskuif.¹⁹

By die South African College het hy met spyt tot die besef gekom dat hy betreffende sekere vakke van die B.A.-graad wat hy gevolg het 'n groot agterstand teenoor sy klasmaats gehad het. By die Normal College het hy Dinamika as vak gevolg, maar by die South African College moes hy twee nuwe vakke, Chemie en Fisika, neem. Sy teleurstelling met die feit dat hy nie Cambridge toe kon gaan nie, en sy agterstand by die South African College, het hom so ontsenu dat hy nie baie gemotiveerd was om te studeer nie. Ondanks hierdie gevoel, was sy studentejare van die wonderlikste ervarings van sy jeug. Vanweë die kleiner studentetalle by die Kollege was daar nouer skakeling met leermeesters en het hy vele

15 A.G. Mckenzie: *History and the Van Zyls (The Outspan)*, 21.12.1951, p. 42).

16 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: *Reminiscences*, p. 106.

17 (University of Cape Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: *Reminiscences*, p. 21.

18 W. Ritchie: *History of S.A. College II*, p. 900.

19 *Ibid.*, p. 810.

mooi ervaringe met sy professore gedeel. In daardie jare was daar net vyf professore, naamlik Guthrie, Hahn, Ritchie, Lewis en Van der Tooke .

Soos in die meeste gevalle met nuwelinge, moes Gideon ook die ontgroeningsfase by die South African College deurmaak. Van die ergste ervarings in dié verband was die geval waar hulle as groentjies in die middel van 'n kring moes staan terwyl die ouer studente hulle met akkers bestook het. Braafheid en dapperheid onder die nuwelinge was nie geduld nie en die beste vir Gideon was om nederig te bly en hom as deel van die groep te beskou.

Die South African College het ook 'n kadetkorps gehad en Gideon se betrokkenheid hierby was 'n voortsetting van die kadetaktiwiteite by die Normal College. Gideon het onmiddellik by die Korps aangesluit toe hy student geword het. Hy was baie trots op sy geweer, uniform en slaprandhoed. Sy ervaring van die weeklikse elementêre drillwerk by die Normal College het hom begunstig. Op grond daarvan het hy in die South African College se kadetkorps vinnig gevorder tot die rang van luitenant. Hierdie vinnige bevordering het nie juis by sy medestudente byval gevind nie en daarom was hy vir 'n tyd lank by die studente redelik ongewild. Of hierdie ongewildheid die gevolg was van sy streng dissiplinêre optrede teenoor sy mede-studente is nie bekend nie. Hy was egter geesdriftig oor sy deelname en het groot respek gehad vir P.D. Hahn, professor in Eksperimentele Fisika en Chemie Praktika, en kaptein van die korps. Wat die kadetkorps se bedrywighede vir Gideon nog interessanter gemaak het, was die gereelde uitkampery in die veld.²⁰ Professor Hahn het dikwels die studente op velduitstappies geneem. Na 'n vermoeiende dag, waartydens die studente na fossiele gesoek het, het hulle op pad huis toe soms by 'n plaas aangedoen waar die professor 'n skaap gekoop het. Na die slagtery het hy die vleis aan die studente uitgedeel, waarna 'n heerlike vleisbraai gevolg het.²¹

As gevolg van hulle kontak binne en buite die klaskamer het Gideon 'n vertroueling van professor Hahn geword. Teen die einde van sy studentejare het hy aan die professor 'n wandelstok geskenk as blyk van sy waardering vir sy onderrig.²²

20 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL. II: Reminiscences, pp. 21, 23 en 25-26.

21 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p. 103.

22 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, pp. 25 en 26.

Vryetydsbesteding

Naas sy akademiese aktiwiteite het Gideon sy vryetyd baie aktief bestee. Die grondslag hiervan is tydens sy skool-en studentejare gelê en sou ook kenmerkend van sy volwasse lewe word. Tydens sy skooljare het Gideon en sy maats dikwels van Seepunt na Kampsbaai gestap. Hulle het ook gereeld boom geklim en donkie gery. Soms het hulle die hele dag by die see deurgebring, want Gideon en sy vriende was goeie swemmers.²³ Swemstyl en spoed was vir die jeugdiges van daardie dae van minder belang. Die doel wat almal nagestreef het, was deurstellingsvermoë en uithouvermoë. Diegene wat by Drieankerbaai die verste onder water kon swem, het met groot trots sy stamina bewys. Volgens die seuns se maatstaf was die kenmerk van 'n goeie swemmer 'n persoon wat oor die lengte van Kampsbaai kon swem, afgesien van die spoed en hoe lomp die styl ook al was.²⁴

Gideon se vader, Casper, was sy lewe lank gewoon daaraan om soggens vroeg op te staan. Seseur soggens, winter of somer, ongeag die weer, is die kinders na die see geneem. In hierdie weersomstandighede het Gideon geleer om te swem. Hy is eenvoudig in 'n poel water ingestamp en hy moes dan self probeer uitkom. Wanneer die see te ontstuimig was, het die kinders in Leibrandse poel, Seepunt, gaan baljaar. By Kei-Apple Grove was ook 'n groot swembad, maar die kinders het veel meer genot daaruit geput om in die soutwater te baljaar.

Baie genotvolle ure is by die see deurgebring. Enigiets wat kon dryf, is gebruik om op die water te vaar. Die eerste "vaartuie" was emmers of badjies wat baie moeilik was om te stuur en te balanseer. Vlotte is gebou van uitgedroogde aalwynstele.

Die vlotte het maklik gedryf, maar dit was moeilik om daarmee rigting te hou. 'n Verbetering hierop was sinkplaatkano's waarmee daar ver op die see uitgegaan is. As kinders het hulle hierdie avonture oorleef en het hulle geen vrese geken nie. Gelukkig was daar min ongelukke, maar min het hulle die gevaar van hul plesier besef.²⁵

23 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, pp. 1-2.

24 *Ibid.*, BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes.

25 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 9; M. Murray: *Under Lion's Head*, p. 125.

Soms is die hele dag lank by Oude Kraal of by Blouberg vis gevang. Tydens hierdie geleenthede is nooit kos saamgeneem nie, maar is daar op die vangste staatgemaak. Seekosse in daardie dae was volop en dus baie goedkoop. Galjoen, Rooistompneus en Hottentotvis is vir ongeveer 15 pennies (15 sent) elk van die hand gesit. Kreef is in daardie dae nooit verkoop nie aangesien dit so volop was. So het Casper van Zyl eendag met 12 snoeke, waarvoor hy 6 pennies betaal het, by die huis opgedaag. Vir die Van Zyl-gesin was die snoeke te veel vir een maaltyd en Gideon moes die donkie vat en van die snoek onder vriende van sy ouers gaan uitdeel.²⁶

In die middel van die Groenpuntse meent was daar weens die winterreëns 'n groot vlei. Hier het Gideon en sy maats gereeld kanoëries gehou.²⁷ Nadat die munisipaliteit die vlei in 1889 tot ongeveer 2 meter uitgegrawe het, het 'n meer van ongeveer 1 kilometer in omtrek in Groenpunt tot stand gekom. Dit het 'n groot aantrekkingskrag vir die inwoners geword en behalwe die talle bote en kanos, het 'n verskeidenheid voëls hulle intrek hier geneem.²⁸ In die somer het die vlei egter 'n probleem geword. Die muskiete op die staande vleiwater en die gepaardgaande onaangename reuk het 'n toenemende probleem vir die groeiende bevolking van die gebied geword. Gevolglik het die dorpsraad die vlei gedreineer.

Gideon en sy maats het dikwels by die vlei in Seepunt of by die een by Botany Bay oornag sodat hulle voor dagbreek gereed kon wees om hulle voëlstrikke te stel vir die voëls wat soggens kom water drink het.²⁹

Dit was in hierdie vroeë tydperk van sy lewe dat Gideon 'n intense liefde vir die natuur en die skoonheid van die Skepping ontwikkel het. Hierdie bewondering vir die natuur het uiting gevind in sy betrokkenheid in tuinbou en bergklim. Die belangstelling in tuinbou en bergklim het hy van sy vader geërf. Dit het 'n wesentlike invloed op Gideon se lewe uitgeoefen.

Reeds as 'n jeugdige het Gideon in tuinbou belanggestel toe sy vader aan hom en sy broer en susters elkeen 'n stukkie grond gegee het om te bewerk. Aan die einde van elke week moes elke kind van die Van Zyl-gesin sy opbrengs vir die week ten toon stel. Aangesien

26 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 2 VOL II: Genealogical details of the van Zyl and Brand families and other miscellaneous notes.

27 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan 21.12.1951, p.43).

28 H.W.J. Picard: Grand Parade, p. 136; M. Murray: Under Lion's Head, p. 156.

29 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 9.

Gideon gereeld die prys ontvang het vir die beste uitstalling het dit noodwendig sy broer ontmoedig en daarom het hulle besluit om nie meer aan die "kompetisie" deel te neem nie. Moontlik was dit 'n verdere motivering vir Gideon om hom op tuinbou as 'n stokperdjie toe te lê. Casper het vir hom hiervoor die ruimte geskep deur die toesig oor sy hele tuin aan Gideon toe te vertrou, 'n werksaamheid waarmee Gideon betrokke was totdat hy sy vader se huis permanent in 1900 verlaat het.³⁰

In die jare voordat hy die huis verlaat het, het hy verskeie pryse by blommetentoonstellings verower. In 1895 is daar in Seepunt 'n tuinbougenootskap gestig waarby Gideon aangesluit het. Van 1895 tot 1898 was hy sekretaris van die genootskap. Later is hy tot president daarvan verkies.³¹

Die tuinbougenootskap het bestaan uit invloedryke en tuinbou liefhebbende inwoners en belanggestellendes van Seepunt. Persone soos Donald Ross, Jack Spyker, Marthinus Versfeld, Tom Duncan en sy vader, almal uitstaande tuinbouers, het in die genootskap sterk meegeding. Maandelikse byeenkomste is gereël waartydens elke deelnemer sy oorskot plante saamgebring en uitgeruil het.

Na die uitstalling het betrokke deelnemers kort lesings oor 'n spesifieke tuinbou-onderwerp gelewer. Gideon het verskeie van hierdie lesings gegee en is later deur ene regter Howes aangespoor om sy voordragte te publiseer. In 1908 het J.C. Juta en Co. Gideon se Amateur Gardening in South Africa gepubliseer, met subtitel: "A Short guide for amateur Gardeners in the Cape Colony". Die 141-bladsy boekie was gou uit druk. Die inleiding het bestaan uit 'n opstel oor die liefde vir tuinbou met die klem op die suksesvolle entoesias. Dit het die volgende belangrike standpunt van Gideon bevat: "I hold most strongly that no plot of ground is too small but it can be made a true garden....The very fact of a worker taking an interest in gardening clearly adds daily to his intelligence and makes him a man of fuller and wider knowledge....gardening is undoubtedly one of the healthiest of occupations to persons who spend most of their time in indoor occupations."³²

Gideon is gevra om 'n tweede uitgawe te publiseer, maar hy het daarteen besluit aangesien verskeie tuinboupublikasies alreeds in daardie jaar in die Unie te koop aangebied was. Hierna het hy redakteur van 'n maandelikse tuinboutydskrif geword totdat hy deur ander

30 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 11.

31 Ibid., BC 54 D 41: Notebook on Miscellaneous notes.

32 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 45).

aktiwiteite genoodsaak was om afstand te doen van praktiese deelname aan die tuinbougenootskap se aktiwiteite.

Verskeie pryse en bekere is op tentoonstellings deur Gideon gewen, maar die bekere het later oorbodig geword, en die huiswerkers het altyd opgesien na die skoonmaak daarvan en het soms verwys na die "verdomde blikgoed".

Gideon het op 'n later stadium nie meer aan tentoonstellings deelgeneem nie, maar slegs as beoordelaar daarvan, plaaslik en oorsee, opgetree.

Tydens een van sy vele besoeke aan Engeland het hy opgetree as beoordelaar van 'n roostentoonstelling, waarna hy verkies is as 'n F.N.A.G.A. (Fellow of the National Amateur Gardeners Association) asook 'n F.R.H.S. (Fellow of the Royal Horticultural Society).³³

Afgesien van sy tuinboubelangstelling, het Gideon in sy vrye tyd as jeugdige ook baie ure aan staptogte deelgeneem en daaruit baie plesier geput. Toe was die oop ruimtes in sy onmiddellike woonomgewing byna onbeperk en juis die onbegaanbaarheid daarvan het dit soveel interessanter gemaak.

Een van die veeleisendste staproetes was vanaf Seepunt om Tafelberg deur die ruigtes na Houtbaai en vandaar na Wynberg. Hierdie staptog was vermoeiend veral omdat die roete deur bebosde gedeeltes gegaan het en die stappers slegs af en toe veepadjes kon gevolg het. As natuurliefhebber was dit vir Gideon 'n belewenis om hom in die ongerepte natuurskoon en natuurlewe te bevind. Die kinders het altyd uitgesien na hulle aankoms by die Houtbaairivier waar die koel, helder water op 'n hittige dag 'n welkome lafenis was.

'n Ander veeleisende roete het gestrek van Seepunt na Kaappunt. Die eerste gedeelte, tot by Simonstad, is per trein afgelê wat 'n halfdag in beslag geneem het. Die volgende dag is daar kuslans gestap in die rigting van Red Hill tot by Kaappunt waarna die terugtog aangepak is.³⁴

Seker een van die interessantste uitstappies van die jongelinge was om Matroosberg in die Hexrivierberge te gaan klim. As lid van die Bergklimklub was Gideon toevallig onder die

33 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 11.

34 Ibid., BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 18.

groep klimmers wat Matroosberg vir die eerste keer bestyg het. Voor Gideon 20 geword het, het hy Tafelberg nie minder as 'n honderd keer uitgeklim!³⁵

Casper het verskeie van hierdie klimtogte meegemaak en soms het vader en seun Seinheuvel uitgeklim om veldblomme te gaan pluk of om net die sonsopkoms te sien waarna hulle vir middagete huis toe gekeer het. Op Seinheuvel was ystervarke, patryse, hase en ribbokke en dikwels het hulle daar in die nag gejag.³⁶

Tydens ander geleenthede het Gideon saam met die Bergklimklub in die berge van Worcester, Franschhoek en Tulbagh gaan klim en telkens onder 'n rots of 'n bos oornag.³⁷ Alhoewel bergklim deel van Gideon se plesier in die buitelig was, moes hy later hierdie aktiwiteit vaarwel toeroep weens 'n rugbybesering.³⁸

Gideon was ook 'n groot liefhebber van perde. Baie van sy vryetyd as skolier en student het hy met perdry deurgebring, soveel so dat die genot daarvan hom aangespoor het om ook aan georganiseerde perdewedrenne deel te neem. Vir hom was sy deelname daaraan bloot plesier. Finansiële oorwegings was glad nie ter sprake nie.³⁹

Sy belangstelling in perde en perdesport het reeds op 'n vroeë leeftyd begin aangesien sy vader plaasdiere by Seepunt aangehou en hom van kleins af onder meer geleer perdry het. By Kei Apple Grove kon die kinders perdry, beeste melk en die diere help versorg. Maar die ondervinding en bystand wat Gideon van sy oom, J.A. Faure van die plaas Vergenoegd, Eersterivier, gekry het, sou hierdie liefde en belangstelling vir plaasdiere, veral perde, nog verder voer. Faure was self 'n groot liefhebber van perde en het 'n verskeidenheid aangehou en afgerig. Hy het selfs oor 'n wedrenbaan op sy plaas beskik. Aan die einde van die skoolkwartaal het Gideon soms sy perd op die laaste skooldag daarheen saamgeneem, die afstand van Seepunt na Vergenoegd gery en die hele vakansie daar deurgebring.⁴⁰ By ander geleenthede het Gideon se avontuurlus hom aangespoor om groot

35 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Miscellaneous notes.

36 A.G. McKenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43); M. Murray: Under Lion's Head, pp. 80 en 106.

37 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 11: Speech at the annual dinner of the Mountain Club of South Africa 16.5.1947, p. 28.

38 Ibid., BC 54 D 45: Miscellaneous notes.

39 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes.

40 Ibid., BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 4.

afstande oor die Kaapse Skiereiland te perd af te lê. Gedurende sy studentejare was hy en sy vader deel van 'n groep genaamd "Suicide Riding Brigade", wat gereeld jaagtogte oor die Kaapse Vlakte onderneem het. Die Suicide Riding Brigade het uit gesiene persone bestaan, soos onder andere sir Alfred Milner (die Kaapse goewerneur van 1897 tot 1901), Edmund Garrett (redakteur van The Cape Times⁴¹) en die sakemanne Garlick en Stuttaford⁴²

Hierdie wilde jaagtogte oor die Kaapse Vlakte het altyd by Mowbray begin en daar is gekyk wie eerste deur die ruigtes by Kenilworth kon kom. By Kenilworth het die groep weer bymekaargekom om die jaagtog vandaar af terug te hervat. Soms is daar tot by Muizenberg gery en gevolglik kon die groep eers laat in die donker teruggekeer. Casper van Zyl, die oudste in die groep, was altyd die beste ruiter.

Of die Suicide Riding Brigade enige militêre verbintenis gehad het en wat Gideon se standpunt daaroor was, is nie bekend nie. In 1896, tydens die Jameson Stroomtoeg, het die Brigade se naam wel opgeduik. Edwards, 'n joernalis van The Cape Times en lid van die Brigade, het na Pretoria vertrek om vir die Kaapse koerant oor die stroomtoeg verslag te doen. Gibbs, ook die "kolonel" genoem en later leier van die Brigade, het 'n telegram aan Edwards in Pretoria gestuur waarin hy die ondersteuning van die Suicide Riding Brigade aangebied het indien dit nodig sou word. Dit is nie bekend of Gibbs se bedoelinge ernstig was nie, maar volgens die telegram was die Brigade gereed om onmiddellik na die front te vertrek. Gibbs se aanbod het byna 'n ernstige nasleep gehad aangesien die telegram in Engeland aangehaal is tydens die Parlementêre ondersoek na die stroomtoeg.⁴³

Aangesien Gideon tydens sy jeugjare maar min geweeg het, is hy toegelaat om as jockie aan die formele perdewedrenne op die Groenpuntse meent en Kenilworth deel te neem. Die byeenkomste by Groenpunt was gewoonlik groot sosiale geleenthede waar daar vir die plesier deelgeneem was. Weke voor die spesifieke geleentheid het dames by Kei Apple Grove byeengekom om die kleure vir die verskillende eienaars en deelnemers gereed te kry. Die byeenkomste vir 'n spesifieke wedren is oor 'n tydperk van twee dae beslis. Die aand voor die groot dag is 'n "wedrenete" gehou.⁴⁴

41 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, pp. 4-7.

42 Die Suiderstem, 10.11.1945 (Byvoegsel).

43 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, pp. 4-7; The Cape Times, 9.4.1947.

44 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 4.

Gideon het op 'n gereelde grondslag aan die perdewedrenne deelgeneem en tydens een spesifieke wedren op die ou Goenpuntbaan het hy op 'n perd van Cecil John Rhodes, genaamd "Earl Godwin", die wedren gewen.⁴⁵ Gideon se geesdriftige deelname aan perdewedrenne het daartoe gelei dat hy saam met sy oom na Kimberley vertrek het om deel te neem aan die eerste £100-wedren wat daar gehou was. Dit was 'n geleentheid waar hy vir die eerste keer met 'n ander wedrenatmosfeer, waar geld 'n rol gespeel het, kennis gemaak het.⁴⁶

Aangesien sy deelname uitsluitlik vir die plesier was, het hy sy deelname aan perdewedrenne hierna nie verder gevoer nie.

Die grootste deel van Gideon se vryetyd het hy egter op die sportveld deurgebring. Hy het aan soveel sportsoorte moontlik probeer deelneem. Veral tydens sy studentejare het sy betrokkenheid by sport groter geword.

Alhoewel die mededinging in kollegesport sterker en die sportverskeidenheid groter was, het hy gou uitgevind dat sportfasiliteite in daardie jare in vele opsigte tekort geskiet het. Die South African College het in sy vroeë bestaansjare probleme gehad om voldoende sportvelde te kry. Die sportvelde wat wel deur die kollege bekom was, soos "Rosmead" en die "Paddock", het deel van menige kollegespeler se sportherinneringe geword, al het dit net in die basiese behoeftes van die studente voorsien.⁴⁷ Jare lank moes die studente die Kaapse goewerneur se beeskamp met sy beste as sportveld deel. Alhoewel die goewerneur die studente toegelaat het om die kamp te betree, wou hy nie afstand van sy weiregte doen nie. Toe sir Hercules Robinson in 1881 goewerneur word, het hy ingewillig om afstand te doen van sy weiregte en die "paddock" aan die Kollege gegee.⁴⁸

Die "paddock" was die enigste plek waar Gideon-hulle kon krieket speel. Voordat wedstryde kon begin, moes die veld uitgemerk en voorberei word, en soms moes rondloperbeeste eers verwyder word. Dit was dus nie vreemd nie dat Gideon en sy ander sportvriende met groot bewondering ander kolleges se uitstaande velde beskou het.

45 Bandargief, S.A.U.K., Seepunt: T495, Itemnr. 3095: G.B. van Zyl gesels oor sy betrokkenheid by perdewedrenne, g.d..

46 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 4.

47 W. Ritchie: History of S.A. College II, p. 680.

48 Ibid., p. 683.

Wanneer Gideon-hulle 'n beter krieketveld wou gebruik, moes hulle na Groenpunt gaan,⁴⁹ wat dikwels ook herstelwerk aan die kolfblad nodig gehad het⁵⁰ en waar slegs 'n tent as kleedkamers gebruik is.⁵¹

Krieketwedstryde is op Saterdagoggende gespeel en Gideon het groot plesier uit hierdie oggendwedstryde gekry. Hy is beskou as 'n goeie bouler en kolwer en as gevolg van sy sukses in hierdie posisies is hy gekies vir Leewenhofklub en daarna vir Kaapstadklub. Die publiek het hom as 'n gemiddelde kriketspeler beskou, maar hy het darem die troos gehad om teen groot name soos Rowe, Middleton en Calder te speel in die belangrikste wedstryde van "Mother Country" teen "Colonial born", en W.P. teen Kaapstad.

Groot wedstryde was ook soms groot sosiale geleenthede. Tydens die buitengewone lang pouses het militêre orkeste gespeel en meisies het in uithangoptogte voor die skares opgetree. Na die wedstryde is danse gehou. Hierdie groot geleenthede het soms in Plumstead op die "Southeys field" plaasgevind⁵² waar die spelers die voorreg gehad het om kleedkamers by 'n krieketveld te hê. Die wedstryd van die jaar was dié teen die Victoria Kollege op Stellenbosch en die groot aantrekkingskrag was veral die waatlemoenfees en waatlemoenvege na die wedstryd.⁵³

As kriketspeler op skool en kollege het Gideon 'n groot sportmangees en ywer geopenbaar en het sy deelname aan die georganiseerde sport beslis tot sy vorming as mens bygedra. Volgens 'n nuusbladverwysing na sy deelname en liefde vir krieket lê daar 'n moontlike aanduiding van sy karakter: "The well-ordered rhythm of the play, the deep-rooted dignity of the game and the fairness of it all - these, it seems are the things which appeal to him".⁵⁴

Gideon het hom ook op rugby toegelê en in die sport goed gevaar. Reeds op sestienjarige ouderdom het hy vir dié eerste rugbyspan van Hamiltons gespeel. Die feit dat hy op dié jong ouderdom sy neus gebreek het, het hom nie afskrik nie. Sy deelname aan rugby was vir die genot en om ontslae te raak van oortollige energie. Hierdie genot het hy gedeel met

49 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 24.

50 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 8.

51 W. Ritchie: *History of S.A. College II*, p. 685.

52 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, pp.3-4.

53 W. Ritchie: *History of S.A. College II*, p. 685

54 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel.

sy spanmaats wat onder andere die Versfeld-broers, Loftus, Marthinus, John en Charlie, ingesluit het.⁵⁵

Alhoewel rugby byna dieselfde probleme as krieket, soos byvoorbeeld onvoldoende fasiliteite, ondervind het, was dit bysaak, want die spelers het net een doel voor oë gehad en dit was om die spel te speel. Selfs senior bekerwedstryde is onder moeilike omstandighede gespeel. Vir elke wedstryd moes die pale eers aangedra en opgestel word. Daar was nie kleedkamers of water vir 'n stortbad na die wedstryd nie en die toestand van die speelvelde het veel te wense oorgelaat. Marthinus Versfeld het as gevolg van die chaotiese toestand van een van die rugbyvelde tydens 'n bekerwedstryd sy been in 'n molsgat gebreek!

Gideon het sy betrokkenheid by rugby egter kort na sy studentejare beëindig, hoofsaaklik omdat sy vader dikwels beswaar gemaak het teen die baie beserings wat hy opgedoen het.⁵⁶

Kollege-tennis het in 1892 by die South African College sy beslag gekry toe die eerste baan in gebruik geneem is. Dit was 'n uitvloeisel van sommige professore en studente se pogings om toestemming te verkry om 'n baan op die kollegegronde te bou. Aanvanklik het dit nie 'n groot aanhang gehad nie omdat dit in dieselfde seisoen as krieket beoefen is. Daar was egter 'n gereelde getal ondersteuners wat die spel aan die lewe gehou het. Gedurende die eerste bestaansjare het die tennisklub gekonsentreer op junior kompetisies en het algaande beter vertonings gelewer om sodoende later aan groter wedstryde deel te neem.⁵⁷

Gideon was 'n stigterslid van die tennisklub. Saam met een van die lektore, ene dr. Rosenberg, het hulle 'n gedugte span gevorm. Gideon het ook deel gehad aan die kollege tennisklubspan se verowering van die gesogte Thurston-beker. Tennis het egter 'n ekstra verpligting op hom geplaas omdat hy Saterdagoggende moes speel en in die namiddae op die krieketveld moes verskyn. Daarom was dit onvermydelik dat sy deelname aan krieket hieronder moes ly.

Gideon se intense belangstelling in, besondere geesdrif vir en wye deelname aan sportaktiwiteite het nie by sy kollege verby gegaan nie. Hy is hiervoor beloon toe kollegekleure in krieket, rugby en tennis aan hom toegeken is. Sodoende het hy die

55 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel, BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 4.

56 A.G. Mckenzie: *History and the Van Zyls (The Outspan)*, 21.12.1951, p. 42).

57 W. Ritchie: *History of S.A. College II*, p. 700.

onderskeiding verwerf om die eerste "triple blue" in die geskiedenis van die South African College te word.⁵⁸

'n Aktiewe deelname aan sport het sterk selfdisipline geverg. Motivering was by Gideon nie 'n probleem nie, want 'n ongekende drang na avontuur en suksesvolle deelname het fiksheid genoodsaak. As oefening en voorbereiding vir sportdeelname het Gideon soms Seinheuwel uitgedraf en dan met die Kampsbaaipad teruggekeer huis toe. Die volgende dag het hy deelgeneem aan 'n krieket of rugbywedstryd⁵⁹ nadat hy vroeg die oggend alreeds sy roeiwerk by "Horse Bay" gaan oefen het, want hy het ook vir die Goeie Hoop Klub geroei.⁶⁰

Sy deursettingsvermoë en fiksheid is soms tot die uiterste beproef. Oor 'n tydperk van sewe dae het hy as student aan 'n verskeidenheid sportaktiwiteite deelgeneem. Op 'n spesifieke Saterdag het hy en sy maats hulle byvoorbeeld voorberei vir 'n lang staptog. Die volgende dag het hulle vanaf Ceres deur die berge na Worcester, en deur Bainskloof na Wellington gestap. Terug in Kaapstad het Gideon die Woensdag vir die Goeie Hoopklub oor 'n afstand van twee myl (1 myl = 1,6 km) geroei in 'n kompetisie teen die "Diensklub". Die volgende dag het hy op 'n atletiekbyeenkoms by Nuweland die halfmylwedloop gewen en die tweede plek behaal in die myl. Die Saterdag het hy in die finale rugbywedstryd vir Hamiltons teen Stellenbosch uitgedraf.⁶¹

Ten spyte van hierdie omvangryke vryetydsbesteding het hy 'n gebalanseerde lewe gelei. Sy vryetydsbesteding is gekenmerk deur sy deelname aan daardie aktiwiteite wat sy groot liefde vir die natuur openbaar het. Die rede vir sy veelsydigheid op die sportveld het voortgespruit uit sy intense belangstelling om betrokke te wees. Hy het egter nie sy studies heeltemal verontagsaam nie en in 1895 sy graad verwerf. Dit het die grondslag gelê vir sy toekomstige loopbaan. In sy finale jaar het hy ook sy toekomstige lewensmaat ontmoet.⁶² Die verwerwing van 'n akademiese kwalifikasie en die ontmoeting van sy toekomstige lewensmetgesel was blywende gebeure wat sy lewe in 'n bepaalde rigting ingestuur het.

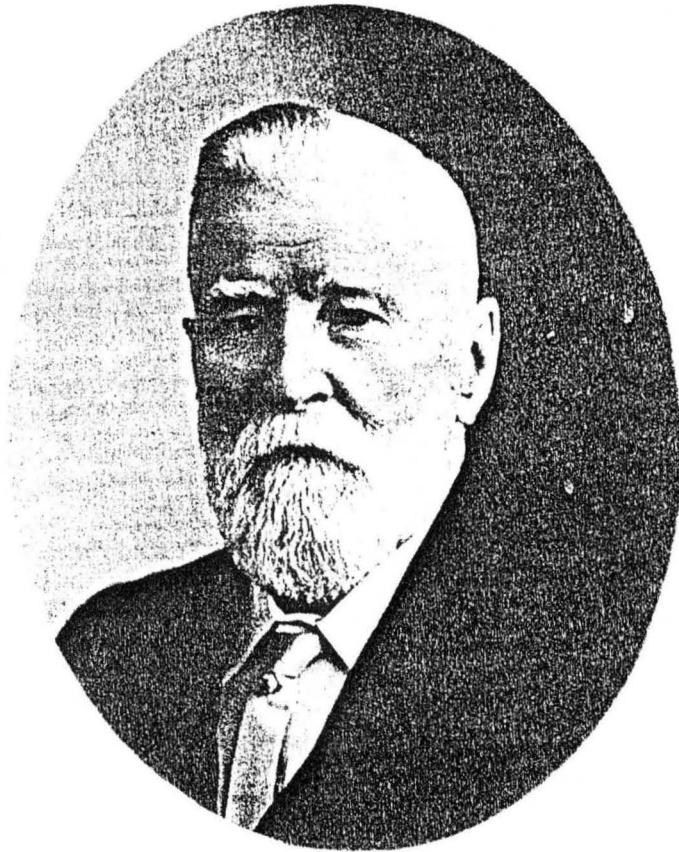
58 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 4.

59 *Ibid.*, Reminiscences, p. 9.

60 *Ibid.*, BC 54 D 45: Miscellaneous notes.

61 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL I: Reminiscences, p. 9.

62 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 32.

Sir John George Fraser

Dorothea Fraser (Ortlepp)

Gideon se skoonouers

Goue verbintenis

Tydens sy laaste jaar as student by die S.A. Kollege in 1895, het Gideon sy toekomstige vrou, Maria Elizabeth Caroline Fraser, ontmoet.⁶³ Marie, soos sy bekend was, was 'n student aan dieselfde kollege van 1894 tot 1895.⁶⁴ Sy is in 1876 in Bloemfontein gebore en was die tweede dogter van sir John George en lady Dorothea Fraser. Haar grootvader was die bekende eerwaarde Colin Fraser wat saam met eerwaarde Andrew Murray uit Skotland hier aangekom het.⁶⁵ Eerwaarde Colin Fraser was die stigter van die NG Kerk op Beaufort-Wes⁶⁶ en alhoewel hy Engelssprekend was, het hy Hollands so goed geleer dat hy in staat was om sy eerste preek in Suid-Afrika in dié taal te lewer.⁶⁷

Sir John Fraser was president Brand van die O.V.S. se persoonlike sekretaris, voorsitter van die Vrystaatse Volksraad en het die inswering van president Steyn waargeneem.⁶⁸ President Steyn was getroud met 'n broerskind van sir John Fraser.⁶⁹

Laasgenoemde was die leier van die Constitutional Party in die Vrystaat wat op 24 Mei 1910 met die Progressive Party saamgesmelt het om die Unioniste onder L.S. Jameson te vorm.⁷⁰

Marie het haar skoolloopbaan in die Hoërskool Eunice, Bloemfontein, begin waarna sy as koshuisganger op 14-jarige ouderdom in Vredenburg Meisieskool in Kaapstad opgeneem is.⁷¹ In 1895, toe matriekklasse nog by die S.A. Kollege aangebied is, het sy en Gideon, wat 'n finalejaar student was, ontmoet. Sy was van plan om die B.A.-kursus te volg en

63 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 32.

64 W. Ritchie: History of South African College II, p. 865.

65 The Cape Times, 11.12.1950.

66 Die Suiderstem, 10.11.1945 (Byvoegsel).

67 The Cape Times, 11.12.1950.

68 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 66.

69 J.G. Fraser: Episodes in my life, p. 295.

70 P.F. van der Schyff: Die Unioniste Party in die S.A. Politiek 1910 - 1921, pp. 30 en 31.

71 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43).

Gideon se eggenote, Maria Elizabeth Caroline (Fraser) van Zyl.

aanvanklik was sy een van slegs vyf damesstudente aan die S.A. kollege.⁷² Weens gesondheidsredes is sy egter verplig om af te sien van haar planne om 'n graad te volg en het sy na haar skoolopleiding na haar ouerhuis in Bloemfontein teruggekeer.⁷³

Tydens Marie se verblyf in Kaapstad was sy bevriend met ene Marion Powell van Seepunt by wie sy soms naweke gaan kuier het. Verskeie uitstappies en danspartye is gereël en sodoende kon Gideon en Marie meer gereeld saam uitgaan. In daardie jare was dit juis ook van die weinige geleenthede waar jong paartjies gesellig kon verkeer, want hofmakery was nie so geredelik aanvaar soos hedendaags nie.⁷⁴

Jaarliks is drie groot danspartye in die Seepuntse saal gehou en as sekretaris van die jaarlikse kollegedans was Gideon verantwoordelik vir die uitnodigings en verversings. Daar is hoofsaaklik op skenkings van eetgoed staatgemaak aangesien teen middernag gewoonlik 'n groot ete gehou is.⁷⁵

Daardie vroeë jare van hul samesyn toe motors en filmteaters nog iets van die toekoms was en paartjies altyd onder die waaksame oog van 'n begeleier moes wees, was onvergeetlike tye. Soms het hulle mekaar oorgenooi om na musiek te luister of om saans kaart en tafelspeletjies te speel. Die weelderigste vervoer na 'n dansparty was 'n trem wat deur twee perde getrek is. Verskeie kere het studente saamgespan om 'n spesiale trem na 'n dansparty te huur.⁷⁶

Op 11 Desember 1900 is Gideon en Marie in die Sea Point Congregational Church deur Gideon se professor en jarelange vriend, dr. Cameron, getroud.⁷⁷

Die Van Zyl-egpaar het hul eerste woning, Brasside, in Albany-sstraat, Seepunt betrek. Hierdie woning het Gideon vier maande voor sy huwelik gekoop. In daardie stadium kon die egpaar heel gemaklik lewe op Gideon se inkomste van £300 per jaar. Hy kon selfs later 'n Walliese ponie en twee Shetland ponies aanskaf waarmee hy gereeld op die Rosebank

72 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 32.

73 The Cape Times, 11.12.1950.

74 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 32.

75 Ibid., BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p.25.

76 A.G. Mc Kenzie: History and the van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43); The Cape Times, 11.12.1950.

77 A.G. Mc Kenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43).

Goue huweliksherdenking, 12.12.1950

Skou deelgeneem het. Marie het dikwels haar man teen die einde van die werksdag in Kaapstad met die perdekar gaan haal en soms het hulle sommer net vir die dag uitgery.

Kort nadat Brasside betrek is, het Gideon Normanhurst in Seepunt aangekoop. Hier, waar hy vir ongeveer 30 jaar sou bly, het hulle vryetydsbesteding onder andere 'n aansienlike hondetelery behels. Hierdie stokperdjie het daartoe gelei dat hulle landwyd aan hondeskoue deelgeneem het.⁷⁸ Toe die Kennel Union of South Africa tot stand gekom het, het Gideon en sy vrou daarvan lid geword. Gideon was vir verskeie jare voorsitter van die liggaam.⁷⁹

Gideon se geliefkoosde vryetydsbesteding, waarin Marie met oorgawe deelgeneem het, was die beoefening van tuinbou. By Normanhurst is hierdie stokperdjie tot sy volle reg beoefen. Saam het hulle verskeie togte na die Karoo onderneem om vetplante te gaan versamel.

In 1942, met sy aanstelling as Administrateur van Kaapland, was Gideon verplig om met spyt van Normanhurst afstand te doen, aangesien hy die administrateurswoning by Leeuwenhof moes betrek. Sy liefde vir tuinbou het daartoe gelei dat hy sy tydelike woning by Leeuwenhof in 'n paradys omgeskep het.⁸⁰ Drie jaar later het The Cape Times die tuin by Leeuwenhof as een van die skoutuine van die Kaap beskou.⁸¹

Die van Zyl-egpaar moes egter hulle gesamentlike belangstelling tydelik vaarwel toeroep met Gideon se aanstelling as staatshoof van die Unie in 1946. Op 11 Desember 1950 het die Van Zyls hulle goue bruilof gevier en het juis dié geleentheid, waar hulle nog eerste burgers van die land was, uitgestaan as 'n navolgenswaardige voorbeeld vir die Suid-Afrikaanse gemeenskap. Die sukses van hul huwelik het hulle toegeskryf aan die feit dat hulle alles saam kon doen.⁸² Aangesien hulle kinderloos was, kon hulle mekaar se onverdeelde aandag, aanmoediging en samewerking geniet. Dit het Gideon op hierdie heuglike dag beaam deur te sê: "... throughout I had a wife's full support and sympathy in all my many activities; as well as the valuable understanding and advice which a marvellous inhibition, an active brain and a loving heart can give."⁸³

78 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, pp. 41 en 42.

79 Ibid., BC 54 D 45: Miscellaneous notes.

80 Ibid., BC 54 A 1 VOL VII: Reminiscences, p. 114.

81 The Cape Times, 30.10.1945.

82 The Cape Times, 11.12.1950; The Cape Argus, 12.12.1950.

83 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 B 20(F)1: Miscellaneous notes for speeches.

HOOFTUK 3

REGSGELEERDE EN WEERMAGSOFFISIER (1895 - 1926)

Klerkskap by W.T. Buissine

Alhoewel Gideon se regsloopbaan van 1896 tot 1946 gestrek het, was hy slegs tot in 1915 aktief betrokke by regsangeleenthede. Die rede hiervoor is dat hy vanaf 1915 'n loopbaan in die politiek gevolg het. Hy het egter hoofvennoot van sy vader se regspraktyk tot in 1946 gebly.

In 1896 het Gideon sy klerkskap by W.T. Buissine, 'n vennoot van Casper van Zyl begin, maar hy het later onder die ferme leiding van sy vader gekom om sodoende 'n goeie basis vir sy toekomstige loopbaan te verkry. Sy eerste taak was die aflewering van briewe. Hy het gou beswaar hierteen gemaak as synde werk benede sy waardigheid. Sy vader se standpunt was egter dat dit noodsaaklik was, want daardeur kon hy die adresse van kliënte leer ken.¹

Die volgende stap in sy skoling as regsgeleerde was die maak van afskrifte vir die pers. Die uitputtende en eentonige afskryf van pleitstukke en bewysstukke het hom min geïnteresseer, want dit was tydrowend. Soggens tussen 09:00 en 10:00 moes hy klasse bywoon. Toevallig het hy die klasse by sy vader gevolg wat sy akademiese vermoëns voortdurend tot die uiterste beproef het.

Maar hierdie klasse het Gideon interessant gevind en hy het groot bewondering getoon vir die praktiese wyse waarop sy vader die lesse kon aanbied en kon vereenvoudig.

Ter voorbereiding vir die praktiese regseksamen het Casper sy studente op uitstappies geneem waartydens aspekte van die vak bespreek is. Gideon het 'n intense belanstelling begin toon in sy werk en het met verwondering besef hoeveel groter die kennisveld van 'n leermeester moes wees as selfs sy briljantste student.²

1 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 32.

2 Ibid.

Hierdie belangstelling en doelgerigtheid, en natuurlik sy vader se meesterlike leiding, het suksesvolle resultate tot gevolg gehad. In die eerste eksamen het hy 97% vir Romeins-Hollandse Reg behaal om sodoende derde in die klas te staan. Murray Bisset, die latere hoofregter van Rhodesië, het net voor Gideon 'n tweede plek behaal.³ Alhoewel Gideon gereken het dat hy tydens sy klerkskap baie hard gewerk het, was sy vader nie dieselfde mening toegedaan nie.⁴

Tydens een van sy vader se optredes as leermeester het die klas eendag 'n besoek gehad van hoofregter sir Henry de Villiers. Soos skoolkinders met die besoek van 'n inspekteur, was die studente ook senuweeagtig, maar dit het ongegrond geblyk te wees, want sir Henry het die klas terdeë geniet. Later toe Casper die aanbied van klasse gestaak het, is die taak oorgeneem deur advokate Benjamin en Buchanan en van toe af was die normale fooie betaalbaar.⁵

'n Interessante aspek van sy opleiding as prokureur was dat streng na die voorkoms van die aspirant-prokureurs gelet is. Tydens sy klerkskap het dele van Kaapstad nog houtspaadjes gehad. In die winter moes Gideon en sy maats hulle skoenborsels saam kantoor toe neem, want hulle skoene was altyd vol modder as hulle oor die strate geloop het. In die somermaande moes hulle weer klereborsels saamneem werk toe om die stof uit hulle klere borsel.

Daar is ook streng gelet op die regte kleredrag en enige persoon wat nie korrek gekleed by die werk opgedaag het nie, is summier teruggestuur. Hiervan het Gideon ook ondervinding gehad, want hy is eendag vinnig teruggestuur omdat hy in 'n flenniebroek by die kantoor aangekom het. So het hy, op die dag toe hy toegelaat was as prokureur, heel onskuldig opgedaag met sy kollegedas, waarop sy vader hom teruggestuur het om 'n swart das te gaan koop.⁶

Elke kandidaat-prokureur was voorts onder die bekwame hand van T.P. Peters, wat ook by die Van Zyl-praktyk werksaam was. Peters was verantwoordelik vir voorligting en aktebesorging. Vir die jong leerling-prokureurs het dit maar swaar gegaan aangesien die gebruik van tikmasjiene en snelskrif onbekend was. Soms moes drie afskrifte van een stuk

3 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 43.

4 W. Wenherell: Our New Governor-General, (*The Outspan*, 30.11.1945, p. 13).

5 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 32.

6 W. Wenherell: Our New Governor-General, (*The Outspan*, 30.11.1945, p. 13).

gemaak word. So, byvoorbeeld, was daar die saak oor die skip, Arbara, wat tydens die Anglo-Boereoorlog deur die Boëre beset is. Dit het tien leerling-prokureurs maande lank geneem om net die afskrifte van die regsaspekte te maak. Vele frustrasies het by hulle ontstaan vanweë die puntenerigheid van W.T. Buissine wat alle afskrifte moes teken en wat telkens deur hom teruggestuur is as gevolg van klein veranderings en stukke wat oorgeskryf moes word.⁷

Gideon se opleiding as prokureur was 'n harde skoling wat inspanning en deursettingsvermoë vereis het. Vele frustrasies het hom nie ontmoedig nie en met ywer en doelgerigtheid het hy 'n sukses van sy voorbereiding tot die prokureurskap gemaak.

Prokureur en notaris

In 1897 is Gideon as aktebesorger toegelaat en in 1898 as prokureur en notaris.⁸ Alhoewel min bekend is oor Gideon se betrokkenheid by kriminele en siviele gedinge, het hy as 'n redelik onervare prokureur geleidelik tot die besef gekom dat hy nie altyd 'n saak kon wen nie. Gelukkig het die troos bestaan dat hy darem uit sy foute kon leer. So het hy by een geleentheid £600 verloor omdat hy nie 'n saak kon wen nie. Dit het hy egter nie so ernstig beskou nie, want daarna het hy besef dat hy veel slegter daarvan kon afgekom het. Nadat hy die saak verloor het, het hy besluit om te appèlleer, maar nadat hy bewus geword het van die feit dat sy kliënt byna bankrot was, en hy nog meer kon verloor, het hy daarteen besluit. Van daardie tydstip af het hy besluit om eerder kliënte te ontmoedig om geregtelike stappe te neem indien dit sou blyk dat hulle die saak kon verloor en gevolglik verdere finansiële verliese kon ly. Dit het natuurlik ook Gideon se inkomste aansienlik laat krimp.⁹

Verskeie aanloklike aanbiedinge is aan hom gemaak, maar sy ge-boortelek en al die sentimente daaraan verbonde het hom daarvan laat afsien. Een van die aanbiedings het van 'n kliënt in Port Elizabeth gekom, wat hom 'n vennootskap in 'n sakeonderneming aangebied het. Die feit dat hy so 'n karige vergoeding by sy vader se onderneming ontvang het, het die aanbieding nog aanlok-liker gemaak. Nadat hy die saak by sy vader aangeroen

7 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 32.

8 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 35; BC 54 D 41: Notebook on miscellaneous notes.

9 Ibid., BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p. 96.

het en nie veel reaksie van hom gekry het nie, het hy besluit om Buissine te nader. Laasgenoemde het weinig aanduiding gegee van hoe Gideon te werk moes gaan, behalwe dat Gideon weer moes dink oor die onderneming wat sy vader opgebou het. Gevolglik moes hy self 'n besluit neem. Hy het die aanbod verwerp. Ofskoon hy finansieel waarskynlik beter in Port Elizabeth sou gevaar het, was hy tog gelukkig by sy vader en het hy werkstevredenheid ervaar.¹⁰

Vennootskap

In Januarie 1902 is Gideon as 'n vennoot in die firma Van Zyl en Buissine toegelaat. Dit was 'n regspraktyk wat veral in Kaapstad groot aansien geniet het. Charles Leonard (voorsitter van die Transvaal National Union and Reform Movement met verbintenis in die Jamesonstrooptog) wat een van die vennote was, het nog groter aansien daaraan verleen.

Gideon het deur sy vennootskap 'n erkende en aanvaarbare posisie in die samelewing verkry. Hy het vinnig opgang gemaak en sy vader gehelp om sy boek, Notarial Practice of South Africa te skryf. Die samestelling van die uitgebreide kruisverwysings hierin was uitsluitlik sy bydrae.¹¹ Daarby het hy die redaksie waargeneem van die derde en vierde uitgawes van sy vader se boek Judicial Practice of South Africa.¹² In die nuwe uitgawes het Gideon waardevolle bydraes van sy vader behoue laat bly, maar sekere dele oorgeskryf en byvoegings gemaak.¹³

In 1918 het Gideon sy vader opgevolg as hoof van die regspraktyk Van Zyl & Partners, Attorneys, Notaries and Conveyancers. Hy het die grondwet van die praktyk in 1926 verander en hoofvennoot gebly tot in Januarie 1946.¹⁴

10 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: *Reminiscences*, pp. 98-99.

11 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL VI: *Reminiscences*, pp. 40-41; BC 54 D 45: *Miscellaneous notes*; M. Murray: Under Lion's Head, p. 139.

12 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: *Miscellaneous notes*.

13 *Ibid.*, BC 54 F 3: Voorlopige bekendstelling van " A new edition of van Zyl's Practice" deur Juta & Co.

14 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: *Reminiscences*, p. 65.

Gideon het in latere jare ook 'n beskeie hydrae gelewer tot die stigting van die Cape Town Law Society Library en vir 'n aantal jare as sekretaris daarvan opgetree. Die moontlikheid om so 'n biblioteek tot stand te bring, is aanvanklik tussen Gideon, J.W. Sauer en 'n afgetrede regter, Phillipson Shaw, bespreek. Laasgenoemde het £500 vir die doel geskenk. Die bedrag is daarna aan ene regter Benjamin toevertrou om die nodige boeke in Europa te gaan koop.¹⁵

Die Anglo-Boereoorlog (1899 - 1902)

Gideon, wat 'n groot belangstelling in weermagsaangeleenthede gehad het, het aan twee oorloë deelgeneem, t.w. die Anglo-Boereoorlog (1899 - 1902) en die Eerste Wêreldoorlog (1914 - 1918). Nie in een van die oorloë het hy egter as aktiewe soldaat opgetree nie. Sy optrede was beperk tot die opleiding van soldate en administrasie. As Engelssprekende Suid-Afrikaner en lid van eers die Progressiewe Party en later die Suid-Afrikaanse Party en die Verenigde Party was hy 'n sterk ondersteuner van generaal Smuts en die Britse oorlogspoging.¹⁶

Sy eerste aanraking met Britse soldate gedurende die Anglo Boereoorlog was in Julie 1899 toe hy met die Tantallon Castle van 'n oorsese reis na Suid-Afrika teruggekeer het. Op die skip was verskeie hoogs gemotiveerde Britse offisiere wat na die Natalse front onderweg was. Hulle was begeesterd en vol planne oor wat hulle sou doen as die Boere sou begin veg. Gideon het hulle gewaarsku dat dit nie so maklik sou gaan as wat hulle in die vooruitsig gestel het nie. Die opmerking het hom by hulle ongewild gemaak en hy is as pro-Boer uitgekryt.

Met die Britse besetting van Bloemfontein, het Gideon besluit om 'n besoek daar af te lê om sy verloofde te gaan besoek. Vir die besoek het hy 'n permit van sowel sir Alfred Milner as lord Roberts ontvang. By Norvalspont het die trein gestop en al die passasiers moes in loopgrawe klim om hul reispermitte te laat ondersoek. Hier is Gideon weer deur 'n Britse offisier daarvan beskuldig dat hy 'n Boeresimpatiseerder was en is hy gedwing om eenkant

15 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 59.

16 Ibid., BC 54 A1 VOL II: Reminiscences, p. 29.

UNION OF SOUTH AFRICA.

Certificate of Rejection.

A 0157

This is to Certify that

Gideon Brand VAN ZYL

has volunteered for Service in

Overseas Infantry Brigade

but has failed to pass the required Medical Test.

DESCRIPTION.

Age *43 years*

Height *5* feet *11 1/2* inches.

Complexion *Ruddy*

Eyes *Grey*

Hair *Greyish*

Marks or Scars *scar across chest*

Gideon Brand

Signature of Volunteer.

J. B. Smith

CAPTAIN

Director of War Recruiting.

ASSISTANT STAFF OFFICER FOR WAR RECRUITING.

Pretoria, *14* — *10* — 191*6*.

* Full Name. * Corps.

8115—28/12/15—8000

Sertifikaat van mediese ongeschiktheid vir diens in die Oorsese
Infanterie Brigade

te gaan staan, moontlik met die gedagte om in hegtenis geneem te word. Uiteindelik is hy deur die toedoen van 'n Britse generaal op die toneel bevry.¹⁷

Vanweë sy simpatieë met die Britse oorlogspoging is hy tydens die oorlog genader om as regsadviseur van die Britse oorlogskantoor in Kaapstad op te tree. In dié hoedanigheid het hy daaglik by Rosebank aangemeld om as regsgeleerde Britse soldate in siviele en kriminele sake te verdedig.¹⁸

Cape Peninsula Garrison Rifles

Met die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog in 1914 het die 43-jarige Gideon vrywillig aangesluit vir diens aan die Suid-Afrikaanse oorsese Infanterie Brigade. Hy is egter weens medies ongeschik verklaar en gevolglik was sy aansoek afgekeur. Die aard van sy mediese ongeschiktheid is nie bekend nie.¹⁹ Hy het later in die oorlog by twee geleenthede weer probeer om aan te sluit.²⁰ Hierna het hy sy diens aan generaal Botha aangebied om plaaslik te dien, wat aanvaar is.

Vir die eerste twee jaar het hy op verskeie oorlogskomitees gedien. Aanvanklik was hy met die rang van kaptein, gemoeid met die opleiding van soldate in die Cape Peninsula Garrison Rifles wat na hulle opleiding na die oorsese front gestuur is. Baie tyd is gespandeer om hierdie eenheid te vervolmaak. The Cape Peninsula Garrison Rifles is tydens die Anglo-Boereoorlog, in 1902, as 'n dorpswag gestig.²¹

In 1903 is dit geregimenteer as 'n vrywilligereenheid en in 1913 het dit die 9th Infantry Active Citizen's Force geword. Die eenheid is in 1926 ontbind.²²

17 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A1 VOL III: Reminiscences, pp. 40 - 41.

18 Ibid., BC 54 A1 VOL III: Reminiscences, pp. 40 - 41; Die Oosterlig, 29.10.1945; Die Transvaler, 20.10.1945.

19 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: sien "Certificate of Rejection"

20 The Cape Argus, 5.12.1918.

21 H.G. Murray: Our S.A. Regiments Past and Present, g.p., g.d.

22 G. Tylden: The armed forces of South Africa, p. 61.

Min gegewens bestaan oor Gideon se betrokkenheid by hierdie eenheid. Aangesien hy reeds teen 1915 by die Kaapse Korps betrokke was, kan die gevolgtrekking gemaak word dat sy verbintenis met die Cape Peninsula Garrison Rifles van korte duur was. As lid van die Kaapse Korps Werwingskomitee het hy ook 'n aandeel gehad in die stigting van die Kaapse Kleurlingkorps.²³

Die stigting van die Kaapse Kleurlingkorps

Die totstandkoming van die Kaapse Korps was 'n poging wat uit nood gebore is om te voorsien aan die toenemende vraag na opgeleide soldate op die oorlogsfront. Om hierdie eenheid tot stand te kon bring, het veel meer vereis as net werwing, want nadat die eerste groep rekrute opleiding ontvang het en na die front gestuur is, het die werwingskomitee met vele onvoorsiene probleme te doen gekry. Die Kaapse Korps, waarvan die stigting aanvanklik as 'n eksperiment beskou was, het onder die bekwame leiding van kolonel sir Walter Stanford, voorsitter van die Werwingskomitee en kolonel T.J.J. Ingelsby, 'n lid van die Werwingskomitee gestaan. Beide was uiters geskik vir die taak en van meet af gemoeid met werwing van soldate. Hierdie offisiere het 'n groot moontlikheid in die Kleurling as soldaat gesien om saam met die blanke te deel in die Unie se taak in die Groot Oorlog.²⁴

Die besluit om oor te gaan tot stigting van die eenheid is op 20 September 1915 geneem²⁵ nadat die Imperiale Leërraad die Unieregering se versoek, vir die totstandkoming van 'n Infanteriebataljon van Kaapse Kleurlinge vir oorsese diens, aanvaar het. Die Kaapse Korps Werwingskomitee met meer as 20 lede is gevolglik gestig met kolonel Stanford as voorsitter en Gideon Brand van Zyl met die rang van Majoor as adjunk-voorsitter. Die hoofkwartier was in Kaapstad gesetel. Lede van die komitee het ingesluit onder andere politici soos mnr. J.W. Jagger en dr. A. Abdurahman.

'n Oorweldigende getal voornemende soldate het op 25 Oktober 1915 voor die Kaapse Stadsaal vergader om aan te sluit. Ten spyte van die groot opkoms het slegs 22 aan die einde van die eerste dag as gevolg van die streng mediese keuring gekwalifiseer. Daarby

23 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 43.

24 I.D. Difford: The story of the 1st Battalion Cape Corps 1915 -1919, p. 18.

25 I.D. Difford: The story of the 1st Battalion Cape Corps 1915 - 1919, "Report on the Cape Corps" by Major-General Charles W. Thompson, p.43.

was daar nog verdere streng voorskrifte voordat lidmaatskap bekom kon word. Ondere andere moes die voornemende soldaat van goeie karakter wees, tussen 20 en 30 jaar oud wees, ten minste 5 voet 3 duim (1 duim = 25 mm) lank wees, 'n borsmaat van ten minste 33 ½ duim hê, en ongetroud wees. Gedurende Oktober, November en Desember 1915 het die Werwingskomitee hard gewerk om die nodige getal Kleurlingsoldate te werf. Verskeie metodes is onder andere gebruik om van die werwing 'n sukses te maak. Met die oog op die bekendmaking van die werwingsaksie het orkeste opgetree tydens parades in die strate, byeenkomste is gehou in die voorstede van Kaapstad, toesprake is in bioskope gehou en plakate is oral in die strate opgeplak en advertensies in koerante geplaas. As gevolg hiervan is teen 12 Desember 1915 'n totaal van 1 016 lede gewerf. Die korps het sy opleiding in Simonstad ontvang en het op 9 Februarie 1916 per skip vanaf Kaapstad na Oos-Afrika vertrek.

Dit het egter gou duidelik geword dat sommige soldate wat aangesluit het teen die vereistes getroud was en kinders gehad het en dat hulle totaal onvoorsien agtergelaat is. Weer eens het die Werwingskomitee opgetree en diegene wat afhanklikes agtergelaat het, se vorige werknemers genader om hulle finansiële te ondersteun.

Soos die oorlog gevorder het, het versterkings nodig geword sodat nog soldate uit Kleurlinggeledere gewerf moes word. Getroude mans kon nou aansluit en 'n toelae sou aan afhanklikes betaal word. Dit het werwing op 'n stewiger basis geplaas, want vir die tydperk 27 Februarie tot 27 April 1917 is 1 457 vir die Kaapse Korps gekeur.

Die Werwingskomitee was ook verantwoordelik vir werwing van soldate vir ander eenhede van die Kaapse Korps. So is persone vir die Cape Coloured Labour Battalion gewerf om 'n groter South African Native Labour Contingent te stig. Voorts is daar werwing gedoen om verskeie eenhede te steun soos die Suid-Afrikaanse Artillerie, waar Kleurlingsoldate sou optree as drywers, asook vir die "Cape Auxilliary Horse Transport Companies". Werwing het voortgeduur tot in Junie 1918 tot die totaal op ongeveer 25 000 te staan gekom het.

Naas die werwing van lede vir aktiewe diens was die Werwingskomitee ook verantwoordelik vir die verskaffing van onderwys aan lede se kinders, hospitalisasie en mediese dienste asook die hantering van wettige klagtes van agterblewende afhanklikes.²⁶

Gideon het 'n noue belangstelling in die ontwikkeling van die korps getoon en was trots daarop dat hy 'n aandeel in die totstandkoming en aktiwiteite daarvan gehad het. The Cape Argus van Desember 1918 gee 'n verdere indruk van sy betrokkeheid. Volgens die

26 I.D. Difford: The Story of the 1st Battalion Cape Corps 1915 - 1919, pp. 22-27 & 33, 35.

The Gideon Brand van Zyl
1879

Gideon Brand van Zyl tydens die Eerste Wêreldoorlog

artikel sou Gideon 'n uitlating gemaak het dat almal wat aktief deelgeneem het aan die oorlog, ongeag ras, dieselfde behandeling moes kry. Hulle het almal aangesluit met dieselfde idees, dieselfde patriotisme, dieselfde uniform en almal was soldate van die Britse koning en daarom moes daar nie 'n onderskeid gemaak word nie.²⁷

Assistent-Direkteur Werwing

Kolonel Stanford is later bevorder tot Direkteur Werwing vir die Unie Verdedigingsmag en op aanbeveling van ene kolonel Mentz, was Gideon ook by die Unie Verdedigingsmag ingedeel en moes hy optree as Assistent-Direkteur Werwing. Hy was egter nie bereid om heeltemal onder die gesag van die Verdedigingsdepartement te staan nie. Die rede hiervoor is onbekend. Hy was gevolglik ook aange-stel as skakeloffisier tussen die Britse Regering en die Unieverdedigingsdepartement. Dit was 'n uiters noodsaaklike diens aangesien die oorlog groot uitgawes in die Unie meegebring het wat deur die Britse regering gedra moes word.²⁸

Tydens die werwing van vrywilligers vir die Unie se deelname aan die oorlog het hy sterk standpunt ingeneem ten gunste van Suid-Afrika se deelname.²⁹

As Assistent-Direkteur vir die Werwing van soldate vir die Unie, het hy in Februarie 1918 'n besoek aan Pretoria gebring.³⁰ Een van sy take was om toesprake te hou ten einde vrywillige aansluiting aan te moedig. Die volgende uitlating getuig van die sterk standpunt wat hy ten opsigte van aansluiting ingeneem het: "I address my remarks to him who has no right to sit here this evening basking in the protection of him whom he should be assisting. If to such I say things which may hurt - take it from me my intention is to hurt. I would not spare him if I could and I cannot spare him if I could for I cannot hide those feelings which

27 The Cape Argus, 5.12.1918.

28 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p.43.

29 Ibid.

30 The Cape Argus, 5.12.1918.

after two years of bloody warfare, rapine and murder have taken hold of me as they would grip as in a vice, every selfrespecting man." ³¹

Dit is in hierdie emosionele uitlatings waarin sy politieke filosofie vir die eerste keer na vore gekom het en wat sy politieke loopbaan gedomineer het.

In verskeie toesprake het hy ook verwys na die Unie se betrokkenheid in die Eerste Groot Oorlog met die klem op eenheidstrewes tussen Afrikaanssprekendes en Engelssprekendes. "What does it matter whether we are Dutch, English, Irish, Scotch or French or of any other nationality. The sooner we forget that members of more than one nationality live in this country and think of all only as South Africans the sooner will we get rid of the prejudice which exists in the minds of both the two great nationalities alike. What is our first duty? Clearly our first duty is to forget that there is a race distinction."³²

Hierdie oproep tot eenheid was in 'n sekere sin verstaanbaar aangesien Gideon hom in die middel van die twee nasionaliteite bevind het. Alhoewel hy as Engelssprekende groot geword het, was hy eintlik van Hollandse afkoms. Dit kan afgelei word uit die verdere deel van die toespraak waar hy sê: "There is no reason why you should not be proud, and you would not be worthy were you not proud of being born an Englishman as I am proud of being of Dutch parentage but your very pride of race should teach you to recognise the pride of the other man and you should be proud to join hands with him and know that the combination of the finest races which ever stepped this earth is making of this country the greatest and finest country the world has known."³³

Tydens 'n ander geleentheid, het hy die opregte poging van sommige vrywilligers bedank. Vir die tydperk van vier maande van 4 April tot Augustus 1918 is 'n totaal van 8 152 rekrute gewerf waarvan 1 540 Kleurlinge was. Hy het verder daarop gewys dat die bestaan van die Unie op die spel was en dat onderlinge verskille geïgnoreer moes word om sodoende die land saam te kan dien.³⁴

Dit is treffend hoe Gideon tydens werwingstoesprake sterk na vore gekom het om sy taak ten uitvoer te bring. As Suid-Afrikaner het sy land eerste gekom, maar daar word dikwels beklemtoon dat die Unie nie alleen kon staan nie. Daarom het die verbintenis met Groot

31 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D7: Miscellaneous documents and notes for speeches by Maj. G.B. van Zyl.

32 Ibid.

33 Ibid., BC 54 D7: Toespraak tydens werwing, p.8.

34 Ibid., BC 54 D 7: Statistiek ten opsigte van werwing.

Brittanje so sterk in sy toesprake gefigureer en veral dat Suid-Afrikaners met trots onder die Union Jack moes veg. Die prys wat betaal moes word om die vryheid en eer onder die Britse vlag te handhaaf, kon volgens Gideon nooit te hoog wees nie. Juis daarom het hy diegene wat nie deelgeneem het in die Unie se stryd saam met Brittanje teen Duitsland nie, beskou as pligsversuimers. In dié verband het hy gesê: "It is not a virtue to believe your country is right if it happens to be wrong but it is a virtue to love your country and in gratitude for what you owe to it to stand by it in its time of trouble."³⁵

In 'n onderhoud met The Cape Argus het Gideon genoem dat as gevolg van groot verliese daar gereeld troepe oorsee gestuur moes word. Met die werwingsveldtog is groot sukses behaal, soveel so dat teen 1918 genoeg soldate gewerf is om tot Junie 1919 as versterkings na die oorlogsfront gestuur te word.³⁶

Assistent-Kommissaris Terugkerende Soldate

'n Toenemende probleem teen die einde van die oorlog was die posisie van die terugkerende soldate. In verskeie opsigte moes daar in die behoeftes van die terugkerendes voorsien word sodat hulle weer deel van die bestaande samelewing kon word. Gevolglik het Gideon hom in sy volgende amp as Assistent-Kommissaris vir Terugkerende Soldate bevind. Dit het 'n aansienlike hoeveelheid werk en uitgebreide reise deur die Unie behels. Sy taak in dié verband is erg bemoeilik deur die uitbreek van die groot Griep-epidemie in 1918.³⁷

Verskeie adviesrade is deur Gideon in stede soos Johannesburg, Kaapstad, Durban en Kimberley gestig wat ten doel gehad het om die terugkerende soldate van advies en hulp te bedien. Daar moes voorsiening gemaak word vir demobilisasie en ontvangs van die soldate. Voorts moes daar gekyk word na werkskepping veral vir oorlogsbeseerde ongeskikte persone waar gespesialiseerde opleiding vir spesifieke werkseleenthede nodig was. Tydens sy besoeke aan die verskillende stede het hy 'n besondere behoefte vir veral die laasgenoemde kategorie ervaar. Die Goewerneur-Generaal se Oorlogfonds is vir dié doel in

35 University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D7: Toespraak tydens werwing.

36 The Cape Argus, 5.12.1918.

37 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 43.

die lewe geroep, maar verskeie ander bydraes van ander instansies sou nodig wees om genoeg geld te genereer.³⁸

Tydens die Eerste Wêreldoorlog en daarna is daar met die oog op hulp aan die terugkerende soldate 'n totale bedrag van £3,5 miljoen vir die Goewerneur-Generaal se oorlogsfonds ingesamel. Die fonds sou help om op die volgende wyse verligting te bring: Om die lewensstandaard van agterblewende afhanklikes te handhaaf deur maandelikse toelaes tot militêre soldy en om in noodgevalle tydelike bydraes te maak; om soldate wat ontslaan is uit die Weermag na die oorlog by te staan totdat hul sodanige werk kan bekom wat aan hulle daaglikse behoeftes kan voorsien; om soldate en afhanklikes na die oorlog te help met probleme tydens die demobilisasie-tydperk; om weduwees van soldate en ouers met die verdere studie van hulle kinders by te staan; om te voorsien in beroepsopleiding aan soldate wat deur die oorlog ongeskik gelaat is en vir sodanige soldate wie se studies deur die oorlog onderbreek is; om 'n toevoeging te maak tot die nodige pensioene van ongeskikte soldate of aan afhanklikes van gesneuwelde soldate.³⁹

Teen 1946, aan einde van die Tweede Wêreldoorlog, was 'n komitee wat in 1914 gestig is nog steeds werkzaam om sy taak ten opsigte van bogenoemde te vervul en toe te sien dat baie mense nie op gevorderde leeftyd finansiële sou ly nie.⁴⁰ 'n Ander komitee wat voorsiening moes maak vir die "Northern Suburbs War Fund" is in 1941 onder die voorsitterskap van Gideon gestig. Hierdeur het hy weer eens sy bereidwilligheid getoon om betrokke te raak in 'n saak waarin hy geglo het.⁴¹

Volgens Gideon sou die regering en die Kommissaris vir Terugkerende Soldate voortgaan met hulle taak totdat dit nie meer noodsaaklik was nie. Beloftes is aan soldate gemaak, wat nagekom moes word.⁴²

Hy was van mening dat die sukses van die onderneming om, om te sien na die terugkerende soldaat afgehang het van die geslaagdheid van soldate, mediese personeel en die algemene publiek se onderrig in die beginsels van fisiese en beroepsrekonstruksie. Wanneer hierin

38 The Cape Argus, 5.12.1918.

39 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Official Souvenir Programme, Northern Suburbs War Fund, Victory Fete, March 1941.

40 Die Suiderstem, 18.11.1946.

41 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Official Souvenir Programme, Northern Suburbs War Fund, Victory Fete, March 1941.

42 The Cape Argus, 5.12.1918.

geslaag is, sou die soldaat, alhoewel hy homself as 'n held beskou het, besef het dat daar van hom verwag is om ter wille van homself, sy familie en sy land, van voor af te begin as 'n normale, onafhanklike en selfrespekterende burger. So 'n "nuutgevestigde burger" sou dan in staat wees om sy lewensbrood te verdien en dus nie op ander aangewese wees nie.

Voorts het hy van die standpunt uitgegaan dat onderrig en bystand aan ongeskikte soldate gegee moes word vanaf die tyd van sy benadeelde posisie totdat hy in staat sou wees om vir homself te sorg. Daarom moes geen ongeskikte soldaat uit diens ontslaan word totdat hy totaal herstel het nie, en met 'n normale lewe kon voortgaan.⁴³

Tydens die Groot Griepiepidemie van 1918 moes Gideon nog steeds verskeie stedelike sentra besoek. Aangesien hy teen die virus ingeënt was, kon hy voortgaan met sy werk, maar hy het gevind dat mense weens siekte of uit vrees vir die epidemie van hulle werk weggebly het. In Durban was die hotel waar hy aangedoen het, byvoorbeeld sonder kelners. In Kimberley kon Gideon-hulle nie die trein verlaat nie en in Pretoria kon hy ook min uitrig. In Durban het Gideon 'n goue medalje vir oorlogdiens aan die Unie ontvang.⁴⁴

Die werwingskomitee in Durban het die medalje aan Gideon oorhandig as teken van hul waardering vir die uitstekende diens wat hy gelewer het gedurende die vier jaar van die Eerste Wêreldoorlog ten opsigte van sy aandeel aan die werwing van rekrute en versorging van terugkerende soldate. In 'n brief aan hom vra die Sekretaris van die Werwingskomitee vir sy aanvaarding van die medalje en sluit sy skrywe af met die volgende: "My Committee venture to place on record, that the services of gentlemen in your position, who have done so much to serve the Empire at this critical juncture in its history, deserves the highest appreciation of all Colonists."⁴⁵

Teen die einde van die Eerste Wêreldoorlog was daar sprake dat die Leër hom gaan aanbeveel vir die O.B.E. (Officer of the British Empire)-toekenning. Gideon het hierop 'n brief geskrywe aan sy voormalige bevelvoerder, kolonel Mentz, waarin hy hom meegedeel het om nie so 'n aanbeveling goed te keur nie aangesien hy geen begeerte gehad het om die

43 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D7: Miscellaneous documents and notes for speeches by Maj. G.B. van Zyl.

44 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 44.

45 *Ibid.*, BC 54 F 2: Letter from Durban Recruiting Committee.

toekenning te ontvang nie. Trouens, Gideon wou geen besondere erkenning kry vir dienste wat hy tydens die Eerste Wêreldoorlog gelewer het nie.⁴⁶

Vir Gideon was die bystand aan die ongeskikte soldaat en sy rehabilitasie tot selfstandige voortsetting van sy werk om aansluiting te vind in die samelewing van uiterste belang. Die toekenning van 'n goue medalje vir sy bydrae en diens ten opsigte van werwing en hulp aan terugkerende soldate deur die Durbanse Werwingskomitee is 'n goeie bewys van sy gewillige en voortdurende sosiale betrokkenheid. Daarom is dit onverklaarbaar waarom hy nie in aanmerking wou kom vir die O.B.E.-toekening nie. Moontlik wou hy hierdeur sê dat sy bydrae as administrateur en organiseerder agter die skerm, te beskeie was om 'n O.B.E.-toekenning te regverdig en nie opgeweeg het teen die dienste wat aktiewe soldate op die oorlogsfront gelewer het nie. Hierdie reaksie moet miskien ook gesien word in die lig van Gideon se algemene lewensfilosofie, naamlik om deur onselfsugtige diens op 'n sosiale terrein die lewenskwaliteit van die gemeenskap te verhoog.

⁴⁶ (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Letter to Colonel Mentz, p.44.

HOOFSTUK 4

POLITIKUS (1915 - 1942)

Politieke belangstelling, LPR en LV

Gideon het alreeds tydens sy skooljare en dus voor Uniewording, 'n natuurlike belangstelling in politiek getoon. Dit was dalk omdat sy vader, Casper, alhoewel hy nooit self in die politiek betrokke geraak het nie, sy vriende soos Charles Fairbridge, Thomas Fuller en sir Thomas Upington tydens verkiesingsveldtogte gehelp het.¹ Somtyds het Gideon na skool by die ou Kaapse Volksraad aangedoen om daar met groot belangstelling na toesprake van Saul Solomon, Schermbrucker en James Rose Innes te gaan luister. Die ideale en persoonlikhede van hierdie politici het 'n groot indruk op hom gemaak.²

In die tydperk voor Uniewording, voordat partypolitiek die terrein betree het, het hierdie persoonlikhede nie namens politieke partye opgetree nie, maar volgens eie oortuiging gepraat. Gideon se belangstelling in die politiek en grondwetlike aangeleenthede het reeds so ver gestrek dat hy in 1910 by die opening van die Unie-Parlement deur die Hertog van Connaught, teenwoordig was.³

Voor die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika het hy ook kennis gemaak met politici soos Rhodes, Jameson, "Onse Jan" Hofmeyr en W.P. Schreiner en alhoewel dit informeel was, het hierdie mense hom sterk beïnvloed. Saam met sy vrou het hy as prokureur tydens 'n geleentheid by sir Leander Starr Jameson by Westbrooke gaan eet. Min het hulle besef dat hulle eendag ook die woning sou betrek in Gideon se hoedanigheid as Goewerneur-Generaal.⁴

Dr. Jameson, wat voorheen eers by Grootte Schuur gewoon het, het groot belangstelling daarin getoon om jongelinge by die politiek te betrek. Gideon was een van die jeugdiges

1 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 29.

2 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 45).

3 Ibid.

4 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 45).

wat van vroeg af betrokke geraak het en gereeld gehelp het tydens politieke veldtogte. Hy het ook veel plesier daaruit geput om politieke vergaderings by te woon en vrae aan die opposisiekandidate te stel.

Vroeg in sy politieke loopbaan en selfs nog voor sy toetrede het hy hom bemoei met deelname in politieke bedrywighede en organisasies. Hy was deel van die groepie wat aandklasse in Distrik Ses gehou het om voornemende kiesers in te lig oor die uitoefening van hul demokratiese regte. Tydens verkiesingsveldtogte het hulle met vierperdekoetse ondersteuners van verskillende partye deur die stad geneem. Op pad is verskeie punte aangedoen waartydens die ondersteuners op die waens vlae sou gewaai en slagspreuke ten gunste van betrokke partye sou geskreeu het. By die verskillende aandoenpunte het orkeste hulle ingewag. Op hierdie wyse het hulle 'n uitlaat vir hul opgehoopte entoesiasme in 'n geesdriftige verkiesingsatmosfeer gevind.⁵

Die groot politieke stryd van die laat 19de en begin 20ste eeu was tussen die Afrikanerbond en die Progressiewe Party. Gideon was lid van die destydse Progressiewe Party.⁶

Die Progressiewe Party wat in 1898 gestig is, het ten doel gehad die groepering van Engelssprekende eendersdenkendes en die vestiging van Britse imperialisme in Suid-Afrika. Hierdie groepering was die direkte gevolg van en reaksie op die politieke ontwaking van die Afrikaners soos vergestald in die groeiende mag van die Afrikanerbond.⁷ In September 1904 het die Progressiewe Party sy naam na die South African Unionist Party verander.⁸ Laasgenoemde party was slegs die voortsetting van die Progressive Party, maar onder 'n nuwe naam.⁹

Die eerste aanduiding van Gideon se formele betrokkenheid in die politiek was in 1910 toe hy as lid van die Uitvoerende Komitee van die Unioniste Party opgetree het.¹⁰ Alhoewel daar nie vroeër tekens van sy aktiewe deelname in hierdie politieke groepering was nie, kan

5 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p. 109.

6 Ibid., BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 29

7 P.F. van der Schyff: Die Unioniste Party in die S.A. Politiek, 1910 tot 1921, pp. 2 -3.

8 Ibid., pp. 4 - 7.

9 J.P.C. Mostert: Politieke Partye in Suid-Afrika, 1910 tot 1985, p. 149.

10 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 5: Letter from sir L. Starr Jameson to Major G.B. van Zyl, 17 September 1910.

dit waarskynlik aanvaar word dat hy hom daarvoor beywer het ten einde hierdie posisie in die Unioniste Party te kon bereik.

Vir die verkiesing van 1910 is sir Leander Starr Jameson vir beide kiesafdelings Kaapstad-Hawe en Albany benoem en vir albei verkies. Jameson het egter besluit om Albany in die parlement te verteenwoordig.¹¹ Die kiesafdeling Kaapstad-Hawe is toe deur sir Henry Juta, lid van die Unioniste, in die Parlement verteenwoordig.¹²

Met sir Henry Juta se aftrede in 1915 het hy sy setel bedank en nominasies is vir 'n opvolger gevra. Lawrence Woodhead van die Unioniste was Lid van die Provinsiale Raad vir die setel en het aangeneem dat hy 'n goeie kans sou staan om die kiesafdeling in die Volksraad te verteenwoordig. Gideon en ander ondersteuners van die party het egter grappenderwys besluit om dit vir Lawrence Woodhead moeiliker te maak om LV te word. Heel onskuldig is Gideon ook deur ondersteuners genomineer. Lawrence Woodhead is onkant betrap toe hy verneem dat hy opposisie uit eie geledere sou hê. Nadat verskeie sprekers by 'n byeenkoms ten gunste van Gideon se kandidatuur gepraat het en Lawrence Woodhead goed skrik op die lyf gejaag is, het Gideon besluit om sy benoeming terug te trek. Woodhead se verligting was groot, maar groter was die verbasing aan Gideon se kant toe hy benoem is as Woodhead se opvolger in die Provinsiale Raad.

By die nominasiehof, wat op 25 Augustus 1915 in die St Patricksaal Somersetstraat, Seepunt, gehou is en bygewoon is deur ongeveer 60 mense is Gideon deur C.M. Gibbs voorgestel as LPR en gesecondeer deur George Bradford. Nadat daar geen verdere nominasies was nie, is Gideon verkose verklaar. In 'n kort toespraak het hy die kiesers bedank vir die vertroue wat hulle in hom gestel het, en gesê dat hy simpatie het met die kieser van die kiesafdeling Kaapstad-Hawe aangesien hulle weens die Rebelle sonder 'n verteenwoordiger in die Volksraad, en vir 'n tydperk van vyf maande sonder 'n verteenwoordiger in die Provinsiale Raad, was. Hy het die verrigting met 'n interessante uitlating afgesluit: "In representing the Harbour Division I wish to make it clear that I shall not represent one particular party only. I shall watch the interests of every party and hope to maintain the confidence reposed in me by doing my best for every section of the community".¹³

11 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p. 7.

12 I. Colvin: The life of Jameson, Vol II, p. 296.

13 The Cape Argus, 25.8.1915.

Gideon sou dus van 1915 tot 1918 die Unioniste in die kiesafdeling Kaapstad-Hawe, wat Seepunt in daardie dae ingesluit het, in die Provinsiale Raad verteenwoordig.¹⁴ Die Groenpunt-Seepunt kiesafdeling het eers bekend gestaan as Kaapstad-Hawe en is eers in 1929 verander na Seepunt.¹⁵

Volgens Gideon was dit 'n wending in sy lewe wat onverwags gekom het - iets wat hy nie gesoek het nie en net soos die geval was met verskeie ampte en betrekkings wat hom in die toekoms te beurt sou val. Dit was die begin van 'n lang politieke loopbaan met vele hoogtepunte.

Aangesien Gideon tydens die Eerste Wêreldoorlog aktief tot die politiek toegetree het, was hy aanvanklik meer betrokke by die Unie se oorlogspoging as by politieke bedrywighede. In die tydperk van sy lidmaatskap van die Kaapse Provinsiale Raad was daar slegs enkele hoogtepunte. Een hiervan was die botsing met die Administrateur, sir Nicolaas Frederick de Waal, oor die Onderwysdissiplinêre Ordonnansie nommer 15 van 1916.

Ironies genoeg, het dit al vroeg geblyk dat Gideon, alhoewel hy jare lank 'n Volksraadslid sou wees, geen aangebore talent as openbare spreker gehad het nie. As leerling en student was openbare toesprake vir hom "gevreese oomblikke", maar hy het mettertyd hierdie gevoel oorkom en ontwikkel tot 'n uitstekende spreker,¹⁶ soveel so dat hy later 'n ere-president van die Kaapse Parlementêre Debatsvereniging sou word.¹⁷

Op 9 Junie 1916 het die Administrateur Ordonnansie nommer 15 van 1916 deur middel van proklamasie in die Kaapse Provinsiale Gazette gepromulgeer. Hierdie Ordonnansie sou voorsiening maak vir die dissipline van Onderwysers in staatskole.¹⁸

Tydens die eerste geleentheid wat Gideon die Provinsiale Raad toegesprek het, het hy 'n hewige aanval op die Administrateur en veral die Ordonnansie gemaak. Gideon het hierdie konseporordonnansie as onnodig streng, outokraties en onkonstitusioneel beskou. Volgens hom sou dit net swakkellinge in die onderwysberoep voortbring. Volgens Gideon het daar

14 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 41: Notebook with miscellaneous notes.

15 Ibid., BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p.31.

16 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 Vol V: Reminiscences, p. 92.

17 The Cape Times, 1.4.1946.

18 The Province of the Cape of Good Hope Official Gazette, 9.6.1916, pp. 702, 704 en 706.

genoeg wetgewing bestaan om oortreders te straf en daarom was daar nie nuwe wetgewing nodig waarby onskuldiges betrek moes word nie. Sy eintlike bekommernis het by die skolier gelê. As skoolleerling tydens die laaste dekade van die vorige eeu het hy ondervinding gehad van onderwysers wat as gevolg van streng maatreëls waaraan hulle onderworpe was hulle eintlike opvoedingstaak verwaarloos het. Onderwysers was onder sulke streng toesig en beperking dat dit gelei het tot die onderdrukking van 'n skeppende atmosfeer in die klaskamer. Hy was ook van oordeel dat die onderwysstelsel individuele denke ondergeskik aan eksamenuitslae gemaak het.

Voorts is spontaneïteit en entoesiasme by leerlinge onderdruk eenvoudig omdat leerkragte dit nie wou toelaat nie. Straf is gereeld uitgedeel en selde het leerlinge die redes daarvoor verstaan. Gevolglik het baie leerlinge skoolwerk gehaat en het die skepping van 'n wil-om-te-leer-atmosfeer agterweë gebly. Die nuwe Ordonnansie sou volgens hom nie 'n verbreking van die bestaande toestand meebring nie, maar dit eerder vererger.

Vir die eerste keer het 'n beeld van Gideon as 'n liberale persoonlikheid na vore gekom. Hierdie betoog en aanval op die Ordonnansie skep die indruk dat hy weg beweeg het van die bestaande, want hy het die nuwe Ordonnansie beskou as nie 'n verbreking met toestande van twintig jaar tevore nie. "The framing of laws should be moulded with due regard to the true rights and liberties of all. The exquisite evenness of its adjustment is by this Ordinance lost and destroyed. The true law will have gone and we will have substituted for it the worst possible form of oligarchy which governs in the interests of the interested and ignores the people, using them but as chattels and bartering their liberties."¹⁹ Jare later het Gideon na die doel van die onderwys soos volg verwys: "The aim of education should surely be to make the most of the inherent and vastly different aptitudes possessed by every single individual."²⁰

Gideon het verder sterk beswaar gemaak teen die bepaling van die Ordonnansie in afdeling 1(k) wat geles het: "Any teacher employed in any aided school or institution under the Department of Public Education who: permits photographs, buttons, badges or other favours having a political significance or seditious import to be worn or displayed by his pupils on the school premises or himself wears or displays the same shall be deemed to have

19 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes - speech in Provincial Council.

20 Ibid., BC 54 D 41: Notebook on Miscellaneous notes - Education.

been guilty of misconduct and may be dealt with as in this Ordinance is provided."²¹ Hierdie bepaling het hy as te streng en verouderd beskou.

Tydens sy lidmaatskap van die Provinsiale Raad was hy ook betrokke by die Unie-Verdedigingsmag met die werwing van soldate en die voorsiening van terugkerende soldate. Gevolglik is sy werksaamhede in die Provinsiale Raad beperk, alhoewel hy ook in 1917 op die Gekose Komitee vir Openbare Rekeninge gedien het.²²

As gevolg van die afsterwe van Lawrence Woodhead, die lid van die Volksraad vir Kaapstad-Hawe, moes 'n tussenverkiesing op 20 Desember 1918 gehou word.²³ Gideon wat op daardie tydstip by die Weermag betrokke was, is as die Unioniste-kandidaat vir die Volksraad genomineer. Hy moes dus bedank uit sy ampte as Offisier belas met Terugkerende Soldate en as Werwingsoffisier.²⁴

Gideon het ongeveer 'n maand voor die verkiesing eers van Pretoria teruggekeer en daarom kon hy eers vroeg in Desember sy verkiesingsveldtog begin.²⁵

Op die aand van 3 Desember 1918 het Gideon as die kandidaat vir die Unioniste sy verkiesingsveldtog in die Seepuntsaal voor 'n groot gehoor begin. Sy teenstanders was die Arbeiderskandidaat, C. Pearce, en die kandidaat vir die Demokratiese Arbeidersparty, A.F. Batty, wat dieselfde aand Gideon die stryd aangesê het.²⁶

Uit sy verkiesingstoespraak het Gideon se politieke standpunte vir die eerste keer duidelik na vore gekom. Volgens hom moes die Unioniste feitlik hul identiteit prysgee om generaal Botha in sy oorlogspoging te steun, maar dit het nie beteken dat die party as gevolg daarvan sy beginsels oorboord gegooi het nie. Hy het steeds getrou gebly aan die grootste van alle beginsels, en dit was lojaliteit aan die Britse vlag.²⁷ Hy het voorts daarop gewys dat die Unioniste op grond van hul demokratiese beginsels die werklike nasionale party van Suid-

21 The Province of the Cape of Good Hope Official Gazette, 9.6.1916, p. 704.

22 Records of the Cape Provincial Council, Fourth Session of 2nd Provincial Council 1917 Vol. IX, p. 13.

23 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A I VOL III: Letter to constituents, p. 92.

24 The Cape Argus, 5.12.1918.

25 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Letter to constituents, p. 92.

26 The Cape Argus, 4.12.1918 (hoofartikel).

27 Ibid.

Afrika was. Slegs deur die party onafhanklik te hou van ander partye kon die Unioniste 'n bydrae lewer tot die behoud van die mag en invloed van die Parlement. Vrede in Suid-Afrika kon slegs verkry word deur die volle bewuswording dat alle mense demokratiese deelname moet hê.²⁸ Volgens hom was die Unioniste se groot taak om na die terugkerende soldaat om te sien. Daarna sou dit hul eerste plig wees om Suid-Afrika te laat vergeet van die blanke rasse-onderskeid (Afrikaans- en Engelssprekendes) wat daar bestaan het. In wat byna as 'n persoonlike manifest beskou kan word, het hy ten opsigte hiervan gesê: "I have an intense love for my country, and I have no hatred towards or dislike of any man who comes here and joins me in forwarding the interests of my country. On the contrary, I welcome him as a brother but I want him to remember that our common house requires protection from him as from me alike."²⁹

Ten slotte het hy hom onomwonde ten gunste verklaar van 'n toename in finansiële steun deur Suid-Afrika aan die Imperiale vloot; 'n doeltreffende en onpartydige staatsdiens sonder enige politieke invloede; nywerheidsontwikkeling; en die behoud en uitbreiding Provinsiale Rade se mag.³⁰

Die verkiesing op 20 Desember het aan Gideon 'n oorwinning besorg met meer stemme as sy twee teenstanders saam.³¹

Hy het 1071 stemme op hom verenig, A.F. Batty van die Arbeiders Party 607 en C. Pearce van die Demokratiese Arbeidersparty wat sy deposito verloor het, 212.³²

As Unionis het hy dus die parlementêre terrein betree en as sodanig het hy mettertyd die beginsels van die party vurig uitgeleef. Dit het hom by verskeie geleenthede in botsing gebring met die Nasionale Party van generaal J.B.M. Hertzog, wat die Unioniste beskou het as anti-republikeins en pro-imperialisties, en 'n party wat die handhawing van Ryksbelange voorgestaan het.³³

28 The Cape Argus, 4.12.1918 (hoofartikel); The Cape Times, 4.12.1918.

29 The Cape Times, 4.12.1918.

30 The Cape Times, 4.12.1918.

31 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 Vol III: *Reminiscences*, p. 44.

32 *Ibid.*, BC 54 D 40: Notebooks containing notes on Parliamentary procedure and rulings from the chair, 1918 - 1940.

33 J.P.C. Mostert: Politieke Partye in Suid-Afrika 1910 tot 1985, p. 150.

Politieke rol in makro-verband

Gideon se deelname aan die politiek was die gevolg van sy dryfkrag om betrokke te wees. Hy was egter nie 'n dinamiese persoonlikheid in die politiek nie, maar eerder 'n sterk partyman wat agter die skerms gewerk het om sy standpunte en ideale te verwesenlik. Hy het altyd lojaal gebly aan sy partybeginsels en die behoud van sy party vooropgestel. As vurige pro-Britse aanhanger het hy na die samesmelting tussen die Unioniste en die Suid-Afrikaanse Party in 1920 in 'n groter mate met generaal Smuts saamgewerk. Dit het sy deelname aan die politiek groter stukrag gegee.

Met die totstandkoming van die Verenigde Party in 1934 het hy hom in dieselfde kamp as generaal Hertzog, wat sy eertydse politieke opponent was, bevind. Alhoewel hy gewerk het ten gunste van die versoening van politieke ideale binne sy party het dit hom dikwels in botsing gebring met Hertzog, maar meer nog selfs ook met sy eie partygenote. Moontlik kan dit beskou word as 'n rede waarom hy nie die hoogste posisies in die politiek bereik het nie. Die belang van Gideon se politieke betrokkenheid moet veel eerder gesien word in sy groot bydraes as lid van sy party.

Die patroon van samewerking tussen die Suid-Afrikaanse Party (S.A.P.) en die Unioniste soos wat dit in die 1915-verkiesing geblyk het, sou tot aan die einde van die Eerste Wêreldoorlog voortduur. Hoewel die Unioniste die S.A.P.-regering slegs nominaal in sy oorlogspolitiek gesteun het, sou die tydperk 1915 -1918 geen werklike wesensverskil tussen die twee partye op die voorgrond stel nie.³⁴

Soos wat baie mense voorspel het, het die 1920-verkiesing uitgeloop op 'n skaakmatposisie vir die politieke partye van die land. Die S.A.P. het slegs 41 setels verower, die N.P. 44, die Unioniste 25, die Arbeiders 21 en Onafhanklikes 3. Smuts kon met die steun van die Unioniste slegs met 'n klein meerderheid aan die bewind bly en op 27 Oktober 1920 het hy op 'n S.A.P.-kongres 'n beroep op eenwording gedoen.³⁵

Die parlementêre verkiesing van 8 Februarie 1921 het 'n beduidende verskil ten opsigte van die 1920-verkiesing getoon. Die vergrote S.A.P. het 128 kandidate gestel waarvan 79

34 P.F. van der Schyff: Die Unioniste Party in die S.A. Politiek, 1910 tot 1921, p. 138.

35 *Ibid.*, pp. 151 - 152, 156.

suksesvol was en die party het 49,5% van die totale aantal stemme op hom verenig in vergelyke met die 32,4% stemme van die vorige jaar.³⁶

In die kiesafdeling Kaapstad-Hawe het Gideon as S.A.P.-kandidaat 1754 stemme op hom verenig teenoor sy Arbeiderteenstander se 719 stemme.³⁷

In die nuwe Smuts-kabinet is 3 Unioniste opgeneem in die persone van die leier sir Thomas Smartt, J.W. Jagger en Patrick Duncan.³⁸

Die party het onder andere as hoofbeleidsaspekte voorgestaan die samewerking en gelykberegtiging van Afrikaans- en Engelssprekendes, verandering van die uniale staatsvorm slegs met toestemming van die volkswil, handhawing van noue bande met Brittanje en die Britse Ryk en teenkanting teen die aanname van 'n republikeinse staatsvorm in Suid-Afrika.³⁹

Gideon het as Volksraadslid van 1918 tot 1924 die kiesafdeling Kaapstad-Hawe vir die S.A.P. verteenwoordig. Met die bewindsaanvaarding van die Paktregering in 1924 sou hy as lid van die S.A.P. in die parlement in die opposisiebanke sit tot en met 1934 toe die S.A.P. en Hertzog se Nasionale Party (N.P.) saamgesmelt het om die Verenigde Party (V.P.) te vorm.

Gedurende die tydperk 1924 tot 1934 het die regerende N.P. se beleid van groter vryheid van die Britse Ryk voortdurend die teiken van Gideon se aanvalle geword. In verskeie aanvalle op die Nasionale Party het hy sy stem laat hoor en het die Kaapse koerante telkens daarvoor verslag gedoen. Anders kon dit ook nie gewees het nie, want hy was 'n prominente figuur in die partyorganisasie van die S.A.P.

Gideon het alreeds in die party-organisasie van die Unioniste 'n belangrike rol gespeel. Volgens die konstitusie van die Unioniste Party sou daar in elke provinsie van die land 'n Algemene Raad wees. Die Algemene Raad het gefunksioneer in die vorm van die Uitvoerende Komitee wat jaarliks deur die Algemene Raad verkies is. Die Uitvoerende Komitee het bestaan uit 'n voorsitter, nie meer as drie adjunk-voorsitters nie en hoogstens vyftien gewone lede. Een van die belangrikste take van die Uitvoerende Komitee was die insameling en administrasie van fondse vir die betrokke provinsie. Die Algemene Raad van

36 J.P.C. Mostert: Politieke Partye in Suid-Afrika 1910 tot 1985, p. 136, 150.

37 M.P.A. Malan: Verkiesingsuitslae 1910 - 1943, p. 10

38 J.P.C. Mostert: Politieke Partye in Suid-Afrika 1910 tot 1985, p. 150.

39 Ibid., pp. 141 en 142.

Hoofdkomitee van die S.A.P. in vroeë 1930's

AGTER

1. J.G.N. Strauss 2. J.H. Hofmeyr 3. Sen. G.A. Friend
4. Capt. Frank H. Joubert 5. Maj. P. van der Byl 6. Onbekend
7. Kol. H. Mentz 8. Kol. Kdt. W.R. Collins 9. Kol. D. Reitz
10. S.F. Waterson 11. Louis Esselen 12. C.J. Krige

MIDDEL

1. O.R. Nel 2. Kol. C.F. Stallard 3. George Heaton Nicholls
4. Sen. P.J. Wessels 5. F.S. Malan 6. W.J. O'Brien
7. Sen. C.F. Clarkson 8. C.P. Robinson 9. A.M. Conroy
10. Leila A.B. Reitz (Mev. Denys Reitz) 11. Maj. G.B. van Zyl
12. R.H. Struben 13. Onbekend 14. Sen. D.D.C. Murray
15. Mej. Hamelberg 16. J.P. Jooste

VOOR

1. Onbekend 2. Onbekend 3. F.R. Cronje (Winburg, O.V.S.)
4. Onbekend 5. Genl. J.C. Smuts 6. Mev. G.B. van Zyl
7. G.M.H. Barrel (LV vir Barkly) 8. Mev. J.C. Smuts

elke Provinsie was weer verantwoordelik aan die hoogste liggaam van die Party, naamlik die Kongres.⁴⁰

Die Partyorganisasie van die S.A.P. en later die Verenigde Party het naastenby op dieselfde grondslag as die van die Unioniste gefunksioneer. Gideon het vir tydperk van byna twintig jaar as voorsitter van die Skiereiland Algemene Raad van die Unioniste, die S.A.P. en later die V.P. opgetree, en daarom het sy sieninge en uitlatings groot gewig gedra.⁴¹

J.W. Jagger, die Unioniste en S.A.P.-L.V. vir Kaapstad-Sentraal (1910 - 1921) en Minister van Spoorweë in die Smuts-kabinet (1921), het die leidende rol gespeel in Gideon se aanstelling in hierdie posisie. Die rede hiervoor was dat Jagger bewondering getoon het vir die wyse waarop Gideon 'n vergadering kon reël en beheer. Geen wonder dat Gideon juis in 1921, op versoek van Jagger, die hoofkritikus van Spoorweg en Hawe-aangeleenthede in die Volksraad vir die S.A.P. geword het. Vandaar dat hy altyd 'n leidende rol in Volksraadsdebatte ten opsigte hiervan sou speel.⁴²

Afgesien hiervan was Gideon vir jare lank die voorsitter van die S.A.P.-koukus. Vir 'n tydperk van tien jaar was hy ook 'n lid van die Hoofkomitee van die S.A.P. en 'n lid van die Provinsiale Uitvoerende Komitee van die S.A.P.⁴³

Dit spreek vanself dat Gideon as gevolg van bogenoemde 'n belangrike en invloedryke rol in sy party-organisasie gespeel het. Hy het dus in hierdie hoedanigheid in noue samewerking met sy leier en tydgenoot, generaal Smuts, vir dertig jaar lank verkeer.⁴⁴ Vir generaal Smuts het hy hoë ontsag en bewondering gekoester en as lid van sy party het Gideon vierkantig agter Smuts gestaan. 'n Opmerking wat Gideon ten opsigte van Smuts in 1931 op Worcester tydens die S.A.P.-kongres aldaar gemaak het, onderstreep hierdie stelling: "We have a great cause, we have a leader perhaps the greatest intellect the world has seen, a man who has capture the imagination of all peoples, a distinguished student, a world authority, a philosopher, a mighty man of war, a prince of peace, an authority in international

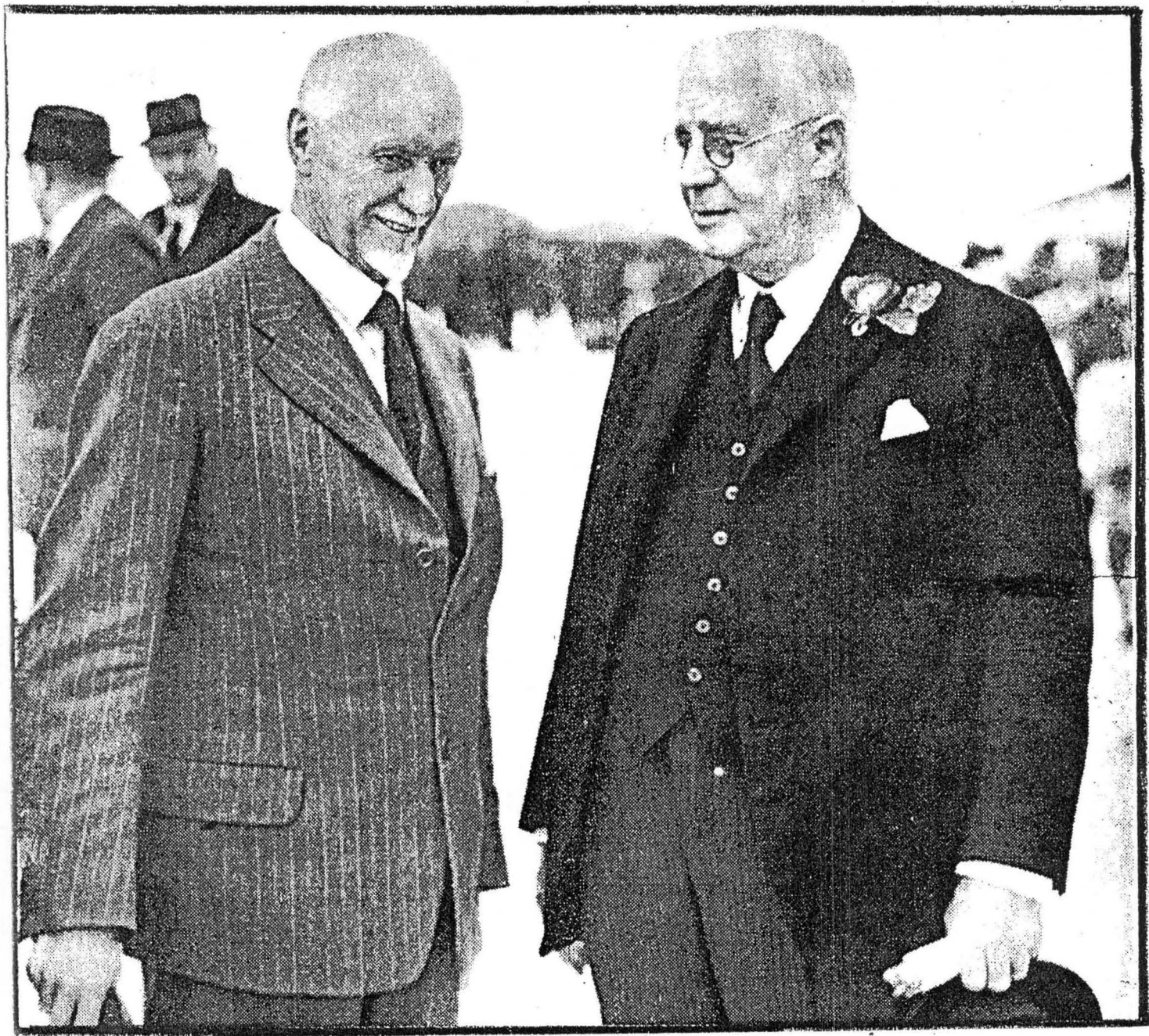
40 (University of Cape Town Libraries) Morris Alexander collection BC 160(63): Constitution of the Unionist Party of S.A.

41 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Personal information.; BC 54 A 1 Vol V: Reminiscences, p. 65.

42 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Personal information.

43 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 63.; BC 54 D 45: Personal information.

44 The Rand Daily Mail, 14.9.1950.

Generaal J.C. Smuts en G.B. van Zyl, 1945.

affairs."⁴⁵ Verdere bewyse van die verbintenis tussen generaal Smuts en Gideon Brand van Zyl word weerspieël in die persoonlike en amptelike briefwisseling wat tussen hulle plaasgevind het. Hieruit blyk die besondere vertroue wat generaal Smuts in Gideon gestel het.⁴⁶

Ten spyte van die vertroue wat generaal Smuts in Gideon geplaas het en Smuts se aandeel daarin om Gideon in hoër posisies aangestel te kry, is Gideon nie in die koalisiëkabinet in 1933, waarin die S.A.P. en N.P. saamgevoeg is, opgeneem nie. Dit was vir Gideon 'n groot teleurstelling. Selfs die pers het die indruk gelaat dat Gideon homself ongelukkig kon ag dat hy nie in die kabinet opgeneem was nie.

Smuts het Gideon per brief op 27 Maart 1933 meegedeel dat hy jammer was dat dit nie vir hom moontlik was om Gideon in die kabinet op te neem nie. Gideon se lang politieke opoffering en diens asook sy onvermoeide toewyding aan die party, sou sy insluiting geregverdig het. Generaal Smuts het egter daarop gewys dat hy en die Eerste Minister, generaal Hertzog, verskeie probleme ten opsigte van die samestelling van die kabinet gehad het en dat dit Gideon se posisie benadeel het. Generaal Smuts het nogtans sy sterk vertroue in Gideon herbevestig en die hoop uitgespreek dat hy die situasie sou verstaan, aangesien dit die moeilikste kabinetsamestelling was waarmee hy gemoeid was. Dit bly nogtans ironies dat Gideon nie in die kabinet opgeneem is nie, maar wel iemand soos R. Stuttaford, van Kaapstad, as minister sonder portefeulje.⁴⁷ Nie eers F.S. Malan, 'n bekende Kaapse politikus en 'n sterker kandidaat as Gideon, is in die kabinet opgeneem nie.⁴⁸

In 'n skrywe aan generaal Smuts het Gideon gesê dat sy weglating nie sy lojaliteit teenoor die party, generaal Smuts en sy land sou beïnvloed nie. Hy het egter sy jammerte uitgespreek dat hy die nuus dat hy nie in die kabinet opgeneem is nie uit ander bronne moes verneem en nie persoonlik van generaal Smuts nie. Waaroor hy egter meer teleurgesteld is dat die kabinet so saamgestel is dat Kaapprovinsie wat die meeste S.A.P.-lede in die

45 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes - Toespraak S.A.P. - kongres Worcester, 1931.

46 The Cape Argus, 18.10.1951.

47 J. van der Poel: Selections from the Smuts Papers, Vol V, p. 550.

48 J.H. le Roux: Die Eerste Bewindsjare 1924 - 1934 (O. Geyser (red.): Die Nasionale Party, Vol III, p. 326).

parlement gehad het, slegs deur een Minister in die kabinet verteenwoordig sou word en dit nog 'n minister sonder portefeulje!⁴⁹

Gideon en F.S. Malan se weglating uit die kabinet het Kaapland met reg ontevrede laat voel.⁵⁰

As Unionis en later as S.A.P.- en V.P.-lid het Gideon nie met generaal Hertzog goed oor die weg gekom nie. Gideon het tydens verkiesingstoesprake op grond van sy partyverbintenis hewig te velde getrek teen generaal Hertzog en die Nasionale Party. Aan die ander kant het generaal Hertzog die Unioniste en S.A.P. se ideale voor samesmelting as onversoenbaar met die ideale van die Nasionale Party beskou.

Selfs nadat die twee politici aan dieselfde party behoort het, wou sake net nie stryk nie. Hierdie "konflik" het ongetwyfeld 'n hoogtepunt bereik tydens die vlaginsident in Groenpunt op 31 Mei 1938.

Tydens 'n militêre parade wat op die dag gehou moes word, moes soos gebruikelik twee vlagpale opgerig word sodat die Unievlag sowel as die Union Jack gehys kon word. By die geleentheid is egter slegs die Unievlag vertoon. Gideon, in sy hoedanigheid as Voorsitter van die Skiereiland Algemene Raad van die Verenigde Party, het hieroor 'n sterk bewoorde beswaar aan generaal Hertzog gestuur en 'n tweede brief daarvoor geskrywe wat hy persoonlik aan die Generaal wou oorhandig tydens hulle ontmoeting nadat generaal Hertzog vir Gideon ontbied het. Tydens die gesprek oor die vlaginsident het die gevoelens begin oplaai en tot uitbarsting gekom toe die twee op mekaar begin skree het. Minister N.C. Havenga moes tussenbeide tree om die emosies te bedaar. Hierna het Gideon sy tweede brief aan generaal Hertzog voorgelê. Nadat hy dit gelees het, het Hertzog prontuit gesê: "You are the sort of South African I hate and I will never do anything for you. Gideon het sy partyleier geantwoord: "I have never asked you any favour and I hope I never shall".⁵¹

Hierdie insident het byna 'n ernstige nasleep gehad tydens die volgende Verenigde Party-koukusvergadering. Gideon, wat in daardie stadium voorsitter van die koukus was, het toe alreeds vir generaal Smuts oor die insident ingelig maar is deur laasgenoemde aangesê om nie te reageer indien die saak geopper word nie aangesien dit tussen Gideon en Hertzog tot

49 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Ongedateerde afskrif van brief van G.B. van Zyl aan generaal J.C. Smuts, p. 47.

50 J.H. le Roux: Die Eerste Bewindsjare 1924 - 1934 (O. Geyser (red.): Die Nasionale Party, Vol III, p. 327).

51 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, pp. 48 en 49.

'n ernstige breuk sou lei waarvoor die tyd nie ryp was nie. Generaal Hertzog het tydens die vergadering 'n aanval op Gideon gedoen, maar laasgenoemde het op Smuts se versoek nie daarop gereageer nie.

Na aanleiding van die persoonlike aanval op hom het Gideon as voorsitter van die Skiereiland Algemene Raad bedank. Raadslede het hom egter eenparig versoek om sy bedanking te heroorweeg wat hy volstrek geweier het. Eers nadat Smuts se bemiddeling ingeroep is, het hy sy bedanking teruggetrek.⁵²

Nog 'n situasie wat byna op 'n breukpunt met sy party uitgeloop het, was net voor die S.A.P.-N.P. koalisieverkiesing van 17 Mei 1933 en die gevolglike samesmelting op 4 Desember 1934. Dit het voortgespruit uit sy sterk teenkanting teen Smuts se besluit tot koalisie en veral samesmelting.

Teen die einde van 1932 het Suid-Afrika se ekonomie 'n laagtepunt bereik. Hertzog se N.P.-regering het as gevolg hiervan ongewild geraak en sy bewind was aan die wankel. Tielman Roos, oud-minister in die Hertzog kabinet, se hertoetrede tot die politiek op 16 Desember 1932 het baie Suid-Afrikaners weer hoop vir die toekoms gegee. In sy toesprake in Suid-Afrika het Roos die idee van 'n koalisieregering op 'n nie-party-politieke grondslag tussen die N.P. en die S.A.P. voorgestel. Suid-Afrika moes ook van die goudstandaard afstap ten einde die land se ekonomie te red. Roos het in hierdie koalisieregering homself as leier, met Hertzog en Smuts in sy kabinet, gesien.

Reeds vroeg in 1933 het Hertzog en Smuts egter 'n ooreenkoms oor 'n koalisieregering bereik waarin Tielman Roos uitgesluit is. Hiervolgens sou Hertzog as Eerste Minister aanbly, Smuts sy adjunk wees en die kabinet van twaalf lede gelykop tussen verteenwoordigers van die N.P. en die S.A.P. gedeel word. 'n Sewepuntplan vir samewerking is goedgekeur. Hiervolgens sou die land onder andere regeer word in harmonie met sy onafhanklike status, en die uniale grondslag waarop die sentrale regering berus het, sou gehandhaaf word.⁵³

Reeds so vroeg as 20 Februarie 1933 het Gideon met 'n reeks toesprake oor koalisie met die N.P. in die St. Patricksaal, Seepunt, begin. Tydens sy eerste toespraak het hy sterk standpunt ingeneem teen koalisie met die Nasionale Party. Volgens hom was daar groot

52 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, pp. 48 en 49.

53 B.J. Liebenberg: Van die Statuut van Westminster tot die Republiek van Suid-Afrika, 1931 - 1961 (C.F.J. Muller (red.): Vyfhonderdjaar S.A. Geskiedenis, pp. 416, 417 en 418).

verwarring oor koalisie, maar dat die openbare mening ten gunste daarvan was om 'n nuwe regering te hê wat die ekonomie kan regstel.⁵⁴

Gideon het Tielman Roos se ideale vir 'n koalisie as verregaande beskou, want hy het geen program van beginsels voorgelê vir so 'n koalisie nie. Die enigste kwessie waaroor die S.A.P. en Roos as verteenwoordigend van die N.P. kon ooreenstem was dat die huidige regering moes bedank. Oor ander sake was daar radikale verskille tussen die N.P. en die S.A.P. onder meer oor die Naturelle-beleid, en kapitalistiese belange. Daar het voorts onsekerheid bestaan oor wat Roos werklik wou hê, want volgens Gideon het sy menings van dag tot dag verskil. 'n Koalisie met Tielman Roos en sy republikeinse aanhangers sou beteken koalisie van die S.A.P. met 'n ontevrede Nasionale minderheid, gelei deur 'n persoon wat homself genomineer het. Koalisie met ekstremiste was volgens Gideon buite die kwessie.⁵⁵ Gideon se verbasing was egter groot toe hy agterkom dat persone in eie geledere, soos Conroy, Stuttaford en Waterson, bereid was om Tielman Roos se idee van koalisie te steun.

Op sy daaropvolgende toespraak het Gideon daarop gewys dat hy steeds teen koalisie gekant was, en dat die onsekerheid oor die saak die S.A.P. uitmekaar kon laat spat. Hy het hom veral uitgelaat teenoor sy partyleier, generaal Smuts en gesê dat hy hom gewaarsku het teen koalisie, want as Hertzog se adjunk, kon dit lei tot verdeelde lojaliteit in die party en tot 'n breuk met diegene wat hom (soos Gideon) jare lank ondersteun het. Hy wou voorts weet wat van die S.A.P. sou word aangesien hul gevra is om oor te gaan tot koalisie met die N.P. sonder vaste beginsels en beleid. Volgens hom was dié party se posisie chaoties en kon hulle verwag om van die politieke toneel te verdwyn.

Die dreigende breuk oor die koalisievraagstuk is waarskynlik tydens 'n koukusvergadering van die S.A.P. besweer, want tien dae voor die verkiesing op 7 Mei 1933 het Gideon 'n groot skare in die Stadsaal, in Kaapstad toegesprek en in Smuts se teenwoordigheid hom nou ten gunste van koalisie uitgesprek. By dié geleentheid het hy gesê dat die meeste mense vergeet het dat die S.A.P. in wese, samestelling en ideale eintlik 'n ware koalisieparty was. Vir jare het die party vir die beginsel van koalisie gestaan en daarvolgens kon amalgamasie met die Unioniste 'n werklikheid word. Soos sir Thomas Smartt in 1920 opofferings gemaak het om generaal Smuts by te staan om rasseharmonie tot stand te bring, (Die Unioniste het met die S.A.P. saamgesmelt) het generaal Smuts hom in 1933 polities opgeoffer in die koalisie met die N.P. Albei het Suid-Afrika voor die party en hulself

54 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Speech at St. Patrick Hall, Sea Point, 20.2.1933.

55 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes - Speeches 1933.

geplaas en daarom sal beide in die geskiedenis onthou word. Volgens Gideon moes die kiesers gewis 'n leier volg wat bereid was om sy land se belange bó sy persoonlike politieke voorkeure te stel.⁵⁶

Dit was nogtans vir Gideon moeilik om te aanvaar dat hy as lid van die S.A.P. in koalisie met die N.P. moes gaan. Dit is verstaanbaar gesien in die lig van die jarelange stryd wat hy met Hertzog en die N.P. sedert 1918 aangeknoop het. Twee faktore het egter verhoed dat hy besluit het om nie die uiterste pad te volg en van die S.A.P. weg te breek nie, naamlik die feit dat Hertzog gewillig was om in koalisie met die S.A.P. te gaan en omdat Gideon se vertroue in generaal Smuts swaar getel het.

Die mate van verwarring waarin die Kaaplandse S.A.P. en veral die kiesafdeling Seepunt homself tydens die aanloop van die Mei 1933-verkiezing bevind het, het hom weerspieël in die uitslag by die stembus. In die swakste parlementêre uitslag wat hy in 'n verkiesing in sy politieke loopbaan behaal het, het Gideon met slegs 33 stemme teenoor die onafhanklike kandidaat W.F. Fish die setel gewen.⁵⁷

Bykans dieselfde situasie het hom afgespeel in die tydperk toe daar sprake was van samesmelting tussen die twee koalisiepartye. Na die koalisieverkiezing was daar in verskeie dele van die land oproepe tot samesmelting van die partye. Dit het meestal voorgekom op die platteland van Transvaal en die Vrystaat, waar takke van albei partye daarop aangedring het. In Transvaal is die weg hiervoor gebaan toe 'n paar takke van die S.A.P. en N.P. op eie inisiatief teen Junie-Julie 1933 saamgesmelt het. Dit het as aansporing vir Hertzog en Smuts gedien om ten gunste van samesmelting te werk. Hulle het egter die moeilike taak gehad om die ekstremistiese vleuels van hulle partye te oortuig dat daar wel plek sou wees vir hulle denkrigtings in een party. Die "Gesuiwerdes" onder dr. D.F. Malan, wat sterk teen samesmelting gekant was, het egter van Hertzog weggebreek. Kolonel Charles Stallard, van die S.A.P. weer, het hom losgemaak van die party.⁵⁸ Ook S.A.P.-lede van Kaapstad, waaronder Gideon, was sterk teen samesmelting gekant.

Op 10 Augustus 1933 het Gideon aan Patrick Duncan, S.A.P.- Minister in die V.P.- kabinet en waarnemende leier van die S.A.P., geskrywe en hom daarop gewys dat die S.A.P.-lede in

56 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes - Speech in Cape Town City Hall, 7.5.1933.

57 J.H. le Roux: Die Eerste Bewindsjare 1924 - 1934. (O. Geyser (red.): Die Nasionale Party, Vol III, pp. 356 - 357).

58 B.J. Liebenberg: Van die Statuut van Westminster tot die Republiek van Suid-Afrika, 1931 - 1961 (C.F.J. Muller (red.): Vyfhonderdjaar S.A. Geskiedenis, pp. 418 - 420).

die Kaapse Skiereiland bitterlik gekant was teen samesmelting in daardie staduum. Hulle vernaamste beswaar was dat sekere Nasionaliste te kenne gegee het dat hulle samesmelting slegs tussen die ou S.A.P. en die Nasionaliste wou bewerkstellig, maar die ou Unioniste daarvan wou uitsluit. Gideon was natuurlik een van die laasgenoemde groep.

Gideon wou graag Duncan se siening oor die saak hê sodat hy die kiesers daarvoor kon inlig, want Hertzog se uitsprake oor die beginsels waarvolgens samesmelting bewerkstellig moes word, was duister. Volgens Gideon is daar op koalisie besluit om 'n krisis in die land te bowe te kom. Daarom moes dit 'n kans op sukses gegun word. Wat samesmelting betref, moes daar eers daarvoor 'n algemene begeerte van almal in die S.A.P., en nie net in Transvaal nie, wees.⁵⁹

Nadat Gideon van Duncan verneem het dat hy met hom saamgestem het oor die vereiste van 'n "algemene begeerte" vir samesmelting, sê hy in 'n brief van 17 Augustus 1933 dat die onsekere toestand absoluut verwarring onder die S.A.P.-lede in die Skiereiland geskep het. Die swak uitslae van die Provinsiale Raadverkieings was 'n weerspieëling van dié gevoel. Hy het voorts die hoop uitgespreek dat generaal Smuts hulle sou ondersteun, want die verwarring kon moontlik lei tot die vervreemding van die Engelssprekende lede van die party. Indien daar gehaas word met samesmelting, sou elke S.A.P.-lid in die Skiereiland sy setel in die volgende verkiesing verloor, aldus Gideon.⁶⁰

Hierdie "bedreigde" gevoel onder die lede van die Skiereilandse S.A.P. is moontlik verstaanbaar aangesien dr. Malan en die meeste Nasionaliste in Kaapland teen samesmelting gekant was. Hulle wou die uiterste Britse seksie heeltemal van samesmelting uitsluit en het as voorwaarde vir 'n vereniging van partye die erkenning geëis van die reg om 'n republiek te propageer, die reg van afskeiding van die Britse Gemenebes en die reg om in oorlogstyd neutraal te bly.⁶¹

Die sterk teenkanting teen die voorwaardes van dr. Malan was duidelik onder die S.A.P. in die Kaapse Skiereiland, soveel so dat daar sterk sprake was dat sommige van hulle 'n nuwe party, gebaseer op die ou Unioniste Partybeginsels, wou stig. Gideon het self versoeke van ou S.A.P.-ondersteuners ontvang om van die party weg te breek omdat hy nie meer op hul steun kon staatmaak indien hy besluit om in die party aan te bly nie. Hierdie ontevrede

59 (University of Cape Town Libraries) P. Duncan collection BC 294 A 13.4: Letter from G.B. van Zyl to P. Duncan, 10.8.1933.

60 (University of Cape Town Libraries) P. Duncan collection BC 294 A 13.1: Letter from G.B. van Zyl to P. Duncan, 17.8.1933.

61 D.W. Kruger: Die Bondgenootskap tussen Nasionalisme en Arbeid, 1924 - 1933 (A.J.H. van der Walt (redakteurs): Geskiedenis van Suid-Afrika, p. 531).

S.A.P.- lede het die wyse waarop in Transvaal vir samesmelting voorbrand gemaak is heftig gekritiseer en standpunt ingeneem teen die feit dat die provinsie vir die res van die Party praat. Dit het lede van ander provinsies veral in Kaapland in die verleentheid geplaas en het as voorbeeld gedien van die gebrek aan samewerking tussen die partygroepe in die verskillende provinsies, aldus Gideon. In Kaapland het die S.A.P.-lede egter besef dat koalisie slegs die begin was om tot samesmelting oor te gaan, maar generaal Smuts sou hulle duidelik oor samesmelting moes inlig.⁶²

Generaal Smuts het eventueel verhoed dat Gideon en ander lede van die S.A.P. wegbreek. Smuts was sterk gekant teen die opbreek van die S.A.P. in die ou Party en die Unioniste. Volgens hom was daar slegs een S.A.P., 'n party wat die toets oor 'n lang tyd deurstaan het. Hierdie standpunt het hy op verskeie partybyeenkomste en in toesprake gestel, soos tydens 'n toespraak in Seepunt net voor samesmelting van die twee partye: "We shall not be true to the faith in us, we shall not be true to the ideals for which we have stood for 20 years. We shall be false to our whole position and our whole policy and ideals, if we do not support General Hertzog in his great forward movement. The S.A.P. specially should welcome the movement, because it was an ideal for which it had suffered. It is a movement which I consider the greatest that has taken place in South Africa."⁶³ Smuts se sterk standpunt het Gideon oor die werklikheid van samesmelting oortuig. Sy gevolgtrekking was dat elke S.A.P.-lid wat in generaal Smuts se eerbaarheid en opregtheid glo, dit as hulle plig moes ag om hom te ondersteun in elke moontlike manier om sodoende te werk en te strewen na eenheid van die party.⁶⁴

Met sy terugkeer na Suid-Afrika op 14 September 1933 uit Europa het generaal Smuts in Johannesburg verklaar dat hy nie sonder sy Unioniste sou saamsmelt nie. Dit is gesien as 'n uitdaging aan die N.P., want Smuts wou al die elemente van sy party in die nuwe party tuisbring.

Die stigtingskongres van die Verenigde Suid-Afrikaanse Nasionale Party, waartydens die N.P. en S.A.P. saamgesmelt het, het op 5 Desember 1934 in Bloemfontein plaasgevind. Generaal Hertzog het hier verklaar dat hierdie poging tot vrede en nasionale eenheid suksesvol sou wees aangesien dit gegrond was op die soewereine onafhanklikheid van die

62 (University of Cape Town Libraries) P. Duncan collection BC 294 A 13.1: Letter from G.B. van Zyl to P. Duncan, 17.8.1933; BC 294 A 13.6: Letter from G.B. van Zyl to P. Duncan, 24.8.1933.

63 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes - ongedateerde toespraak.

64 Ibid.

volk van Suid-Afrika en op gelykheid tussen die twee blanke rasse. Generaal Smuts het gesê: "Vandag word nie 'n groot party gebore nie, maar 'n nuwe nasie."⁶⁵

Die Verenigde Party se program van beginsels was gegrond op die sewe punte waarop die koalisie in 1933 aangegaan is.⁶⁶

Tydens die eerste groot vergadering van die Verenigde Party (V.P.) op 12 Maart 1935 in die Skiereiland het Gideon 'n groot skare in die stadsaal in Kaapstad toegesprek. Hier het hy gesê dat Hertzog as leier in dieselfde gees aanvaar word soos wat Smuts 14 jaar tevore as leier van die S.A.P.-Unioniste aanvaar is. Soos die Unioniste hulle leier, sir Thomas Smartt gevolg het om saam te smelt met die S.A.P., so volg hul nou generaal Smuts in hierdie nuwe verbintenis in belang van die land. Hy het dit die verwesenliking van die ideaal van Jan Hendrik Hofmeyr en Cecil John Rhodes genoem. Gideon het gesê dat hy en sy ondersteuners aanvanklik groot bedenkinge gehad het oor die stap van samesmelting, maar nadat hulle dit verstaan en waardeur het, het hulle heelhartig hul ondersteuning en lojaliteit daaraan toegesê.⁶⁷

Drie jaar later en tydens die laaste toespraak voor die 1938-verkiezing het Gideon voor 'n groep van ongeveer 400 persone in die Seepuntsaal die redes aangevoer waarom hy die Verenigde Party ondersteun het. Eerstens het die regering die land se ekonomie op 'n gesonde basis geplaas en daarin geslaag om die twee blanke rasse nader aan mekaar te bring. 'n Verdere rede was die feit dat die regering positiewe stappe gedoen het om die land se algemene welvaart te bevorder. Laastens het hy sy steun toegesê aan die regering omdat hy geveg het teen verskillende kleinlikhede in die verlede en die Verenigde Party die enigste party in die land was wat in staat was om bogenoemde te bereik.⁶⁸

In die 1938-Volksraadsverkiezing, die laaste in Gideon se politieke loopbaan, het hy die grootse oorwinning ooit, en met 'n meerderheid van 3480 stemme, oor sy Dominion Partykandidaat geseëvier.⁶⁹

65 M.P.A. Malan: Die N.P. van Suid-Afrika, pp. 145, 159 en 160.

66 B.J. Liebenberg: Van die Statuut van Westminster tot die Republiek van Suid-Afrika, 1931 - 1961 (C.F.J. Muller (red.): Vyfhonderdjaar S.A. Geskiedenis, p. 420).

67 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes - toespraak in Stadsaal, Kaapstad, 12.3.1935.

68 Ibid., BC 54 A 1 VOL III: ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel

69 M.P.A. Malan: Verkiesingsuitslae, 1910 - 1943, p. 10.

Parlementêre posbeksleër

As Parlementariër het "G.B.", soos hy in die Volksraad bekend gestaan het,⁷⁰ 'n voorkeur en begrip getoon vir die gevestigde en konvensionele in die lewe. Hy het sterk geglo aan, en 'n instinktiewe waardering getoon vir die waarde van demokratiese instelling van regering.⁷¹

Dwarsdeur sy lang politieke loopbaan het hy by politieke teenstanders respek afgedwing vir die eerlikheid waarmee hy sy standpunte gestel het en die feit dat hy nooit kleinlik was nie.⁷² Sy onwrikbaarheid en die feit dat hy baie reguit was, het hom egter ook kritiek op die hals gehaal. Sy optrede in die Volksraad is veral gekenmerk deur 'n jonkheid van gees en 'n gereedheid om vinnig enige punt in te sien wat tot nadeel van sy opponent kon strek.⁷³

Gideon het in sy private hoedanigheid goed oor die weg gekom met die meeste Volksraadslede met wie hy kon kommunikeer oor 'n wye verskeidenheid onderwerpe, wat gestrek het van politiek, joernalistiek, regsangeleenthede tot nywerheidsaspekte. In die Parlementêre eetsaal is hy telkens gesien saam met sy vriend en metgesel Ralph Close, ook 'n vooraanstaande politikus van Kaapstad.⁷⁴ Met sy droë humorsin het hy genot daaruit geput om met jong parlementariërs die draak te steek.⁷⁵

Gideon was altyd een van die eerste Volksraadslede wat soggens by die Parlement opgedaag het. Een persoon wat hiervan kon getuig was Miles Warren, Volksraadlid vir King

70 The Natal Mercury, 30.11.1945.

71 The Natal Daily News, 2.11.1956.

72 Die Suiderstem, 29.10.1945 (Hoofartikel).

73 W. Wetherell: Our New Governor-General (The Outspan, 30.11.1945, p. 13).

74 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 B 20(m): Press cuttings, letters of condolence and telegrams received on the death of Maj. G.B. van Zyl.

75 The Natal Mercury, 30.10.1945.

Williams Town, wat verskeie oggende 'n vroeë koppie koffie saam met hom daar geniet het.⁷⁶

Dit was 'n kenmerk van sy daaglikse lewe dat hy stiptelikheid baie sterk voorop gestel het. Soggens het hy op 'n presiese tyd opgestaan, maaltye op presiese tye genuttig en sy afsprake nougeset nagekom. Selfs toe hy as prokureur gepraktiseer het, kon die wisselwag op Kerkplein in Kaapstad sê hoe laat dit was wanneer Gideon opgedaag het vir werk.⁷⁷

Gideon is nooit in die Parlement sonder sy knoopsgatroos gesien nie. Hierdie roos was 'n simbool van sy liefde vir die grond.⁷⁸ Selfs hieroor was hy soms gewikkel in 'n "matige stryd" met senator Charles Clarkson in 'n poging om te sien wie die mooiste roos kon dra. Dag na dag het elkeen met sy byna perfekte roos in die Parlement verskyn. Gideon, wat in hierdie geval nooit 'n nederlaag teen die senator erken het nie, het wanneer sy roos effens meer verwelk vertoon het, opgemerk dat hy ten minste die rose self gekweek het!⁷⁹ Dwarsdeur sy politieke loopbaan was dit kenmerkend van hom dat hy altyd gesteld was op sy voorkoms.⁸⁰

Behalwe knoopsgatroose, was Gideon ook bekend vir sy mielie-stronkpype, waarvan die oorsprong uit Missouri, V.S.A., dateer. Rokers wat die soort pype gebruik het, waaronder beroemdes soos die Amerikaanse militaris, generaal Douglas Macarthur, getel het, was van oordeel dat die pype die soetste rook van alle pype afgee.⁸¹ Gideon het sy pype met Magaliesbergtabak begin rook en is telkens daarmee in die voorportaal van die Parlementsgebou opgemerk. 'n Partygenoot, kol. Denys Reitz, het die tabak in die twintigerjare aan Gideon bekendgestel.⁸² Die pype kon nogal gevaarlik wees en het veral tot groot verleentheid gelei tydens krieketwedstryde op Nuweland waar Gideon so verdiep geraak het in die spel, dat sy pyp aan die brand geslaan het!⁸³

76 The Daily Dispatch, 13.9.1950.

77 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p. 99.

78 The Daily Dispatch, 12.4.1943; The Cape Argus, 29.10.1945.

79 The Natal Mercury, 30.10.1945.

80 The Cape Times, 29.10.1945.

81 The Star, 2.11.1945.

82 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43).

83 Die Suiderstem, 10.11.1945.

Alhoewel hy 'n aktiewe partyondersteuner was, kon Gideon as Volksraadslid slegs vir 'n tydperk van 13 jaar uit die 24 jaar van sy politieke loopbaan aktief aan debatte deelneem. Na drie jaar in die Volksraad, in 1921, het hy Adjunk-Voorsitter van Komitees geword en op staande komitees gedien.⁸⁴ Hy het dié amp behou tot en met die bewindsaanvaarding van die Paktregering in 1924. Tydens die Verenigde Party-bewind, het hy, van 1934 tot 1942, as Voorsitter van Komitees van die Volksraad en as Adjunk-Speaker opgetree. In 1935 het hy vir drie maande lank as Speaker van die Volksraad tydens die siekte van dr. E.G. Jansen opgetree.⁸⁵ Hy het ook by verskeie geleenthede as Speaker opgetree wanneer dr. Jansen nie die verrigtinge kon bywoon nie.⁸⁶

Die amp van Speaker van die Volksraad was die enigste posisie waarna Gideon uitgesien het om te beklee. Hy het hom hiervoor voorberei en 'n studie van dié amp gemaak aangesien hy van mening was dat sy kanse goed was om dr. E.G. Jansen as Speaker op te volg.⁸⁷ Reeds as Adjunk-Voorsitter van Komitees het hy bekend geword as 'n outoriteit op die gebied van Parlementêre reëls en prosedures. Sy breë kennis in dié verband en regsaaanleg het te pas gekom toe hy in 1935 as Speaker waargeneem het.⁸⁸ Tydens sy Adjunk-Speakerskap het sy vriendelikheid en besadigheid opgeval.⁸⁹ Sy optrede is ook gekenmerk deur sy onpartydigheid wat hom by alle partye aanvaarbaar gemaak het. Hy was egter uiters streng en het enige lid in enige van die twee landstale op sy plek gesit wanneer hy dit gerade geag het.⁹⁰

In 1935 is Gideon gekies as leier van die Suid-Afrikaanse afvaardiging na die Internasionale Parlementêre Handelskonferensie in Londen waar 30 lande verteenwoordig was.⁹¹ Daar het

84 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 45.

85 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43).

86 Votes and Proceedings of the Union Parliament, 23.1.1942.

87 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 47.

88 South Africa, 3.11.1945.

89 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Diverse aantekeninge, g.p.

90 Die Suiderstem, 20.10.1945.

91 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951, p. 43).

hy ook die Koning se jubileumfeesvierings bygewoon en verskeie kere met verwondering na toesprake van Winston Churchill in die Britse Laerhuis gaan luister.⁹²

Weens die Speaker se siekte, moes Gideon op 16 April 1937 die Unie-Parlement verteenwoordig by die kroning van Koning George VI. In dieselfde jaar het hy ook in Londen saam met die Eerste Minister, generaal Hertzog en Ministers Havenga, Clarkson en Fourie 'n Parlementêre Genootskapskonferensie bygewoon.⁹³ Na die kroning het die Britse Eerste Minister, Neville Chamberlain, tydens die jaarlikse byeenkoms van die "Empire Parliamentary Association" in 'n toespraak 'n brief van Gideon aangehaal waarin laasgenoemde gesê het: "We were made to feel that the Coronation was our Coronation and London our London. We carry back with us deep gratitude and memories which will never fade."⁹⁴

As Voorsitter van Komitees (29 Januarie 1934 tot 2 Oktober 1942)⁹⁵ het hy ook verskeie ure in beheer van die Volksraad deurgebring. Hy was baie beslis in sy optrede en het altyd die moed gehad om ongenaakbaar op te tree teen die wat met hom swaarde gekruis het. Paul Sauer, L.V. vir Humansdorp en later hoofswep van die Nasionale Party, het die Volksraad dikwels aan die wonder gehad hoe ver hy 'n argument met Gideon kon voer. Gideon was egter bewus van Paul Sauer se doelbewuste draakstekery met hom en die twee se gesprekvoering het die Volksraad telkens geamuseer.⁹⁶

In hierdie amp moes hy ook heelwat beslissings gee wat van hom 'n omstrede figuur gemaak het. Dit was juis die bars manier waarop hy soms lede tereggewys het, wat hom ongewild gemaak het. Die streng en nors voorkoms in die Volksraad het nie heeltemal gestrook met sy geaardheid nie, want hy was eintlik 'n sagmoedige mens.⁹⁷

'n Kenmerk van Gideon se parlementêre optrede was dat hy voortdurend aantekeninge oor Parlementêre prosedure gemaak het.⁹⁸ Dit het hom instaat gestel om voorbeelde uit die

92 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 72.

93 Ibid., BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 72; Hansard, 1937, kolom 3331.

94 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel, p. 72.

95 Ibid., BC 54 A 1 VOL III: Diverse aantekeninge, g.p.

96 The Natal Mercury, 30.10.1945.

97 Die Burger, 2.11.1956.

98 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 40: Notebooks on Parliamentary procedure and rulings from the chair, 1918 - 1940.

verlede te gebruik om punte tydens debatte te staaf. Sy kennis van parlementêre prosedures het groot gewig by die Speaker gedra.

Op 24 Februarie 1936 het die L.V. vir Kaapstad-Tuine, C.W.A. Coulter, hom byvoorbeeld op die Speaker beroep aangesien hy nie Gideon, as Voorsitter van Komitees, se beslissing wou aanvaar nie. Die Speaker het egter, soos telkens tevore, besluit om nie Gideon se beslissing te bevraagteken nie, aangesien laasgenoemde altyd deeglik op hoogte van die parlementêre prosedure was.⁹⁹

'n Tweede kenmerk van Gideon was sy uiters streng optrede in die uitoefening van sy amp as Voorsitter van Komitees. Persoonlike aanvalle op lede en die voorsitter is geensins toegelaat nie. Sy uiterse streng beheer van verrigtinge in die Volksraad het voortgespruit uit die feit dat hy streng by die reëls van die boek gebly het. Soms het hy nie geskroom om besprekings te stop en lede daarop te wys dat hulle argumente herhaal het. Besprekings moes op die punt af bly en afwykings is gou stopgesit. Hy het ook nie toegelaat dat sprekers onderbreek word nie. Indien dit gebeur, het hy nie gehuiwer om hulle te waarsku dat hy stappe teen hulle sou neem nie.¹⁰⁰

Hy het ook voortdurend aan Volksraadslede daarop gewys om nie minaggende en verkleinerende taal teen ander te gebruik nie omdat dit verwerplik was.¹⁰¹ Daarby het hy altyd lede vermaan om tydens debatte te onthou wat paslik was by die waardigheid van die Huis. Soms het hy nie gehuiwer om aan lede te verduidelik dat hulle sy taak bemoeilik nie, aangesien slegs hy moes besluit waar om die lyn te trek en dat lede eerder die reëls moes onthou ten einde sy taak te vergemaklik. By geleentheid het hy die volgende opgemerk: " My taak is nie 'n maklike een nie en ek aarsel om al my magte te gebruik, maar as Agbare lede nie bereid is om die werk van die komitee te laat voortgaan nie, sal ek my plig voortsit al is dit hoe onaangenaam." ¹⁰²

Hy het dan ook nie gehuiwer nie om Volksraadslede weens ontoelaatbare optrede te gelas om hulle te onttrek van die besprekings in die Volksraad. Hy het dikwels dieselfde lede aangesê om te onttrek nadat hul geweier het om of verskoning te vra of om aantygings terug te trek.

⁹⁹ Hansard, 24.2.1936, kolomme 895 en 896.

¹⁰⁰ (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 40: Notebooks on Parliamentary procedure and rulings from the chair, 1918 - 1940.

¹⁰¹ Ibid., BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 61.

¹⁰² Ibid., BC 54 D 40: Notebooks on Parliamentary procedure and rulings from the chair, 1918 - 1940.

Die Voorsitter van Komitees het die mag om Volksraadslede aan te sê om die Raadsaal te verlaat weens herhaaldelike ontoelaatbare uitlatings of minagting van die reëls en prosedure van besprekings. 'n Volksraadslid word eers deur die Voorsitter van Komitees gewaarsku en wanneer 'n lid steeds voortgaan om die reëls te verontagsaam en veral weier om verskoning te vra, sal die Voorsitter sy naam lees wat hom verplig om onmiddellik die saal te verlaat.

Op 17 Junie 1936 was Gideon byvoorbeeld verplig om die L.V. vir Illovo, J.S. Marwick, in die Volksraad te noem weens sy weiering om verskoning te vra aan lede na sekere aantygings.¹⁰³

Moontlik het hierdie streng optrede van die Voorsitter van Komitees baie lede gefrustreer. Dit is dus nie vreemd nie dat hy hieroor gekritiseer is nie. Op 19 Februarie 1937 het Walther Madeley 'n mosie ingedien wat soos volg gelui het: "that this House disapproves of the manner in which the Chairman of Committees discharges his functions as presiding officer over the deliberations of Committee of the Whole House."¹⁰⁴ Nadat sy beswaar later met Gideon in 'n privaat gesprek uitgeklaar is, het Madeley besluit om sy mosie terug te trek.¹⁰⁵

Ten spyte van sy streng optrede as Voorsitter van Komitees is Gideon nie as 'n driftige of opvlieënde politikus beskou nie. Daarvoor was sy lewensbekouing te gebalanseerd en het hy nie politieke vyande gemaak nie. Volgens die The Pretoria News sal tevergeefs in die Hansard gesoek word na bewyse dat Gideon persoonlik aangeval is of getuienis dat hy persoonlike aanvalle op ander lede gedoen het. Om hierdie rede was Gideon nooit betrokke in die hewigste gevegte in die Suid-Afrikaanse politiek nie.¹⁰⁶ Juis hierin lê heelwaarskynlik die rede waarom Gideon op 'n later stadium van sy lewe in aanmerking gekom het vir hoër posisies.¹⁰⁷

103 Hansard, 17.6.1936, Kolom 6295.

104 Ibid., 22.2.1937, Kolom 2058.

105 Ibid.

106 The Pretoria News, 30.10.1945.

107 The Cape Times, 29.10.1945.

In totaal het Gideon tussen 1919 en 1942 op nie minder nie 55 gekose komitees gedien.¹⁰⁸ Hy was ook voorsitter van die eerste Gekose Komitee van Terugkerende Soldate asook Voorsitter van die Gekose Komitee van Spoorweë en Hawens.¹⁰⁹

As Volksraadslid en lid van Gekose Komitees het Gideon in die tydperk 1918 to 1942 ongeveer 301 petisies voorgelê. 'n Volksraadslid kan self of namens 'n lid van sy kiesafdeling 'n petisie indien op bestaande of nuwe wetgewing. Dit kom daarop neer dat beswaar aangeteken word teen of wetgewing bevraagteken word. Hier was sy kennis en ondervinding van die regsgeleerdheid van groot nut aangesien hy sy argumente deeglik moes staaf. Tussen 1930 en 1935 het hy op verskeie Gesamentlike Komitees oor die Verteenwoordiging van Naturelle en Kleurlinge in die Parlement en die Verkryging van Naturelleground, gedien. Hy het die lidmaatskap van hierdie komitees baie geniet, veral die komitees wat te doen gehad het met generaal Hertzog se Naturelle-wetgewing.¹¹⁰

Gideon se posisie as Adjunk-Voorsitter en later Voorsitter van Komitees van die Volksraad en Adjunk-Speaker het hom weerhou van aktiewe deelname aan brandende kwessies in die Volksraad.

Alhoewel hy in geen politieke vraagstuk as 'n leidende persoonlikheid na vore getree het nie, het hy aan debatte deelgeneem en besliste standpunte ingeneem. Sy parlementêre loopbaan kan dus gesien word as die van 'n gematigde politikus alhoewel hy oor vurige partypolitieke oortuigings beskik het en nie gehuiwer het om dit te stel nie. In die Volksraad het hy sy partypolitieke beskouing ondergeskik gestel aan die onbevange rol wat sy ampte daar van hom vereis het.

Sy rol in sy kiesafdeling

Gideon se houding en optrede ten opsigte van sy kiesafdeling word gekenmerk deur sy betrokkenheid by, ondersteuning van en diens aan sy kiesers. Daarvan getuig ondermeer die talle toesprake tydens sy lang verbintenis met sy kiesafdeling. Hy het beslis omgesien na sy

108 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 65.

109 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Diverse aantekeninge, g.p.

110 *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL III: Diverse aantekeninge, g.p.; A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls (*The Outspan*, 21.12.1951, p. 43).

gemeenskap en die woord by die daad gevoeg. Beloftes wat hy in politieke toesprake gemaak het, is tot uitvoer gebring, wat 'n bewys van sy beginselvastheid en doelgerigtheid was. Sy kiesers het hom gevolglik sterk gesteun sodat hy nooit 'n Volksraadverkiesing verloor het nie en in 1929 onbestrede verkies is.¹¹¹

Gideon was bereid om baie vir sy kiesafdeling op te offer en om noue bande met sy kiesers te hê. Op 16 Mei 1933 het hy in 'n verkiesingstoespraak hom soos volg oor sy verbintenisse met sy kiesafdeling uitgelaat: "I claim your suffrage because I have been your active member for many years. I have lived among you all my life and I know your difficulties and have solved them when and where I could. I have served you faithfully and have guarded your interests at all times. I am bound to no individual and have always acted for good of all. At no time has there been any doubt about my political views. We hold regular meetings at which I am prepared to discuss political problems with you. I can without hesitation promise you that my efforts will in no way be lessened - for it is against my nature to slack and is simply because I have never spared myself that I have had to deny myself the pleasures of social life. But I have given all every opportunity to meet me and discuss matters every month and when approached have never hesitated to give of my best in helping all. What I have done in the past I am prepared to continue to do for notwithstanding what may be said to the contrary I am always get-able and always ready to serve. My slogan is and always has been: Service before self".¹¹²

Een van sy optredes wat getuig van toegewyde diens, was sy aandeel in die behoud van die Seepunt strandgebied vir die publiek.

Die treindiens op die Seepunt strandgebied het geleidelik oor die jare 'n finansiële verlies geword. Op 1 Oktober 1928 is die prys van treinkaartjies met 100% verhoog in 'n poging om sy voortbestaan te verseker. Volgens Gideon was die motiewe van die regering om met hierdie verhoging die treindiens te beëindig. Die gevaar van laasgenoemde stap kon egter daartoe lei dat die "Tramway Company" van Kaapstad die vervoermonopolie sou verkry. Gideon wou eerder sien dat die grond waarop die treinspoor was aan die inwoners van Seepunt teruggee word en behoue sou bly as 'n ongeskonde strandgebied.¹¹³

111 A.G. Mckenzie: History and the Van Zyls. (The Outspan, 21.12.1951, p.43).

112 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes - Election speech, 16.5.1933.

113 The Cape Times, 1.10.1928.

Charles Malan, Minister van Spoorweë in die Hertzogkabinet het Gideon oor die behoud van die strandgebied genader.¹¹⁴ Op 'n openbare byeenkoms in die Seepuntsaal het Gideon die saak oor die behoud van die strandgebied aan die inwoners gestel.¹¹⁵ In 1929 het Wet nr. 8 van die Unie-Parlement voorsiening gemaak vir die aftakeling van die spoorlyn.¹¹⁶

Gideon se aandeel in die skrap van die spoorlyn het ook tot gevolg gehad dat daar vandag geen geboue op die Seepunt strandgebied staan nie. Die strandgebied is dus aan die publiek oopgestel en miljoene mense sou selfs na sy leeftyd die genot van hierdie prominade ervaar.

Veel groter was Gideon se aandeel in die ongeskonde behoud van die Kaapse Parade. Gideon en 'n klein groepie ondersteuners het naamlik 'n stryd met die Kaapstadse stadsraad aangeknoop om te voorkom dat Munisipale geboue op 'n deel van die paradegrond opgerig word. Die Kaapstadse stadsraad het oorweldigende steun vir sy standpunt van die Kaapse nuusblaai, Die Burger, The Cape Argus en The Cape Times gehad. Daarby het 14 uit die 15 Munisipale wyke in die Kaapse Skiereiland ook ten gunste van die oprigting van munisipale geboue op die parade gestaan.¹¹⁷

Die stryd het twee maande lank geduur, maar eventueel het Gideon daarin geslaag om die openbare mening ten gunste van hom en sy ondersteuners te swaai. Die ontwikkeling het dus nie plaasgevind nie en die parade is gered. Hiermee het Gideon opnuut bewys gelever dat hy die belange van sy kiesafdeling op die hart gedra het, ten spyte van die feit dat hy as gevolg van sy standpunt heelwat van sy voormalige vriende vyande gemaak het.¹¹⁸

Die oprigting van kantoorblokke vir administratiewe personeel van die Kaapstadse stadsraad was beplan op 'n gedeelte van die paradegrond wat eintlik 'n verlenging van Pleinstraat moes wees. Die stadsraad het hierdie "Paradeskema" aan 'n subkomitee voorgelê en na verdere ondersoek ten opsigte van die noodsaaklikheid daarvan, sy verslag op 22 Augustus

114 M. Murray: Under Lion's Head, pp. 93 - 94.

115 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 43.

116 P.R. Coates: The Sea Point Railway. (The S.A. Railway and Harbours Magazine, May 1981, p. 603.)

117 Die Burger, 17.9.1928 (hoofartikel).

118 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 60; The Cape Times, 15.11.1928.

1928 ten gunste van die skema gelewer.¹¹⁹ 'n Resolusie ten gunste van die uitvoering van die skema is deur die stadsraad op 10 Oktober 1928 met 29 stemme teen 3 aanvaar.¹²⁰

Opponente teen hierdie voorstel het reeds op 5 Oktober 1928 in die Banketsaal vergader om 'n plan van aksie op te stel.¹²¹ Van die leidende figure wat later bekend geword het as die "Parade Protection Committee" wat die Kaapse Stadsraad die stryd aangesê het, was G.B. van Zyl, senator F.S. Malan, dr. Bennie Hewat en W.J. Delbridge.¹²²

Tydens die vergadering is 'n eenparige resolusie aanvaar waarin protes aangeteken is teen enige verdere uitbreiding op die Parade. Gideon wat as voorsitter by die geleentheid opgetree het, het gesê dat die Stadsraad wou wegdoen met die vrugtestalletjies, maar dat hulle vergeet het dat hulle verantwoordelik was vir die uitreiking van lisensies aan die vrugtekiosks wat 'n inkomste vir die Stadsraad beteken het. Volgens Gideon kon voor Uniewording geen geboue op die Parade opgerig word sonder die goedkeuring van beide huise van die Parlement nie. Indien die Stadsraad toegelaat word om voort te gaan met hul beoogde plan, 'n plan waarin die publiek nie geken was nie, sou dieselfde verhaal hom oor 10 jaar weer kon afspeel.¹²³

Volgens die Kaapstadse Stadsraad was die moontlikheid dat die standplaas van die ou Drilsaal in Kaapstad as alternatief kon gebruik word vir die oprigting van munisipale geboue buite die kwessie. Die rede hiervoor was dat die Stadsraad die Drilsaal verhuur het aan die Weermag. Op 12 November 1928 het Gideon tydens 'n vergadering van die Parade Protection Committee in die Spoorweginstituut met skriftelike bewyse na vore gekom dat hierdie huurkontrak van die Stadsraad en die Weermag reeds verstryk het. Die stadsraad is hierdeur in 'n swak lig gestel, want vir die publiek was dit 'n groot openbaring dat die stadsraad so min geweet het van sy eiendom.¹²⁴

Gideon het self teenstand van The Cape Times gekry aangesien die koerant die teenstanders van die Paradeskema "a lot of brazen-throated individuals" genoem het. Sy kommentaar

119 C: TC1: Report of the subcommittee on the proposed municipal offices for administrative staff on the Grand Parade, 22.8.1928.

120 The Cape Times, 10.10.1928.

121 The Cape Argus, 6.10.1928.

122 The Cape Times, 10.11.1928.

123 The Cape Argus, 6.10.1928.

124 The Cape Times, 10.11.1928; 13.12.1928; (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 61.

hierop was dat The Cape Times nog moet leer dat al was daar net twee of drie teenstanders teen die plan, hulle die reg het om hulle te laat aanhoor.¹²⁵

Op stemdag 14 November 1928, toe die twee strydende partye sou oorgaan tot beslissing, het Die Burger vir oulaas kortliks van die menings voor en daarteen uiteengesit. 'n Lid van die Stadsraad, mev. M. Walsh, was van mening dat die Paradeskema nie meer as 95 voet (29 m) in beslag sou neem nie en dat die gebou gerieflik en toeganklik sou wees.

Van Gideon se menings is ook aangehaal veral waar hy sy wens uitspreek dat elke geskiedkundige erfstuk bewaar moes bly.

Die Paradeskema van die Kaapse Stadsraad het egter 'n nederlaag by die stembus gely. Niemand het so 'n ongelyke uitslag in die vooruitsig gestel nie. Die uitslag het getoon dat die Kaapstadse grondeienaars met 4 979 teen 2185 stemme die voorgestelde lening vir die bou van die administratiewe kantore op die Parade verwerp het. Na die stemming het die burgermeester van Kaapstad mnr A.B. Reid, op die stoep van die banketsaal uitgestap om die uitslag van die stemming bekend te maak. Die laaste deel van sy verklaring is deur die skare mense doodgeskreeu en hy het, sonder om 'n woord verder te sê, in die stadshuis teruggestap.¹²⁶ In elkeen van die 15 wyke het die Paradeplan met 3 teen 1 stemme verloor.¹²⁷

Nadat 'n bedaring ingetree het, het Gideon die skares versoek om die saak nie as 'n oorwinning oor ander te beskou nie, want dit was 'n saak van reg teen mag en reg het gewen. Daarna het hy sy blydschap uitgespreek aan diegene wat hom ondersteun het.¹²⁸

Op 16 November 1928 het die burgermeester van Kaapstad en sy 34 stadsraadslede bedank. Hy het hom die verwerping van die Stadsraad se Paradeplan sterk aangetrek en uit selfrespek die amp neergelê. Die verwerping van die Paradeplan met 'n oorweldigende meerderheid is gesien as 'n mosie van wantroue in die administrasie van die Stadsraad.¹²⁹

Op hierdie wyse is een van die gevegte om die behoud van 'n geskiedkundige gedenkwaardigheid afgesluit en het Gideon met sy aandeel daaraan, beslis bewys dat hy met

125 The Cape Times, 10.11.1928; 12.11.1928.

126 Die Burger, 15.11.1928.

127 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 61.

128 Die Burger, 15.11.1928.

129 The Cape Times, 17.11.1928.

reg vir 'n publieke saak kon veg. Die Kaapse Parade is na hierdie stryd in die hande van die Historiese Monumente Komitee geplaas en in 1962 as 'n Historiese gedenkwaardigheid geproklameer.¹³⁰

130 J.J. Oberholster: Die Historiese Monumente van Suid-Afrika, p. 6.

HOOFSTUK 5

ADMINISTRATEUR VAN KAAPLAND (1942 - 1945)

Gideon van Zyl het die amp van Administrateur van Kaapland nooit in die vooruitsig gehad nie. Daarom het sy aanstelling in dié betrekking vir hom as 'n groot verrassing gekom. Sy jarelange verbintenis met die S.A.P. en die ondersteuning wat hy aan generaal Smuts gegee het, het die aanstelling moontlik gemaak.

Kort voor die 1943-verkiesing het generaal Smuts Gideon ontbied en aan hom verduidelik dat hy besef het dat Gideon in die amp van Speaker van die Volksraad belangstel, maar dat advokaat E.G. Jansen heel waarskynlik weer in dié amp aangestel sou word.¹ Gevolglik het hy 'n ander hoë pos vir Gideon aangebied, naamlik dié van Administrateur van die Kaapprovinsie.

Hierdie aanbod het vir Gideon so onverwags gekom dat hy nie dadelik daarvoor kon besluit nie. Hy het aangedui dat hy eers oor die saak wou dink, want indien hy dit sou aanvaar, sou hy sy beroep as prokureur en verskeie ander aktiwiteite waarby hy betrokke was, vaarwel moes toeroep. Smuts het egter op 'n vinnige besluit aangedring, en verduidelik dat drie kabinetsministers vir die betrekking in lyn gestaan het.²

Gideon het die aanstelling huiwerig aanvaar, want hy moes afskeid neem van sy woning in Normanhurst, waar hy 40 jaar lank gewoon en sy liefde vir tuinbou beoefen het.³ Boonop moes hy uit ongeveer 27 komitees en organisasies bedank om sodoende te voldoen aan die tradisionele onpartydigheid wat aan die amp van Administrateur gekoppel was.⁴ Op 14 Oktober 1942, het hy op 69-jarige ouderdom sy werksaamhede as Administrateur begin.⁵

Kaapstadse dagblaaie het sy aanstelling gunstig ontvang. Hulle het daarop gewys dat Gideon oor verskeie goeie kwalifikasies vir die amp beskik het soos onder andere sy lang en eerbare loopbaan in die openbare lewe van die Kaapprovinsie en sy deeglike kennis van die

1 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 47.

2 Ibid.

3 Ibid., BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 49.

4 The Cape Times, 2.10.1942.

5 Ibid., 14.10.1942.

provinsie en sy probleme.⁶ Dit is as die ideale agtergrond vir sy nuwe amp beskou. Oor sy besondere belangstelling in die welvaart van die provinsie het daar geen twyfel bestaan nie.⁷

As Administrateur het Gideon oor wye magte beskik en kon hy nuwe sake inisieer. As gevolg hiervan kon hy voortdurend besluit hoe om verbeterings ten uitvoer te bring. Hy sou saam met 'n Uitvoerende Komitee werk, maar slegs hy kon finansiële besluite neem. Gideon was nie verplig om die Komitee te raadpleeg nie, maar as hy dit wel sou doen, sou die Komitee se besluite hom bind.⁸

Onderwysaangeleenthede

Gideon se kennis en ervaring van die opvoedingstaak het hom goed toegerus vir hierdie deel van sy Administrateurskap. Alreeds voor sy aanstelling as Administrateur was hy 'n lid van die Universiteitsraad van die Universiteit van Kaapstad en lid van die komitee van S.A. Kollege-skole.⁹ Hy was ook voorsitter van die skoolkomitee van Ellerslie Girls High School in Seepunt vir 22 jaar.¹⁰ Hierdie verbintenis met onderwysinrigtings het aan hom eerstehandse kennis van die probleemareas in die onderwysstelsel gebied.

Kort na sy aanstelling het hy 'n duidelike aanduiding gegee dat onderwys die belangrikste op sy lys van prioriteite as Administrateur was. Op 26 Oktober 1942 het hy lede van Die Gesamentlike Raad van Onderwysersverenigings in die Mount Nelson Hotel in Kaapstad toegesprek en gesê: "I can only say that I hope to do my part in promoting the well-being of every branch of the activities of the Provincial Administration. Of these activities Education is undoubtedly the greatest."¹¹

6 The Cape Times, 3.10.1942; The Cape Argus, 3.10.1942.

7 South Africa, 10.10.1942.

8 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 49.

9 Education: Vol III No. 11, November 1942.

10 The Cape Times, 12.11.1942.

11 Education: Vol LII No. 11, November 1942.

Hy het veral die omvang van die Administrasie se verantwoordelikheid vir die opvoedingstaak in Kaapland uitgesonder. Vir Gideon was dit belangrik dat daar ook finansiële voorsiening gemaak moes word vir die verbetering van Kleurlingonderwys.¹²

Tydens sy eerste optrede in die Provinsiale Raad, op 23 Maart 1943, het Gideon gesê dat wat hom die meeste gedurende die voorafgaande ses maande van sy Administrateurskap opgeval het, die verwaarlosing van sommige kinders was.¹³

Hy het in dié verband verwys na die sogenaamde armkoshuise in die Kaapprovinsie, wat ook bekend gestaan het as die "Goeie Hoop-losieshuise". Hierdie koshuise is deur die Kaapse Provinsiale Administrasie opgerig en bestuur. Teen 1940/1941 was daar 172 koshuise in die Kaapprovinsie met 'n totaal van 8300 kinders. Sommige van hierdie koshuise is swak bestuur en toestande daar was betreurenswaardig. Daar was selfs sprake dat in sommige van hierdie koshuise kinders van armlankes met mieliepap en die goedkoopste vleis aan die lewe gehou is. Dit het die Kaapse onderwysstelsel in 'n swak lig gestel.¹⁴

Op 23 Maart 1943 het Gideon groter finansiële steun vir die armkoshuise bepleit ten einde toestande te verbeter. Uit sy toespraak kan duidelik afgelei word dat hy van oordeel was dat die Administrasie in die bestuur van die koshuise die verkeerde werkswyse gevolg het om behoeftige kinders op te voed.¹⁵

Twee maande later het die administrateur tydens die lewering van sy eerste begrotingstoespraak, op 11 Junie 1943 in die Provinsiale Raad, aangekondig dat daar voorsiening gemaak is vir die bedrag van £30 000 as 'n vertrekpunt ter verbetering van die toestande in die Goeie Hoopkoshuise.

Tydens die Tweede Lesing van die Verdere Wysigingsordonnansie op Onderwys is daarop gewys dat daar voorsiening gemaak word vir die verbeterde salarisskale van superintendente, matrone en assistent-matrones ten einde bekwamer mense vir die beroep te trek. In die toekoms sou geboue belastingvry deur die administrasie voorsien word en die administrasie sou jaarliks toelaes betaal ten einde voorsiening te maak vir daardie kinders wie se ouers nie 'n bydrae gemaak het nie. Die maatreël het ook die administrateur

12 Education: Vol LII No. 11, November 1942.

13 Die Suiderstem, 24.3.1943.

14 Die Burger, 24.3.1943; U.C. Nr. 9 van 1944: Verslag van die Corbett-komitee insake finansiële hulpbronne van die provinsies, p. 10; The Cape Times, 24.3.1942 (Hoofartikel).

15 Ibid.

gemagtig om regulasies te maak ten opsigte van die bestuur en beheer van die koshuisdepartemente. Die tweede lesing van die ordonnansie is eenparig deur die raad goedgekeur en verwelkom, en as dringend noodsaaklik beskou.¹⁶

Die Verdere Wysigingsordonnansie op Onderwys (Ordonnansie nr. 14 van 1943) wat verbeterde voorsiening vir die Goeie Hoop Koshuise tot stand gebring het, is op 18 September 1943 bekragtig en het op 10 Oktober van dieselfde jaar in werking getree.¹⁷

'n Verdere aspek van die onderwys waarmee Gideon, as Administrateur hom bemoei het, was die kwessie van vry of gratis maaltye vir skoliere. Die doel van vry skoolmaaltye was om aan elke leerling ten minste een gratis maaltyd by die skool te voorsien. Hierdeur het veral kinders wat uit behoeftige huise gekom het, en veral die kinders wat aan wanvoeding gely het, een ete per dag van die Provinsiale Administrasie ontvang. Volgens die Minister van Onderwys, mnr J.H. Hofmeyr se begrotingstoespraak in die Volksraad in 1943 het die verantwoordelikheid vir die voorsiening van vry skoolmaaltye by die provinsies gelê en nie by die Unieregering nie.¹⁸ Transvaal en Natal het reeds van 1940 af vry skoolmaaltye aan skole verskaf.¹⁹

Gideon se standpunt ten opsigte van die voorsiening van vry skoolmaaltye was dat dit nie die verantwoordelikheid van die provinsies was nie, maar wel 'n kwessie was wat die Unieregering moes hanteer. Sy mening was dat indien wanvoeding wel ernstige afmetings aangeneem het wat kon ly tot algemene hongersnood onder kinders in Kaapland, dit 'n nasionale probleem was wat die sentrale regering moes aanspreek. Volgens Gideon het 'n toestand van hongersnood nie onder die kinders van Kaapland voorgekom nie.²⁰

Om hierdie redes het hy in 1943, tydens sy provinsiale begrotingsrede, daarop gewys dat vry skoolmaaltye nie in Kaapland ingestel kon word nie aangesien dit ook 'n bykomende finansiële las op die provinsie sou lê. 'n Engelstalige dagblad het nie hiermee genoë geneem nie, en het aangedui dat wanvoeding in Kaapland ernstige afmetings aangeneem het en dat

16 The Cape Times, 12.6.1943; Die Burger, 12.6.1943.

17 Provinsie Die Kaap die Goeie Hoop/Ordonnansies 1943, p. 43.

18 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel, p. 49.

19 U.C. Nr. 9 van 1944: Verslag van die Corbettkomitee insake finansiële hulpbronne van die Provinsies, p. 31.

20 The Cape Argus, 11.6.1943; 28.1.1944.

die Provinsiale Administrasie intussen verligting kon bring.²¹ The Cape Times het Gideon se waarskuwing, dat die vry skoolmaaltydskema tot hoër provinsiale belasting sou lei, gesien as 'n verskoning om nie die skema in werking te stel nie.²²

Teen September 1944 het Gideon 'n besluit geneem. Moontlik was dit druk van die sentrale regering of die openbare mening wat hom laat besluit het om vry skoolmaaltye vir Kaapland in te stel. Die werklike rede vir sy besluit is nie bekend nie.

Tydens sy Provinsiale begrotingsrede van 18 September 1944 het hy aangekondig dat die Provinsiale Administrasie besluit het om 'n bedrag van £268 000 beskikbaar te stel vir vry skoolmaaltye. Kaapland het hom bereid verklaar om die skema 'n jaar lank te toets, alhoewel Gideon nog die standpunt gehuldig het dat dit 'n nasionale en nie 'n provinsiale saak was nie. In sy toespraak het Gideon aangedui dat die provinsie beter daarby kon gebaat het indien hierdie bedrag beskikbaar gestel was aan mediese inspekteurs vir die bestryding van wanvoeding onder kinders.²³

As Administrateur het Gideon besonder baie gedoen om Kleurlingonderwys te bevorder en veral 'n groot rol gespeel in die daarstelling van verpligte onderwys vir Kleurlingkinders. Hy het die noodsaaklikheid van die onderrig en opvoeding van die Kleurlingjeug ingesien en die bevolkingsgroep aangemoedig om gebruik te maak van die voorreg om 'n skool te kan bywoon. Gideon was bekommerd dat die Kleurlingbevolking nie voldoende gebruik gemaak het van hul bestaande geleenthede nie. Hierdie swak belangstelling het hy toegeskryf aan die feit dat Kleurlingkinders nie skoolpligtig was nie.²⁴

In 1934 het die Unieregering die Wilcocks-kommissie aangestel om ondersoek in te stel na die toestande van die Kaapse Kleurlingbevolking. In 1937 het die Kommissie sy verslag voorgelê en verskeie tekortkominge in die voorsiening van onderwysbehoefte van die Kleurlinge uitgelig. Die Kommissie het onder andere 'n stelsel van verpligte skoolbywoning vir Kleurlinge aanbeveel.²⁵ In 1941 kon die Kaapse Provinsiale Administrasie (K.P.A.) nie

21 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel, p. 49.

22 The Cape Times, 28.1.1944 (Hoofartikel).

23 Die Burger, 19.9.1944.

24 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Toespraak aan Kongres van Kleurlingonderwysers.

25 Ibid., BC 54 A 1 VOL III: Second Reading of Coloured Education Draft Ordinance, 1945 p. 49.

die stelsel van verpligte skoolbywoning vir Kleurlinge implementeer nie weens geldelike tekorte.²⁶

In die daaropvolgende drie jaar het die K.P.A. nie veel gevorder ten opsigte van die instelling van verpligte skoolbywoning vir Kleurlingkinders nie. In 1945 het Gideon, tydens die Tweede Lesing van die Kleurlingonderwys Ontwerpordonnansie, in die Provinsiale Raad gesê dat indien verpligte onderwys vir Kleurlingkinders ingestel word 'n plaaslike liggaam daarvoor in elke betrokke distrik toesig sou moes hou. Twee probleme het egter in die weg van verpligte Kleurlingonderwys gestaan, naamlik dat kinders nie teen hulle of hul ouers se wil verplig kon word om skole by te woon nie omdat die meeste Kleurlingkinders in sektariese skole was.

Nog 'n probleem was dat bestaande Kleurlingskole reeds oorbevolk was en hulle nie 'n toename in leerlinggetalle as gevolg van verpligte onderwys sou kon akkommodeer nie. Honderde nuwe klaskamers sou nodig wees indien 'n stelsel van verpligte onderwys ingestel word waarvoor daar nie onmiddellike finansiële middele bestaan het nie. Die enigste oplossing was om 'n verpligte skoolbywoningstelsel te vervat in 'n tienjaarplan waar 100 klaskamers elke jaar opgerig sou word. Om die stelsel tot verwesenliking te bring, sou 'n kapitale uitgawe van £100 000 jaarliks vir tien jaar lank nodig wees.²⁷

Ordonnansie nr. 11 van 1945 wat beoog het om beter voorsiening te maak vir die Onderwys van Kleurlingkinders, het op 5 Julie 1945 van krag geword.²⁸ Hierdie wetgewing het voorsiening gemaak vir die daarstelling van openbare Kleurlingskole; die aanwending van £1 miljoen vir tien jaar vir skoolgeboue en die aanname van die beginsel van verpligte onderwys en die geleidelike invoering daarvan.²⁹

In sy hoedanigheid as Administrateur was Gideon by magte om 'n leidende rol te speel in die verwesenliking van Ordonnansie nr. 11 van 1945. Die belang van veral die instelling van verpligte skoolbywoning vir Kleurlinge lê juis in die feit dat dit 40 jaar na verpligte skoolbywoning vir Blankes gevolg het.

26 U.C. Nr. 9 van 1944: Verslag van die Corbettkomitee insake finansiële hulpbronne van die provinsies, p. 10.

27 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Second Reading of the Coloured Education Draft Ordinance 1945, p. 45.

28 Provinsie Die Kaap die Goeie Hoop Ordonnansies 1945, p. 89.

29 The Education Gazette, VOL XLV No. 4, p. 196; (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Verklaring oor onderwysaangeleenthede; P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1975, p. 119.

Nog 'n saak waarmee Gideon hom as Administrateur bemoei het, was die kwessie van tweetaligheid in die onderwys. Op 26 November 1943 het Gideon in 'n radioboodschap aan die inwoners van die Kaapprovinsie sy siening oor tweetaligheid gestel. Hy het tweetaligheid gesien as 'n onmisbare instrument om die grondslag te vorm van doeltreffende onderwys en om daardeur ware nasieskap tot stand te bring.³⁰ Op 11 April 1944 het Gideon 'n inspekteurskonferensie toegesprek en aangedui dat hy die tweetaligheidskwessie as die dringendste onderwysprobleem beskou het. Die beleid van die regering was die hersiening van die onderwysstelsel van die Provinsie sodat tweetaligheid binne 5 jaar kon verbeter.

Hierdie beleid van die regering het onder andere behels dat die tweede taal geleidelik as 'n toevoegende medium van onderrig in skole ingestel sou word.³¹

Gideon het die bestaande stelsel van tweetalige onderrig as radikaal verkeerd beskou aangesien hy beweer het dat die meerderheid van leerlinge na hul skoolloopbaan slegs 'n elementêre kennis van hul tweede taal het. Hy het 'n nuwe metode van tweedetaalonderrig in die vooruitsig gestel. Om die standaard van taalonderrig in skole te verbeter het Gideon voorgestel dat onderwysers se tweetaligheid verbeter moes word. Sy siening was dat onderwysers aan hoër slaagvereistes ten opsigte van 'n tweede taal moes voldoen voordat hulle professioneel kon kwalifiseer.³²

Gideon se samesprekings met die inspekteurs in 1944 het tot verskeie veranderings in die bestaande beleid ten opsigte van tweetaligheid gelei. Van 1946 af was dit vir standerd 6-leerlinge verpligtend gemaak om 'n tweede landstaal te slaag ten einde die finale eksamen te slaag. Van 1947 af moes onderwysstudente ook in 'n tweede landstaal slaag ten einde 'n onderwyssertifikaat te verwerf.³³

In 1945 is Gideon erg gekritiseer oor die Uitvoerende Komitee se besluit om immigrant-onderwysers toe te laat om 'n betrekking in Kaapland te beklee sonder dat hulle 'n tweede taal magtig was. Die Burger het in 'n hoofartikel aangedui dat Gideon self in September 1944 'n ordonnansie ingedien het wat volle tweetaligheid vir onderwysers as 'n vereiste vir 'n professionele kwalifikasie gestel het. Die dagblad het die Administrateur (as Voorsitter van die Uitvoerende Komitee) beskuldig dat hy teen sy landsburgers diskrimineer en dat hy

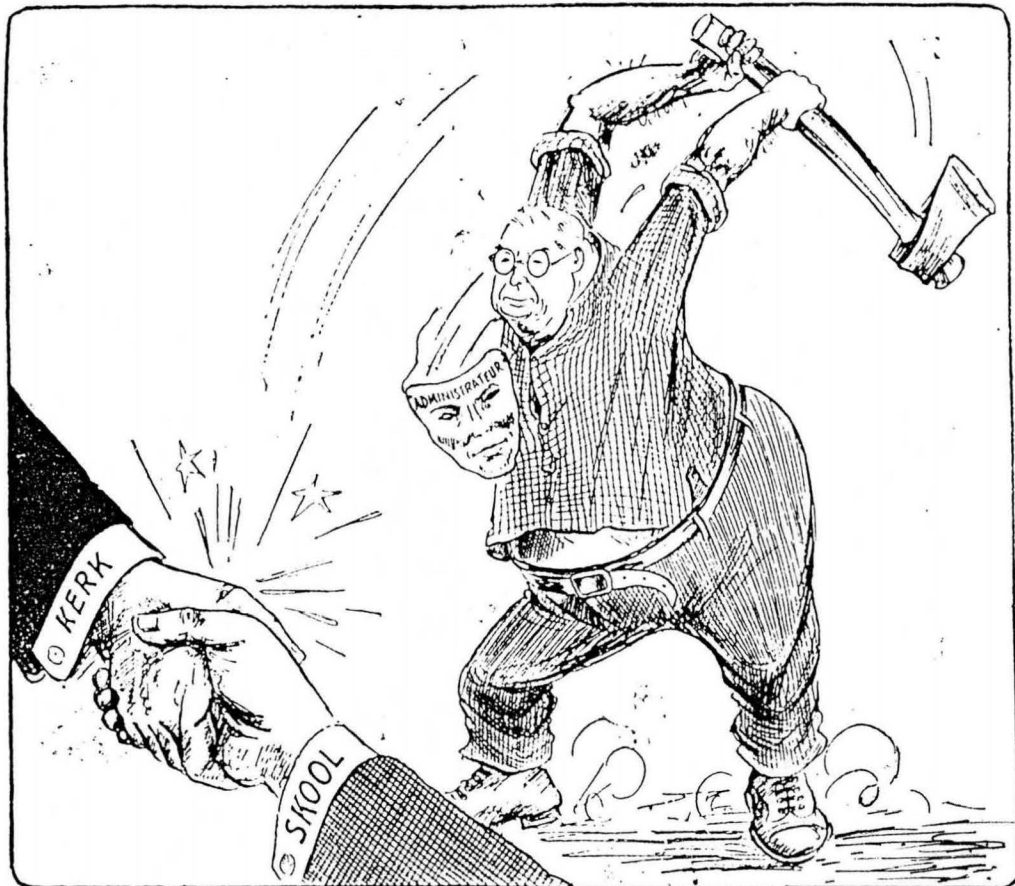
30 The Cape Times, 27.11.1943.

31 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Opening speech at Inspectors Conference, 11 April 1944.

32 Ibid.

33 P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1975, p. 118.

'n Ou „Wen Zaail”-nuk

Administrateur vervang leraars van skoolrade in Kaapland, Oktober 1945.

uit eie wil opgetree het deur te sê: "Uit die olimpiese hoogte van sy kantoor in Waalstraat meen hy om soos 'n diktator te regeer."³⁴

Gideon het nie reageer op hierdie aantuigings nie, maar Die Suiderstem het die Uitvoerende Komitee se besluit oor immigrant-onderwysers verduidelik. Die koerant het aangedui dat 'n uitsondering gemaak is aangesien daar 'n dringende tekort aan Engelse onderwysers in Swart skole in Kaapland was.³⁵

Later in 1945 het dit geblyk asof sommige skoolrade in Kaapland slegs onderwysers vir betrekkings benoem wat ten volle tweetalig was. Die Uitvoerende Komitee van die Provinsiale Raad het hierop reageer deur nie weer 40 predikante as skoolraadslede te benoem nie.³⁶

Die Burger het Gideon uitgesonder as die een wat die voortou geneem het om hierdie besluit te neem teen die predikante. Dit is as 'n belediging van die predikante gesien.³⁷

Die Burger se kritiek teen Gideon, soos telkemale tevore, moet hier gesien word in die lig van die koerant se sterk nasionaalgesinde inslag. Gideon is na 30 jaar as nog steeds 'n oud-Unionis beskou. Vandaar dat hy van outokratiese handelswyse beskuldig is.³⁸

Gesondheidsdienste

Kort na Gideon se aanstelling as Administrateur, op 11 November 1942 het hy 'n aanduiding gegee dat hy belangrike oorweging sou skenk aan die Kaapprovinsie se hospitaal- en gesondheidsdienste.³⁹

Soos ten opsigte van die onderwys het hy gevolglik gedurende sy ampstermyn ook voortdurend die dringendheid en noodsaaklikheid van hervorming ten opsigte van

34 Die Burger, 5.7. 1945 (Hoofartikel); Sien ook: Die Burger 25.10.1945 (Hoofartikel).

35 Die Suiderstem, 4.7.1945.

36 Ibid., 30.10.1945 (Hoofartikel).

37 Die Burger, 29.11.1945.

38 Ibid., 27.9.1944; 25.10.1945.

39 The Cape Times, 12.11.1942.

hospitaaldienste bepleit. Tydens die tweede sitting van die Tiende Provinsiale Raad op 6 Maart 1945 het hy byvoorbeeld in sy openingsrede gesê: "Daar is genoegsame bewys dat die Kaaplandse Provinsiale Raad bewus is daarvan dat hospitalisasie in hierdie provinsie 'n stadiuim bereik het waar daadwerklike reorganisasiestappe gedoen moet word."⁴⁰

In sy toespraak tydens die openingsplegtigheid van die nuwe hospitaal op Malmesbury op 12 Julie 1944 het hy weer eens verwys na die benarde posisie waarin die gesondheidsdienste in die Kaapprovinsie hom bevind het. In die 116 hospitaaldistrikte (wat normaalweg saam met afdelingsraadgebiede geval het) in die Kaapprovinsie was daar slegs 43 hospitale. Van die 43 hospitale het nie een oor meer as 2,8 beddens per 1 000 van die bevolking van die hospitaaldistrik beskik nie.⁴¹

Gideon was gevolglik van oordeel dat as deel van die hervormingsproses hospitale in groter stedelike sentra deur die Departement van Gesondheid en nie deur "onhandige" komitees geadministreer moes word. Hy was ook van mening dat 'n nuwe beleid gevolg moes word om beter aanstellingsvoorwaardes en doeltreffender opleiding van verpleegsters moontlik te maak.⁴²

Na aanleiding van sy aandrang op 'n radikale hersiening van hospitaalbeleid is Ordonnansie nr. 3 van 1944 aangeneem ooreenkomstig waarvan die administrateur gemagtig is om deur regulasie die aanstellings- en diensvoorwaardes van verpleegsters in die diens van Hospitaalarde voor te skryf.⁴³

Teen die einde van 1944 het generaal Smuts 'n konferensie met die vier administrateurs in Pretoria belê. Gideon het hier 'n onderneming aan die Eerste Minister gegee om hospitaaldienste vry (gratis) in Kaapland te maak. Voorts sou die bestaande stelsel van hospitaaldienste gewysig moes word en die Provinsiale Administrasie sou voortaan 'n meer regstreekse finansiële en administratiewe verantwoordelikheid vir hospitale moes aanvaar.⁴⁴

Reeds in Mei 1944 het Gideon besluit om 'n departementele komitee aan te stel om die organisasie van en toestande in hospitale te ondersoek ten einde die nodige verbeteringe aan

40 Die Suiderstem, 7.3.1945.

41 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Openingtoespraak te Malmesbury, 12 Julie 1944.

42 The Cape Times, 15.3.1944.

43 Provinsie Die Kaap die Goeie Hoop/Ordonnansies, 1944, p. 13.

44 Die Burger, 7.3.1945.

te bring. Die komitee het bestaan uit George Barrel, Verenigde Party-lid van die Uitvoerende Komitee, dr. D.A. van Binnendyk van die Conradiehospitaal in Pinelands en G.A. Todd, Provinsiale Argitek.

Nadat die komitee getuienis aangehoor het van die Suid-Afrikaanse Mediese Vereniging, verteenwoordigers van hospitaallrade, senior amptenare van die administrasie en ander belanghebbende partye en daarna uitgebreide besoeke aan hospitale in Europa en die Verenigde State van Amerika gebring het, kon hy 'n lywige verslag aan die administrateur voorlê. Een van die hoof aanbevelings was die vervanging van hospitaallrade deur 'n nuwe Hospitaaldepartement in die Provinsiale Administrasie. Daar is aanbeveel dat die nuwe Hospitaaldepartement volle departementele status moes hê en onder leiding van 'n Direkteur van Hospitaaldienste, wat 'n gekwalifiseerde mediese praktisyn moes wees, moes staan.

Verskeie van die aanbevelings van die departementele komitee is vervat in 'n konsepondonnansie wat in 1945 in die Provinsiale Gazette verskyn het.⁴⁵

Op 11 September 1945 het Gideon die Kaapse Provinsiale Administrasiebeleid van hospitalisasie uiteengesit tydens die 30ste Kongres van die Vereniging van Afdelingsrade in Cathedral Hall, Kaapstad. Die beleid het gevolg op die verslag van die Corbett-, Gluckman- en Barrel-komitees. Dit het onder andere voorsiening gemaak vir 'n 10 jaar bouprogram wat sou voorsien vir 'n totaal van 6 818 beddens en die vervanging, herstel of vernuwing van bestaande geboue teen 'n totale koste van £8 500 000; die nodige opleiding van verpleegsters en die herklassifikasie van hospitale in mediese opleidingshospitale, spesialiteitshospitale, algemene hospitale, huishospitale, spesiale hospitale en hulphospitale.

Die administrateur het egter gewaarsku dat die implementering van hierdie beleid tot verhoging in belasting in die provinsie sou lei.⁴⁶

Oor die geldelike sy van vry hospitaaldienste het Die Burger alreeds op 7 Maart 1945 opgemerk dat veral die Blankes in Kaapland die swaarste belastinglas sou dra. Volgens die blad het in Kaapland ongeveer 750 000 van die Unie se 850 000 Kleurlinge gewoon. Vanweë hulle lae gesondheidspeil sou hulle na verhouding meer as die blankes van vry hospitaaldienste gebruik maak waarvoor die blankes sou moes betaal.⁴⁷

45 J.E.P. Levyns: *Memoirs of a civil servant*, Vol II, pp. 304, 305.

46 The Cape Times, 12.9.1945.

47 Die Burger, 7.3.1945 (Hoofartikel).

Gideon wat graag hierdie onderneming van vrye hospitaaldienste verwesenlik wou sien,⁴⁸ is egter in Januarie 1946 as die Unie se nuwe staatshoof aangestel. Later dieselfde jaar, in September 1946, het Ordonnansie nr. 18 van 1946 van krag geword waarvolgens vry hospitaaldienste ingestel is.⁴⁹

Biblioteekdienste

Tydens Gideon se termyn as Administrateur is daadwerklike stappe tot 'n verbeterde en vry (gratis) biblioteekstelsel vir Kaapland geneem. Vorige pogings tot hervorming in dié opsig het nie veel opgelewer nie en teen 1944 het die biblioteekstelsel in Kaapland dringende aandag genoodsaak. 'n Ondersoek van 'n interdepartementele biblioteekomitee het in 1937 bevind dat die biblioteekstelsel in Suid-Afrika ver agter by die res van die wêreld was. Die komitee het onder andere aanbeveel dat die regering sterk leiding tot die verbetering van die stelsel moes neem en dat die ledegeldstelsel vervang moes word deur 'n belastinggesteunde vry biblioteekstelsel. Die koste kon volgens die komitee deur die Unie-regering en die provinsiale owerhede gelykop gedra word.

Hierdie verslag was teen 1944 al sewe jaar oud en sy aanbevelings slegs gedeeltelik tot uitvoer gebring. Tot op daardie stadium is vry biblioteekdienste hoofsaaklik in Transvaal geïmplementeer. In Johannesburg alleen is £57 000 per jaar aan vrye biblioteekdienste bestee.

In 1940 is die skema ook vir Kaapland voorgelê met die hoofsaaklike doel om 'n doeltreffender verspreiding te verkry van die fondse wat aan biblioteke bestee is. Die skema is aan die Departement van Binnelandse Sake voorgelê sodat Kaapland sy deel kon ontvang van die toelae vir die besoldiging van 'n biblioteek-organiseerder in elke provinsie. Uit die toelae het Kaapland egter net £200 gekry teenoor die £1 600 wat aan Transvaal toegestaan is.⁵⁰

Op Woensdag, 19 April 1944, is 'n vergadering in Kaapstad gehou onder die beskerming van die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging van Kaapstad, die trustees van die Suid-

48 J.E.P. Levyns: *Memoirs of a civil servant*, Vol II, p. 305.

49 Provinsie Die Kaap die Goeie Hoop/Ordonnansies, 1946, p. 61.

50 Die Burger, 20.4.1944.

Afrikaanse Openbare Biblioteek en die Vereniging vir Boekverspreiding. Die vergadering, wat onder voorsitterskap van Gideon plaasgevind het, het ten doel gehad om die belangstelling vir 'n vry biblioteekstelsel by die publiek aan te wakker.

Ander sprekers wat opgetree het, was onder andere J.G.N. Strauss, (Minister van Landbou), dr. Karl Bremer, (L.V. vir Stellenbosch), en die bibliotekaris van die Universiteit van Kaapstad, R.F. Immelman. Laasgenoemde het op die vergadering aangedui dat Suid-Afrika, as hy 'n plek in die na-oorlogse wêreld wou inneem, moes sorg vir 'n vry biblioteekstelsel.

Gideon was ten gunste van die invoer van 'n vrybiblioteekstelsel, maar hy het gewaarsku dat 'n vry biblioteekstelsel bokant die finansiële vermoë van die Kaapprovinsie was. Indien die stelsel tot uitvoer gebring kon word, sou die regering dit volgens die (£ vir £) beginsel moes subsidieer.⁵¹

Na beraming sou die Kaapprovinsie jaarliks £32 500 benodig vir die instelling van vry biblioteekdienste en dit het nie die vier groot stedelike sentra, skoolbiblioteke en biblioteekfasiliteite vir Nie-Blankes ingesluit nie.

Die swak bydrae van munisipaliteite in die Kaapprovinsie sou nie hierdie finansiële las kon verlig nie. Teen 1944 het die provinsiale subsidie aan biblioteke in Kaapland alreeds £15 038 beloop. Van die 136 munisipaliteite in die provinsie het 45 geensins bygedra tot biblioteke nie. Alhoewel vyf munisipaliteite jaarliks meer as £4000 bygedra het, het die gemiddelde bydrae van alle munisipaliteite in Kaapland ongeveer £11 beloop.⁵²

Hierdie syfers het dus in 1944 die Kaaplandse Biblioteekwese in 'n swak lig gestel. Slegs die nodige organisasie, bewuswording van die publiek en koördinasie van owerheidsinstansies kon die situasie verander.

Tydens die vergadering van 19 April 1944 onder leiding van Gideon is 'n voortsettingskomitee van nege lede benoem om hom vir 'n beter biblioteekstelsel te bewyer. 'n Voorstel dat die regering gevra word om op die £ vir £ stelsel by te dra is ook aangeneem.⁵³

Tydens die opening van die jaarkongres van die Vereniging van Afdelingsrade van Kaapland op 11 September 1944 op Caledon, het Gideon aangekondig dat die Uitvoerende Komitee

51 The Cape Times, 20.4.1944; Die Burger, 20.4.1944.

52 Ibid.

53 Ibid.

ingestem het tot die aanstelling van 'n Provinsiale biblioteekorganiseerder om vry biblioteekdienste op die platteland in te stel.⁵⁴

Op 11 September 1945 kon Gideon in die Provinsiale Raad aankondig dat 'n vry biblioteekstelsel besig was om 'n werklikheid te word. Die nodige ordonnansie is opgestel waarvolgens 'n vry biblioteekstelsel tot uitvoer gebring sou word. Gideon wou graag met die nuwe biblioteekstelsel 'n hoë standaard stel. Daarom het hy gesê dat die doel daarvan was: "to provide the people of the Cape Province with reading facilities second to none".⁵⁵

Finansiële aangeleenthede

As Provinsiale Rentmeester het Gideon sterk standpunt ingeneem teen die gelyke staatsubsidies aan provinsies en dit beskou as "grossly unfair to the Cape"⁵⁶ Volgens hom het Kaapland aan die kortste end getrek met al sy probleme soos byvoorbeeld sy groter Kleurlingbevolking, en daarom het dit 'n groter subsidie as Transvaal van die staatskas genoodsaak. Tydens sy begrotingsrede op 4 Junie 1945 in die Provinsiale Raad het hy prontuit verklaar dat Kaapland nie net aan die verkeerde end met die Regering oor die saak staan nie, maar dat die provinsie soos wat hy met die staatsubsidie behandel is ook letterlik aan die verkeerde kant van die Unie is! Volgens hom sou die Unie se middelpunt na Transvaal verskuif weens dié provinsie se rykdom in minerale, die ontwikkeling van groot nywerhede en groter bevolkingskonsentrasie. Kaapland se enigste voordeel was as produsent vir landbouprodukte en die strategiese ligging van sy hawens.⁵⁷

Kaapland is reeds benadeel omdat sy belastingvermoë laer was as die van Transvaal en as gevolg van sy groot, en in die algemeen arm Kleurlinggemeenskap en sy yl verspreide bevolking. Kaapland is armer as Transvaal beskou en sy verpligtings was na verhouding groter.⁵⁸

54 The Cape Times, 12.9.1944.

55 The Cape Times, 12.9.1945 (Hoofartikel).

56 The Cape Argus, 4.6.1945.

57 The Cape Times, 5.6.1945.

58 Die Burger, 5.6.1945 (Hoofartikel).

Sy gevoel ten opsigte van die aangeleentheid het sterk na vore gekom toe hy verklaar het dat slegs indien alle provinsies volgens 'n gedifferensieerde skaal deur die regering gesubsidieer word dit moontlik sou wees vir die Kaapprovinsie, Oranje-Vrystaat en Natal om provinsiale dienste van dieselfde standaard as Transvaal te lewer. Transvaal se rykdom volgens hom moes tot die voordeel van al die provinsies aangewend word.⁵⁹

Die plaaslike koerante soos Die Suiderstem en The Cape Times het Gideon ondersteun om 'n groter staatsubsidie, gebaseer op 'n regverdiger verdeling vir die Kaapprovinsie te verkry.⁶⁰

Teen die einde van 1944 het Gideon met 'n afvaardiging van die Kaapse Provinsiale Administrasie, generaal Smuts en sy minister van finansies, J.H. Hofmeyr, in Pretoria vir 'n konferensie ontmoet. Die konferensie het gehandel oor die Corbett-komitee se verslag oor die finansiële hulpbronne van die provinsies wat in dieselfde jaar verskyn het. Daar is onder andere deur die komitee bevind dat die provinsies se belastingvermoë ten volle benut was en dat die onvoldoende subsidies tot gevolg gehad het dat baie Provinsiale dienste lamgelê is.⁶¹ Daar is voorts bevind dat Transvaal se rykdom sedert 1925 'n groter relatiewe toename getoon het as die ander provinsies. Met 'n subsidie wat behels het dat die staatkas 'n pond aan die provinsies betaal vir elke pond wat deur belasting gehef word, sou Transvaal in staat wees om dienste te lewer op 'n standaard wat onmoontlik vir die ander provinsies sou wees om na te volg.⁶²

Tydens sy begrotingstoespraak vir 1945/1946, op 4 Junie 1945, het Gideon die regering versoek om aan Kaapland 'n hoër subsidie vir sy spesiale probleme te betaal.⁶³

Hierdie versoek van die Kaaplandse Administrasie was onaanvaarbaar vir die regering, maar tydens 'n ontmoeting tussen Gideon en Hofmeyr in die Marksgebou in Parlementstraat in dieselfde jaar, kon die Minister van Finansies tot ander insigte oortuig word. Daar is aan hom uitgewys dat Kaapland die volle koste van Kleurlingonderwys moes dra, waar Bantoe-onderwys in die ander provinsies deur die Unieregering geakkommodeer is. Minister

59 The Cape Times, 5.6.1945.

60 Die Suiderstem, 5.6.1945; The Cape Times, 5.6.1945 (Hoofartikel).

61 J.E.P. Levyns: *Memoirs of a civil servant*, Vol II, p. 299.

62 Ibid. p. 301.

63 The Cape Times, 5.6.1945.

Onbarmhartig

VELDM. SMUTS: Opskud kereels, en moenie vir julle aan die voel steur nie.
MIN. HOFMEYR: Ja, maar Van Zyltjie kan darem nie al die eiers vat nie; ek moet ook nog hê.

(Die Administrateur (maj. G. B. van Zyl) het eergister in die Provinsiale Raad aangekondig dat hy vanjaar 'n ekstra £365,000 aan belastinge uit Kaapland wil haal.)

Ekstra belastingheffing vir Kaapland.

Hofmeyr het dus daarna ingestem om 'n substansiële jaarlikse toelae aan Kleurlingonderwys vir Kaapland te maak.⁶⁴

Hierdie jaarlikse toelae van £150 000 sou vir 'n tydperk van drie jaar toegeken word waarna die situasie heroorweeg sou word. Vir Gideon en sy administrasie was dit egter onvoldoende, maar hy het toegegee dat dit sy administrasie van 'n finansiële krisis gered het en daarom was hulle verplig om dit te aanvaar. Sy ontevredenheid was egter nog steeds duidelik toe hy opgemerk het dat hy oortuig was "that the provincial financial problem has not been finally solved and that time will show that I am right"⁶⁵

Kaapland het dus finansiële swaargedruk, maar die Administrateur se hantering van provinsiale begrotings van Maart 1943 tot Junie 1945 het 'n ander indruk gelaat. Vir elke finansiële jaar het hy vir 'n verlies begroot, maar elke jaar is dit met 'n oorskot afgesluit.

Gideon het op 23 Maart 1943 in die Provinsiale Raad daarop gewys dat die vorige administrasie op 31 Maart 1942 'n tekort van £456 611 in die vooruitsig gestel het, maar dat hy verwag het dat die tekort teen 31 Maart 1943 sal verander tot 'n opgehoopte oorskot van £441 251.⁶⁶ Met sy eerste begrotingstoespraak op 11 Junie 1943 het Gideon 'n oorskot van £667 262 aangekondig, maar vir die volgende finansiële jaar 1943/1944, begroot vir 'n tekort van £701 971. Dit was egter nie nodig vir belastingverhogings nie, aangesien die opgehoopte oorskot daarvoor gebruik kon word. Volgens hom was die oorskot op inkomstehoofde vir 1942/1943 verbasend hoog, maar hy het aangedui dat die vorige begroting gelewer is met Japan se toetrede tot die Tweede Wêreldoorlog, 'n tydperk waartydens die ekonomiese vooruitsigte in Suid-Afrika nie baie belowend was nie.⁶⁷

Op 27 Januarie 1944 het Gideon egter belastingvoorstelle in die Raad ingedien wat 'n verhoging van £365 000 in inkomste vir die finansiële jaar 1944/1945 sou beteken.⁶⁸ Teen 17 September van dieselfde jaar het hy 'n oorskot van £862 969 vir die finansiële jaar 1943/1944 aangekondig en tydens die lewering van sy Provinsiale begroting terselfdertyd in die vooruitsig gestel dat daar vir 1944/1945 'n tekort van bykans £1 miljoen sou wees. Daarby het hy bygevoeg dat hy nie sou huiwer om verdere belastingverhogings voor te stel indien dit nie vir die oorlogstoestande was nie.

64 J.E.P. Levyns: *Memoirs of a civil servant*, Vol II, p. 301.

65 The Cape Times, 5.6.1945.

66 The Cape Argus, 23.3.1943.

67 Ibid., 11.6.1943.

68 The Cape Times, 28.1.1944.

Hy het gewaarsku dat indien die staatsubsidie aan Kaapland nie verhoog word nie, die provinsie nie voortaan die goeie finansiële vooruitsigte sou beleef nie. Die na-oorlogse depressie kon juis tot verdere belastingverhogings in 1945 lei.⁶⁹

Teen Junie 1945 het hy homself in 'n gunstige posisie bevind en het hy aangekondig dat belastingverhogings nie nodig was vir die volgende finansiële jaar nie. Met die lewering van sy begrotingstoespraak op 4 Junie het hy bekend gemaak dat die vorige finansiële jaar met 'n oorskot van £330 000 geeëndig het. Hy het egter weer eens 'n tekort van 'n geskatte £72 000 vir 1945/1946 voorspel.⁷⁰

Die hantering van die provinsiale begroting op hierdie wyse waar geskatte tekorte opgevolg is deur groot oorskotte in die finansiële jaar is alreeds in 1944 sterk deur Die Burger gekritiseer. Volgens dié dagblad het die administrateur met betrekking tot die finansiële vooruitsigte van die Kaapprovinsie voortdurend "Wolf! Wolf!" geskreeu en is daar die vraag gestel of die inwoners van die provinsie werklik later daarvoor sou skrik. Die koerant het Gideon se hantering van begrotings tydens sy ampstermyn as "ongegronde pessimisme" en "oordrewe konserwatisme" beskou. Moontlik was juis hierdie groot oorskotte die rede waarom Gideon se sterk pleidooi vir groter staatsubsidies op dowe ore geval het.⁷¹

Teen September 1945 het generaal Smuts aan Gideon meegedeel dat sy ampstermyn as Administrateur van Kaapland teen die einde van dieselfde jaar ten einde sou loop.⁷²

Alhoewel hy slegs vir drie jaar Administrateur was, het hy so lief vir die werk geword dat hy teen die einde van 1945 baie spyt was om die amp te verlaat.⁷³ Ofskoon Gideon slegs vir 'n relatief kort tydperk in die amp gedien het, het hy veel vermag. Met sy ampsaanvaarding het Suid-Afrika, ook die Kaapprovinsie, as gevolg van die oorlogsituasie finansiële swaar gekry. Moontlik het hierdie omstandighede uiting gevind in Gideon se konserwatiewe beleid en bestuur van die provinsiale finansies waarvoor hy dikwels gekritiseer is en wat waarskynlik daarvoor verantwoordelik was dat sy argument dat Kaapland nie 'n voldoende staatsubsidie ontvang het nie, nie simpatieke steun van owerheidsweë gekry het

69 The Cape Argus, 18.9.1944; The Cape Times, 19.9.1944.

70 The Cape Times, 5.6.1945.

71 Die Burger, 19.9.1944 (Hoofartikel).

72 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: *Reminiscences*, p. 50.

73 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: *Reminiscences*, p. 49.

nie. Tog het hy vir die duur van sy dienstydkperk die Kaapse finansies op 'n gesonde grondslag gehou en meestal oordeelkundige finansiële toewysings gemaak.

Kenmerkend van sy ampstermyn was voorts die breë uitkyk op die behoeftes van die provinsie ten opsigte van daardie aspekte wat die naaste aan die inwoners van Kaapland gestaan het. Daarom het hy in dié verband hoë prioriteit verleen aan die onderwys- en hospitaaldienste en veel vermag in net drie jaar. Sy diepe besef van die dringendheid van die opvoeding van die jeug in sy verskeie fasette en gepaardgaande onderlinge behoeftes, die opheffing van die Kleurlingbevolking en die drastiese verbetering in hospitaaldienste van Kaapland het 'n persoonlike ideaal geword. Sy betrokkenheid, inisiatief en leiding in hierdie aspekte het gewis bygedra tot 'n tydperk in die geskiedenis van die Provinsiale Administrasie van Kaapland waarna later dikwels met waardering verwys is.

Alhoewel die amp van Administrateur polities neutraal moet staan, is Gideon se optrede dikwels deur die Nasionale Partygesinde pers gekritiseer wat toegeskrywe moet word aan sy vroeë verbintenis met die Unioniste en die S.A.P. Vanuit hierdie oord is hy gesien as hardkoppig, eiewys en selfs diktatoriaal. Aangesien hy egter in die tydperk geensins polities betrokke was nie, hy as persoon gematig was asook sy lang ervaring in die hantering van kritiek in sy loopbaan, het hierdie reaksie hom slegs tot positiewe optrede en hoër hoogtes gelei.

HOOFSTUK 6

GOEWERNEUR-GENERAAL (1946 - 1950)

Soos die konstitusionele ontvoogding van Suid-Afrika van Brittanje op evolusionêre wyse plaasgevind het, het die amp van Goewerneur-Generaal - 'n amp wat Gideon van Zyl van 1946 tot 1950 sou beklee - vanaf sy vroegste bestaan ook noodwendige veranderings ondergaan. Alhoewel die benaming van Goewerneur-Generaal tydens die Unie van Suid-Afrika van toepassing was, is dit eintlik 'n voortsetting van die pos van Goewerneur van die Kaapkolonie.

Magte en funksies van die Goewerneur-Generaal

Met die opstel van die grondwet van die Unie van Suid-Afrika in 1909 is daar voorsiening gemaak vir die pos van Goewerneur-Generaal. Hy sou optree as verteenwoordiger van die Britse Koning en terselfdertyd het die Britse regering hom benoem om as Brittanje se Hoë Kommissaris in Suider-Afrika te dien.¹ As Hoë Kommissaris sou hy verantwoordelik wees vir die uitoefening van gesag, in welke mate die Britse regering ookal gesag gehad het oor Suid-Rhodesië, Betsjoeanaland Protektoraat, Swaziland en Basoetoland en tot 'n sekere mate Noord-Rhodesië.

Na die Rykskonferensie van 1926 het die komitee van verteenwoordigers van Britse dominiums 'n verklaring uitgereik wat aangedui het dat die noodsaaklike gevolg van die gelykheid in status van die Verenigde Koninkryk en die Dominiums, waarvan Suid-Afrika een was, was dat die goewerneur-generaal slegs die koning en nie ook die Britse regering nie sou verteenwoordig. Gevolglik is die amp van Goewerneur-Generaal in 1931 van dié van Hoë Kommissaris geskei.² Hierdie stap het dus die goewerneur-generaal se politieke betrokkenheid aansienlik verskraal.

1 S.B. Spies: Heropbou en Unifikasie, 1902 -1910 (C.F.J. Muller (red.): Vyfhonderdjaar S.A. Geskiedenis, p. 381).

2 D.W. Kruger: Die Bondgenootskap tussen Nasionalisme en Arbeid, 1924 - 1933 (Van der Walt, Wiid en Geyer (reds. Geskiedenis van Suid-Afrika, p.518).

Ooreenkomstig die Letters Patent en Koninklike Instruksies van 1937 het die magte en pligte van die Goewerneur-Generaal onder meer behels die nominasie van senatore, die kies van lede van die Uitvoerende Raad (Kabinet), die aanstelling en ontslag van ministers, die aanwysing van lede van die afbakeningskommissie, die byeenroep, verdaag en ontbinding van parlement, en die aanbeveling van begrotings of belastingwetgewing. Ander magte het ingesluit die aanstelling en ontslag van administrateurs, die goedkeuring gee aan voorgestelde provinsiale ordonnansies, die aanstelling van regters, en die uitoefening van sekere magte op advies van die Uitvoerende Raad soos bepaal deur die Uniewette. Al hierdie funksies en magte moes die goewerneur-generaal volgens konvensie, behalwe in uitsonderlike gevalle, op advies van die kabinet uitoefen.

Wanneer hy deur sy handtekening wette moes goedkeur, moes hy dit doen volgens eie diskresie solank hy binne die wet optree en aan sekere instruksies van die Britse Koning voldoen. Hy kon 'n voorgestelde wetsontwerp ook terugstuur vir wysiging, maar het nooit sonder die advies van die kabinet opgetree nie.

Volgens die oorspronklike en die nuwe Koninklike Instruksies (1937) kon die goewerneur-generaal, waar die doodstraf nie ter sprake was nie, slegs 'n persoon begenadig of vonnis indien hy ten minste een minister geraadpleeg het. In die geval waar hy volgens die Koninklike Instruksie van 1909 sy goedkeuring moes verleen ter begenadiging of ter doodveroordeling, kon hy sy eie oordeel gebruik sonder of met die goedkeuring van die Uitvoerende Raad. In geval van 'n ter doodveroordeling moes die goewerneur-generaal volgens die Koninklike Instruksies van 1937, optree volgens die advies van die Uitvoerende Raad. Die effek van die Statuswet en Koninklike Uitvoerende Funksies en Seëlwet van 1934 was juis om die goewerneur-generaal in staat te stel om te handel op die advies van die ministerie om sodoende al sy magte uit te voer.³

Alhoewel die goewerneur-generaal 'n staatshoof was met de facto nominale magte, was sy status nie dié van 'n Britse onderkoning nie. Hy is nie soos die Britse Koning vrygestel van die jurisdiksie van howe nie, selfs nie eers wanneer hy opgetree het in 'n amptelike hoedanigheid nie. Die howe het hom egter beskerm teen beuselagtige en ergelike optrede. Hy was dus nie op die persoonlike magte en voorregte van die koning geregtig nie.⁴

3 Wette van die Unie van Suid-Afrika, 1934, p. 925; Standard Encyclopaedia of Southern Africa, Vol V, p. 289; C.M. van den Heever: Generaal J.B.M. Hertzog, p. 623.

4 Standard Encyclopaedia of Southern Africa, Vol V, p. 290.

Gideon Brand van Zyl word staatshoof

Alhoewel Suid-Afrika vanaf 1910 tot 1943 slegs drie eerste ministers gehad het, is hy in dieselfde periode deur ses staatshoofde gelei. Hierdie staatshoofde het Gideon Brand van Zyl in die pos voorafgegaan en het die tradisie van die Goewerneur-Generaalskap neergelê.

Kenmerkend van Gideon se voorgangers in dié amp was dat almal van Britse afkoms was. Twee goewerneurs-generaal was verbonde aan die Britse koningshuis. Gepaardgaande met die Unie se konstitusionele evolusie het die amp ook van 'n Brit na Suid-Afrikaner verskuif. Die eerste Goewerneur-Generaal van die Unie van Suid-Afrika was burggraaf Herbert John Gladstone, vierde seun van die Britse Liberale Premier, William Ewart Gladstone. Burggraaf Herbert John Gladstone was van 1910 tot 1914 Goewerneur-Generaal en verantwoordelik vir die keuse van Suid-Afrika se eerste Eerste Minister, Generaal Louis Botha. Die tweede Goewerneur-Generaal was burggraaf Sydney Charles Buxton wat van 1914 tot 1920 die Koning se verteenwoordiger in die Unie was. Hy was 'n lid van die Britse Liberale Kabinet wat in 1906 en 1907 verantwoordelike Regering aan Transvaal en die Oranjerivier-kolonie toegeken het. Die derde Goewerneur-Generaal, Prins Arthur van Connaught, wat op 20 November 1920 sy diens begin het, was 'n kleinseun van koningin Victoria. Hy het egter net drie jaar in die amp opgetree. Die graaf van Athlone, 'n broer van koningin Mary, was vir sewe jaar lank, van Januarie 1924 tot November 1930, Goewerneur-Generaal van die Unie. Hy is op 26 Januarie 1931 deur die graaf van Clarendon opgevolg. Laasgenoemde was Goewerneur-Generaal tot in Maart 1937 en was die laaste aanstelling wat uit Brittanje aangewys is.⁵

Die eerste verandering na 1919 ten opsigte van die status van die Unie en die Goewerneur-Generaal se verhouding tot die Senaat, Volksraad en regering het na vore gekom met die Statuut van Westminster. Die Balfourverklaring wat uitgereik is op die Rykskonferensie in Londen in 1926 het onder andere verklaar dat "Brittanje en die dominiums outonome gemeenskappe binne die Britse Ryk, en gelyk is in status."

Hierdie verklaring het in 1931 wetlike status verkry toe die Britse Parlement die Statuut van Westminster aangeneem het. Dit het die Colonial Laws Validity Act van 1865 herroep ten opsigte van die dominiums en hulle bevry van enige beheer oor hul wetgewende bevoegdheid. Reeds sedert 1930 was die goewerneur-generaal slegs die persoonlike

5 Standard Encyclopaedia of Southern Africa, Vol V, p. 288.

verteenwoordiger van die Koning en is hy benoem op aanbeveling van die Unie-regering.⁶ Die Graaf van Clarendon, vyfde Goewerneur-Generaal van die Unie van Suid-Afrika, was die eerste Goewerneur-Generaal wat aangestel is deur die koning op advies van die Suid-Afrikaanse regering.⁷

Die Statuswet van 1934 het die bepalinge van die Statuut van Westminster wat op die Unie van toepassing was, ingelyf en daarby bepaal dat 'n Britse wet alleen vir die Unie geldig sou wees kragtens 'n wet van die Unie. Die goewerneur-generaal kon nou self unie-wetgewing teken indien die kabinet so besluit. Die soewereine onafhanklikheid van die Unie het 'n voldonge feit geword.⁸

Die kwessie van 'n eie goewerneur-generaal het so vroeg as 1919 na vore gekom. Aan die een kant was daar diegene wat groot waarde daaraan geheg het dat die draer van die amp die verbintenis tussen Suid-Afrika en Brittanje moes beklemtoon. Juis daarin het die belang gelê dat die bekleër van die hoogste amp 'n Britse aanstelling en persoon moes wees. Aan die ander kant was daar die Republikeingesindes wat juis hierdie aanstelling Suid-Afrikaans wou hê as 'n regte stap in die rigting van die totstandkoming van 'n republiek.⁹

Uit die aard van die verskillende politieke opvattinge in Suid-Afrika was daar uiteenlopende sieninge oor die vereistes waaraan 'n eie aangewese Suid-Afrikaanse staatshoof moes voldoen. In 1929 was generaal Hertzog van mening dat die aanstelling van 'n Suid-Afrikaanse burger in die amp 'n kwessie was wat goed deurdink moes word. Volgens hom was daar nie een bekwame persoon in die Unie wat buite die politiek gestaan het nie en dat die aanstelling van 'n Suid-Afrikaanse burger Afrikaanssprekendes en Engelssprekendes verder sou verwyder.¹⁰

Teen 1935 het dr. Malan nog sterker gevoel oor die kwessie van 'n Suid-Afrikaanse Goewerneur-Generaal en die aanstelling van enige oorsese Goewerneur-Generaal as 'n minderwaardige optrede van Suid-Afrika beskou: "As 'n onafhanklike land soos ons... nie

6 D.W. Kruger: Die bondgenootskap tussen Nasionalisme en Arbeid, 1924 - 1933 (Van der Walt, Wiid en Geyer (reds.) Geskiedenis van Suid-Afrika, p. 518).

7 C.M. van den Heever: Generaal J.B.M. Hertzog, p. 548.

8 D.W. Kruger: Die bewind van die Verenigde Party, 1934 - 1948: (Van der Walt, Wiid en Geyer (reds.) Geskiedenis van Suid-Afrika, p. 533); C.M. van den Heever: Generaal. J.B.M. Hertzog, p. 623.

9 C.M. van den Heever: Generaal J.B.M. Hertzog, pp. 429 - 430.

10 C.M. van den Heever: Generaal J.B.M. Hertzog, p. 552; Rhodie, D.O.: Suid-Afrika: Van Koloniale onderhorigheid tot soewereine onafhanklikheid, pp. 160 en 161.

een van sy eie seuns tot staatshoof mag hê nie, dan word sy onafhanklikheid 'n bespotting'.¹¹ Hy was oortuig dat volkseenheid slegs verwesenlik sou word deur die aanwys van 'n eie landsburger as 'n Suid-Afrikaanse staatshoof.¹²

Die aanstelling van Patrick Duncan as Suid-Afrika se sesde Goewerneur-Generaal op 5 April 1937 verteenwoordig die breuk in die tradisie om Britte in die amp aan te stel.

Alhoewel Duncan die eerste Suid-Afrikaanse burger was wat in die amp aangestel is, is hy in Skotland gebore. Hy het as student aan die Universiteite van Edinburgh en Oxford briljant gepresteer en toe al bewys gelever van sy uitstaande vermoëns. Op 31-jarige ouderdom het hy in 1901 in Suid-Afrika aangekom om sy lang en toegewyde politieke loopbaan van 40 jaar al hier te begin.¹³

Die eerste Suid-Afrikaanse burger wat in die amp van Goewerneur-Generaal aangestel is, is voorafgegaan deur die vraag of 'n geskikte persoon in die land die tradisionele aanstellings sou kon vul. Duncan het die regte temperament, opleiding en ondervinding gehad. Baie mense het die aanstelling as onpolities beskou siende dat hy uit die Regering-van-die-dag gekies was.¹⁴

Ten spyte van sy sterk betrokkeheid in die politiek, het hy hierdie amp met eer en onderskeiding volgestaan. Hierdeur het hy bewys gelever dat 'n Suid-Afrikaner met reg die amp van staatshoof kon beklee. Hy het as skakel tussen die Unie en die Koning in Brittanje hierdie moeilike en belangrike posisie met aansien en onderskeiding gevul.¹⁵

Aangesien Patrick Duncan in 1943 oorlede is, was dit nie vir generaal Smuts moontlik om 'n nuwe aanstelling in dié amp gedurende die Tweede Wêreldoorlog te maak nie. Daarom het generaal Smuts vir hoofregter N.J. de Wet op 10 September 1943 as Goewerneur-Generaal aangestel om in dié amp waar te neem vir die duur van die oorlog.¹⁶

11 P.W. Coetzer en J.H. le Roux (reds.): Die Nasionale Party Deel IV, pp. 195 - 197.

12 Ibid.

13 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 F 3: Talk on the late Governor-General, P. Duncan, 21 July 1943.

14 South-Africa, 17.6.1950.

15 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 F 3: Talk on the late Governor-General, P. Duncan, 21 July 1943.

16 The Star, 29.10.1945; Die Burger, 30.12.1950.

Die eerste aanduiding dat generaal Smuts vir Gideon van Zyl in gedagte gehad het as die nuwe Goewerneur-Generaal van die Unie was toe hy sonder 'n opgaaf van redes in September 1945 vir Gideon versoek het om sy eggenote te oorreed om haar amp as president van die Presbyterian Womens Association in South Africa and Rhodesia teen die einde van 1945 neer te lê. Eers teen Oktober 1945 het Gideon die rede vir hierdie versoek besef toe generaal Smuts hom na Pretoria laat ontbied het. Daar het hy aan Gideon verduidelik dat hy besluit het om hom as die Unie se nuwe Goewerneur-Generaal te benoem en dat hy hiervoor die eenparige steun van die kabinet geniet het. Dit moes egter nog geheim gehou word aangesien die koning die aanstelling moes goedkeur en om onnodige spekulاسie deur die pers te voorkom.¹⁷

Gideon was nie al persoon wat Smuts vir die amp van Goewerneur-Generaal oorweeg het nie. Sy eerste keuse was volgens Smuts se seun sy vader se lewenslange vriend, bondgenoot en ondersteuner, Deneys Reitz. Reitz, wat op aanbeveling van generaal Smuts in 1942 as die Unie se Hoë Kommissaris in Londen aangestel is, is egter in Oktober 1944 oorlede. Gesien in die lig van die jarelange verbintenis wat Reitz, seun van president Reitz van die O.V.S., met generaal Smuts gehad het, en wie onder andere in generaal Smuts se oorlogskabinet gedien het en saam met hom ook die Anglo-Boereoorlog meegemaak het, was generaal Smuts se keuse moontlik verstaanbaar.¹⁸

Op 25 Oktober 1945 het generaal Smuts die volgende mening oor Gideon se benoeming uitgespreek: "It is the best I could recommend under very difficult circumstances, and I can't hope to have given universal satisfaction. I am glad that this tangle is at last off my mind."¹⁹

Generaal Smuts het aangedring dat Gideon dadelik oor sy benoeming moes besluit, want die Britse Koning was gretig om eerder een van die Suid-Afrikaanse generaals uit die Tweede Wêreldoorlog in die amp te sien as 'n blyk van waardering vir hulle diens aan die Britse Ryk. Gevolglik het Gideon die benoeming aanvaar.²⁰

Met generaal Smuts se terugkeer van die San Fransisco Konferensie in Januarie 1946 is hy deur die burgemeester van Kaapstad, A. Bloomberg, op die Kaapse Parade verwelkom. In

17 University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 50.

18 J.C. Smuts: Jan Christiaan Smuts, pp. 53, 384, 385, 487.

19 J. Van der Poel: Selections from the Smuts papers Vol VII, p. 16.

20 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 75.

The Oath of a Privy Counsellor.

I do swear by Almighty God to be a true and faithful Servant unto the King's Majesty, as one of His Majesty's Privy Council. I will not know or understand of any manner of thing to be attempted, done, or spoken against His Majesty's Person, Honour, Crown, or Dignity Royal, but I will lett and withstand the same to the uttermost of my Power, and either cause it to be revealed to His Majesty Himself, or to such of His Privy Council as shall advertise His Majesty of the same. I will, in all things to be moved, treated, and debated in Council, faithfully and truly declare my Mind and Opinion, according to my Heart and Conscience; and will keep secret all Matters committed and revealed unto me, or that shall be treated of secretly in Council. And if any of the said Treaties or Counsels shall touch any of the Counsellors, I will not reveal it unto him, but will keep the same until such time as, by the Consent of His Majesty, or of the Council, Publication shall be made thereof. I will to my uttermost bear Faith and Allegiance unto the King's Majesty; and will assist and defend all Jurisdictions, Pre-eminences, and Authorities, granted to His Majesty, and annexed to the Crown by Acts of Parliament, or otherwise, against all Foreign Princes, Persons, Prelates, States or Potentates. And generally in all things I will do as a faithful and true Servant ought to do to His Majesty.

SO HELP ME GOD.

(25807) Wt. 52418—22 200 3/43 D.L. G. 390

Red van getrouheid van die Geheime Raad (Londen)

'n toespraak het generaal Smuts verwys na Gideon se aanstelling: "for a lifetime Mr van Zyl had served the ideals for which they all stood. Now he had his reward. His appointment was also an honour to South Africa for he was the first son of S.A. to be chosen by his Majesty to be the country's first citizen." ²¹

Op 26 Oktober 1945 het Gideon 'n telegram van generaal Smuts ontvang waarin die eerste minister aan hom meegedeel het dat die koning hom graag wou ontmoet om hom voor die aanvang van sy diensydperk op 1 Januarie 1946 as lid van die Geheime Raad in te sweer.²² Met die oog hierop het Gideon met generaal Smuts se vliegtuig na Londen vertrek waar hy op 9 November deur George Heaton Nicholls, die Unie se Hoë Kommissaris in Londen, en verteenwoordigers van die Koning en die Britse Eerste Minister in Londen ontvang is.²³

Gideon se inswering het op Vrydag, 16 November 1945 in Buckingham Paleis plaasgevind. Hy moes die koning aan die ander kant van 'n lang saal ontmoet in 'n seremonie waar daar verskeie hoogwaardigheidsbekleërs teenwoordig was. Tydens die geleentheid is sy aanstelling geles waarna hy voor die koning moes buig.

Daarna het Gideon op 'n kussing gekniel en die eed afgelê. Laastens het hy die Bybel en daarna die koning se hand gesoen. Die koning het hierop die Nuwe Testament, wat gebind is in Marokkaanse leer en wat hy onderteken het, aan Gideon geskenk.²⁴ Na die insweringseremonie was hy vir 'n halfuur lank in 'n privaat gesprek met die koning. Dieselfde dag het Gideon die voorreg gehad om saam met die koning en sy gesin middagete te nuttig. Voor hul vertrek terug na Suid-Afrika is foto's van die koning en koningin in silwer rame aan hulle oorhandig.²⁵

Op 28 November 1945 het Gideon uit Londen na Suid-Afrika teruggekeer. Hy was persoonlik verantwoordelik vir 'n rekening van £500 vir die gebruik van generaal Smuts se

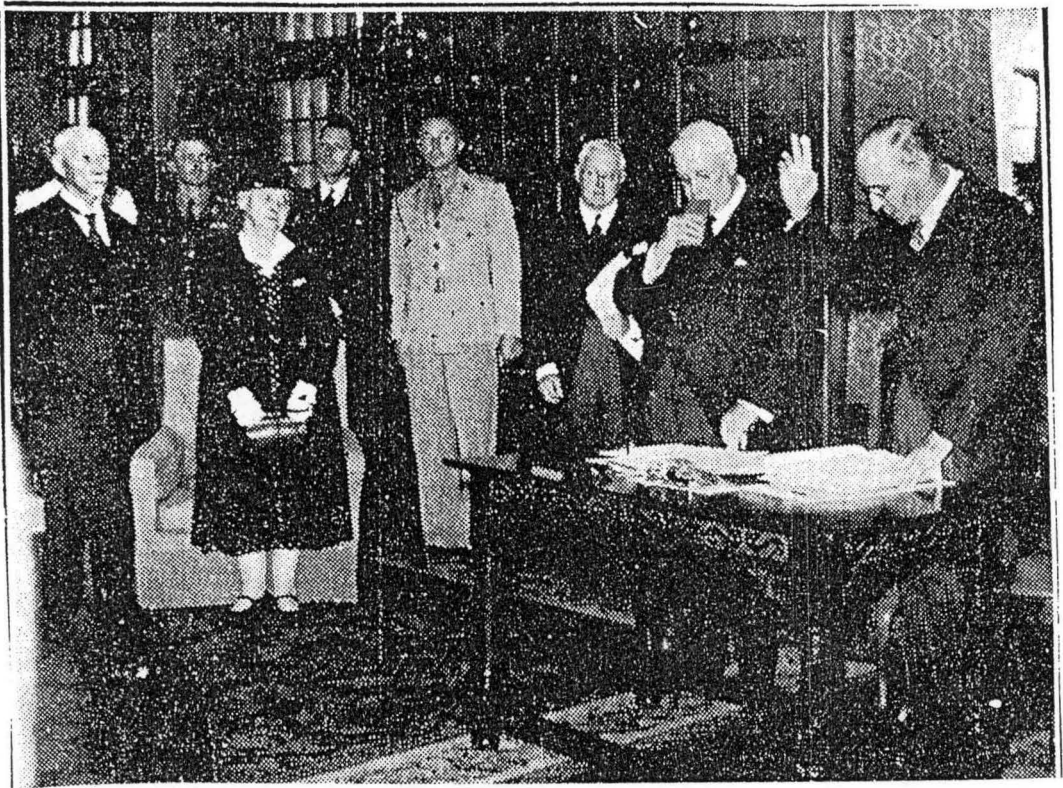
21 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 44: Ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel.

22 Ibid., BC 54 A 4: Telegram van generaal J.C. Smuts aan G.B. van Zyl, 26.10.1945.

23 Ibid., BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 50.

24 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 50.; The Star, 21.11.1945.

25 Ibid., BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 50.

Insweringsplegtigheid, Pretoria, 1 Januarie 1946.

vliegtuig, hotelverblyf en huurmotoronkoste omdat hy nie 'n toelae vir sy reis en verblyf koste van die regering ontvang het nie!²⁶

Veral die Nasionaalgesinde koerant, Die Volksblad, het Gideon se besoek aan Londen as oorbodig beskou. Volgens die koerant kon sy aanstellingsbriewe as Goewerneur-Generaal en lid van die Geheime Raad per pos aan hom na Suid-Afrika gestuur gewees het. Die rede vir die koerant se argument was dat Gideon se aanstellingsbriewe in elk geval deur generaal Smuts in Suid-Afrika mede-onderteken moes word.²⁷

Die amp van Goewerneur-Generaal het vir Gideon, net soos in die geval van die Administrateurskap, as 'n groot verrassing gekom. Alhoewel hy dit huiwerig aanvaar het, was die aanbieding van die amp van Eerste Burger aan hom 'n geleentheid wat die meeste ambisieuse politici van sy tyd nie verby sou laat gaan het nie. Nogtans het Gideon die amp met huiwering aanvaar. Hy het besef dat terwyl hy die amp sou beklee hy van die publiek verwyder sou wees. Daar sou ook heelwat teenkanting teen hom as persoon wees omdat baie Suid-Afrikaners eerder 'n Brit in dié amp sou wou hê.²⁸

Gideon is op 31 Desember 1945 om 16:30 in Pretoria in die goewerneurswoning, Bryntirion, as die nuwe Goewerneur-Generaal ingesweer. Die plegtigheid is deur regter Greenberg van die appèlafdeling waargeneem voor wie Gideon die eed van getrouheid aan die Britse Koning moes aflê. Generaal Smuts en sewe Kabinetsministers, nl. J.H. Hofmeyr, H.G. Lawrence, A.M. Conroy, S.F. Waterson, J.G. Strauss, H. Gluckman en W.J. Musket, was teenwoordig.²⁹ Volgens gebruik het die nuwe Goewerneur-Generaal by dié geleentheid sy aanstellingsbrief aan regter Greenberg en die aanwesige ministers voorgelees.³⁰

Tradisioneel was hierdie verrigtinge streng privaat en die pers was nie toegelaat nie. Generaal Smuts het egter hiervan afgewyk en die pers en fotografe genooi om die verrigtinge by te woon.³¹ Die volgende dag het lede van die oorsese diplomatieke korps en

26 The Cape Argus, 28.11.1945; (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, pp. 75 - 76.

27 Die Volksblad, 15.11.1945.

28 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 75.

29 The Daily Dispatch, 3.1.1946.; (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 76.

30 Die Burger, 15.11.1945.

31 The Cape Times, 3.1.1946.

buitegewone gesante en gevolgmagtigde ministers van België, die V.S.A., Holland en Swede asook saakgelastigdes van Griekeland en Portugal hul onderskeie lande se gelukwensing met Gideon se aanstelling persoonlik by Bryntirion kom oordra.³²

Tydens sy kort verblyf in Pretoria was Gideon in die Eerste Minister se woning, Libertas, woonagtig aangesien die waarnemende Goewerneur-Generaal, hoofregter N.J. de Wet, nog in Bryntirion tuis was.³³ Op 2 Januarie het Gideon en sy vrou om 16:00 van Pretoriastasie af met die Wit Trein na Kaapstad vertrek. Buite die stasie het die orkes van die Staande Mag gespeel en Gideon het 'n erewag van die Suid-Afrikaanse Lugmag geïnspekteer. Op die platform het 'n uitgelese geselskap die goewerneur-generaal kom groet.³⁴

Onder hulle was die Eerste Minister, generaal J.C. Smuts, ministers, lede van die diplomatieke en konsulêre korps, die Administrateur van Transvaal, generaal J.J. Pienaar, die biskop van Pretoria, hoë offisiere van die Verdedigingsmag en G.C.L. Syers wat die Hoë Kommissaris van die Verenigde Koninkryk verteenwoordig het. Toe die trein om 16:00 uit die stasie vertrek, is 'n saluut van 19 skote deur die Suid-Afrikaanse Artillerie afgevuur.³⁵

Met sy aankoms in Kaapstad op 4 Januarie 1946 is Gideon met tradisionele luister begroet. Dit was die eerste keer sedert die Unie se toetrede tot die Tweede Wêreldoorlog dat iemand so geesdriftig ontvang is. Die stasie was met vlae behang en die seremoniële aankoms is as 'n herinneringsvolle gebeurtenis beskou aangesien dit 'n aanduiding was van die terugkeer tot vredestoestande. Nadat 19 kanonskote hom begroet het, het kabinetministers, buitelandse-diplomatiese verteenwoordigers, die Wes-Kaaplandse Bevelvoerder van die Suid-Afrikaanse Weermag en ander hoë offisiere hom verwelkom. Voordat Gideon 'n erewag, bestaande uit 100 manskappe van verskillende eenhede, kon inspekteer, het hy die koninklike saluut ontvang. Die orkes het daarna God Save the King en Die Stem van Suid-Afrika gespeel waarna Gideon en sy gevolg per motor na sy nuwe woning, Westbrooke, geneem is.³⁶

Nadat generaal Smuts aan Gideon in September 1945 bekend gemaak het dat hy hom by die Koning as Goewerneur-Generaal gaan benoem, het hy hom versoek om nie langer die rang

32 Die Burger, 2.1.1946.

33 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 76.

34 Die Burger, 2.1.1946.

35 Die Suiderstem, 3.1.1946; Die Burger, 2.1.1946.

36 Die Suiderstem, 4.1.1946.

van majoor te gebruik solank as wat hy die amp van Goewerneur-Generaal sou bekleë nie. Die rede hiervoor volgens generaal Smuts was dat "the country is full of Brigadiers and they may fancy themselves above you."³⁷ Generaal Smuts het terselfdertyd Gideon ingelig dat die koning graag die titel van G.C.M.G. ("Grand Cross of the Most Distinguished Order of St. Michael and St. George") aan Gideon wou toeken, maar dat hy gedink het dat Gideon dit nie moes aanvaar nie aangesien titels die meeste blankes in Suid-Afrika nie aangestaan het nie.³⁸

In der waarheid het daar in sommige kringe sterk teenkanting teen die toekenning van Britse titels aan Suid-Afrikaners bestaan soos geïllustreer is deur die Nasionale Party-gesinde pers in Oktober en November 1945 in die Unie.

Die hoofrede vir die heftige teenkanting van die Nasionale Party was dat die aanstelling van 'n Suid-Afrikaans-gebore staatshoof op 'n groter mate van onafhanklikheid vir die Unie gedui het. Die toekenning van 'n titel aan 'n Suid-Afrikaanse Goewerneur-Generaal sou nog slegs 'n Britse verbintenis beteken.

Die aanstelling van Gideon in die hoogste amp in die land het uiteenlopende reaksies by die pers en uit politieke kringe ontlok. Gunstige reaksies het meestal van die Engelstalige pers gekom. The Cape Times het aangedui dat Gideon as Volksraadslid nie in groot politieke kwessies betrokke was waar opponente sy woorde, dade en aksies teen hom kon gebruik nie.³⁹ The Natal Mercury was van mening dat die taak van die Goewerneur-Generaal 'n swaar maar edele verantwoordelikheid op Gideon se skouers sou wees in 'n tydperk waarin die land hom in 'n oorgangsfase van 'n oorlogstoestand na 'n vrede-toestand bevind. Volgens die koerant behoort Gideon met sy wye ervaringsveld as Parlements-lid en Administrateur hom goed van sy taak te kwy. ⁴⁰ The Friend se reaksie was dat die toekoms sou leer dat Gideon se aanstelling 'n verstandige keuse was.⁴¹

Daar was ook sterk kritiek teen Gideon se aanstelling as Goewerneur-Generaal veral van dr. Malan, en die Nasionaalgesinde pers.

37 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, pp. 50 - 51.

38 Ibid.

39 The Cape Times, 20.10.1945 (Hoofartikel).

40 The Natal Mercury, 30.10.1945 (Hoofartikel).

41 The Friend, 29.10.1945 (Hoofartikel).

Op 29 Oktober 1945 het dr. D.F. Malan 'n verklaring aan Die Burger uitgereik waarin hy sy misnoë oor die aanstelling uitgespreek het. In die verklaring dui hy aan dat: "die benoeming van majoor van Zyl is nie alleen 'n verrassing nie, maar ook 'n teleurstelling en mynsinsiens daarby ook 'n eersterangse flater,...daar kon moeiliker 'n onmenskundiger en taktloser aanstelling gemaak word. Die Smuts-regering raak blykbaar van sy sinne beroof." Volgens dr. Malan het Gideon net so min bekendheid met die land as geheel as wat die land van hom het en dat die Smuts-regering hom 'n ondiens bewys het deur hom te benoem.⁴² Die Oosterlig was van mening dat dit noodsaaklik is dat die bekleër van hierdie hoë pos die agting van alle dele van die bevolking moet wegdra. "Daarom sou die volk sekerlik nie genoë neem met die benoeming van 'n persoon bloot omdat hy 'n Sap-volgeling is wat beloon moet word vir dienste wat hy aan die Sap-party bewys het nie."⁴³

Alhoewel die aanstelling as 'n verrassing vir die meeste blankes gekom het, moet dit ook aanvaar word dat die Smuts-regering in dié verband in 'n moeilike posisie was aangesien hy verbind was tot 'n vroeëre besluit om 'n ten volle tweetalige Suid-Afrikaanse aanstelling te maak.⁴⁴ Alhoewel Gideon se aanstelling skerp gekritiseer is, was dit ook soos 'n Pretoriaanse dagblad tereg opgemerk het, waar dat enige Suid-Afrikaner wat in die amp van Goewerneur-Generaal aangestel sou word in sommige politieke kringe skerp gekritiseer sou word omdat hy op een of ander wyse vroeëre politieke verbintenisse sou gehad het wat nie in almal se smaak sou val nie.⁴⁵

Amptelike optredes

Een van die hoof funksies van die Goewerneur-Generaal as die Koning se verteenwoordiger het tydens die jaarlikse opening van die hoogste demokratiese instelling, die Parlement, plaasgevind. In hierdie hoedanigheid moes hy die Parlement open, wetgewing onderteken, en aan die einde van 'n sessie die Parlement verdaag. Gideon het veral by twee geleenthede, sy eerste parlamentsopening op 19 Januarie 1946, en op 6 Augustus 1948 met

42 Die Burger, 29.10.1945.

43 Die Oosterlig, 26.10.1945.

44 South Africa, 3.11.1945.

45 The Pretoria News, 30.10.1945.

G.B. en Marie van Zyl tydens die parlamentsopening, Januarie 1946.

die eerste sitting van die Nasionale Party-regering van dr. D.F. Malan 'n betekenisvolle rol gespeel.

Elke parlamentsopening het volgens tradisie gepaard gegaan met luisterryke en aanskoulike vertoon, seremonie en plegtighede wat eie was aan die opening van die hoogste wetgewende gesag in die land. Van 1910 toe die Unie se eerste Goewerneur-Generaal, lord Gladstone, die Parlement geopen het, tot die veertigerjare het min verandering plaasgevind wat die plegtighede betref. Slegs tydens die Tweede Wêreldoorlog was daar 'n afwyking toe die meeste van die swier agterweë gebly het. Van 1946 af, toe Gideon as Goewerneur-Generaal opgetree het, is die tradisie in volle omvang herstel.⁴⁶

Die geleentheid tydens die opening van die 3de sitting van die 9de Parlement op 19 Januarie 1946 was vir Gideon 'n groot oomblik. Vir vele toeskouers wat langs die strate saamgepak het, was dit net so 'n groot oomblik, want die goewerneur-generaal is in die strate van Kaapstad met 'n groot en uitbundige toejuiging begroet terwyl hy na die Parlement op pad was. Hy het Goewerneurswoning in 'n oop motor verlaat en het agter 14 berede polisiemanne aangery. Agter sy motor het 'n verdere 16 berede polisiemanne met khaki-uniforms gevolg. Om 11:20 het die motor tot stilstand gekom en 'n spontane toejuiging het van die massa toeskouers gekom. Die geklap van militêre hakke en blinkende bajonette in die son, die plegtige musiek van die blaasorkeste en die statige gang van 'n menigte hoogwaardigheidsbekleërs het die skares gaande gehad. Die roete wat die goewerneur-generaal sou volg, was vooraf met klam sand bestrooi sodat die perde nie kon gly nie.

Gideon en sy gade het te voorskyn gekom en voor die trappe op aandag gestaan. Vir die eerste keer het Gideon in die openbaar verskyn in sy blou Goewerneurs-Generaal-uniform (manel met streepbroek) met gepluimde driekantige hoed en uniformswaard. Die uniform, wat ontwerp was vir toestande in Europa met laer temperature as in Suidelike Afrika, het op hierdie warm dag vir Gideon baie ongemaklik laat voel.⁴⁷

Die erewag van die S.A. See- en Lugmag met gefelde bajonette het hierna die geweer gepresenteer en die orkes het "Die Stem" en "God Save the King" gespeel waarna 19 kanonskote vanaf Seinheuwel gevuur is.⁴⁸

46 Die Burger, 17.1.1948.

47 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 77.

48 The Star, 19.1.1946; The Rand Daily Mail, 19.1.1946; Die Burger, 19.1.1946; (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 77.

Vir Suid-Afrika was dit 'n geskiedkundige en unieke dag, want vir die eerste keer in die geskiedenis het 'n boorling van die land as die Koning se verteenwoordiger die Parlement geopen. Vir diegene wat so hard moes veg vir die soewereine onafhanklikheid vir Suid-Afrika, moes dit 'n groot dag gewees het. Die gebeurtenis was 'n Suid-Afrikaanse geleentheid met 'n Suid-Afrikaanse volkslied, toeskouers, orkeste, soldate en die Suid-Afrikaanse vlag wat trots op sy eervolle plek oor die Parlement gewapper het.⁴⁹

In 'n kort openingsrede, wat Gideon sittend in beide landstale voorgelees het, het hy veral klem gelê op die oorgangstyd na die Tweede Wêreldoorlog. Hy het die hoop uitgespreek dat Suid-Afrikaners die gees van eer en prestige en toewyding wat hulle tydens die oorlog openbaar het op dieselfde wyse sou voortbring in die moeilike oorgangstyd tydens vredestoestande.⁵⁰

Op 21 Februarie 1947 het Gideon nie die opening waargeneem nie, maar is dit gedoen deur Koning George VI wat op besoek aan Suid-Afrika was.⁵¹

Die opening van die eerste sitting van die Tiende Parlement op 6 Augustus 1948 was vir Gideon ook 'n groot oomblik. Groot getalle mense het vir die opening van die platteland na die moederstad gekom.⁵² In alle opsigte was dit 'n buitengewone geleentheid, want dit was die begin van 'n nuwe bewind onder dr. D.F. Malan.⁵³

In die laaste jaar van sy ampstermyn, op 20 Januarie 1950 het Gideon, sy laaste parlamentsopening tydens die derde sitting van die Tiende Parlement waargeneem.⁵⁴ Sy laaste parlamentsopening was ook die einde van 'n era aangesien dit die laaste geleentheid was waartydens die goewerneur-generaal die opening van die Parlement in die tradisionele Britse uniform sou waarneem. Gideon se opvolger, dr. E.G. Jansen, sou met die opening van die Parlement op 19 Januarie 1951 hierdie tradisie verbreek.⁵⁵ Alle amptelike funksies sou ook in die toekoms streng volgens Suid-Afrikaanse gebruike en tradisies geskied. Daardeur sou alle vreemde en buitelandse "aanhangsels" verbonde aan hierdie amp

49 Arthur Barlow's Weekly, 26.1.1946.

50 The Cape Times, 19.1.1946.

51 Vgl. die volgende afdeling: Die Koning se besoek, p.109.

52 The Cape Argus, 6.8.1948.

53 Die Burger, 7.8.1948.

54 The Cape Times, 21.1.1950.

55 The Rand Daily Mail, 15.11.1950; Die Burger, 16.11.1950; Die Oosterlig, 17.11.1950.

geleidelik verdwyn.⁵⁶ Bevele aan die erewag by parlamentsopenings sou vir die eerste keer in Januarie 1951 in Afrikaans gegee word.⁵⁷ Daarby sou Gideon se laaste optrede as staatshoof met die parlamentsopening op 20 Januarie 1950 ook die laaste oorblyfsel wees van vorige staatshoofde wat 'n sterk verbintenis met Brittanje voorop gestel het. Vanaf 1951 sou staatshoofde meer republikeinsgesind wees.

Tydens sy troonrede het Gideon wetgewing van die Nasionale regering in die vooruitsig gestel wat Kommunisme sou bekamp, appèl na die Geheime Raad sou afskaf en het hy die regering se voorneme aangekondig om voort te gaan met die implementering van sy apartheidsbeleid op beide administratiewe en wetgewende wyse.⁵⁸

Nog 'n belangrike taak van die Goewerneur-Generaal as staatshoof was die toekening van onderskeidingstekens en medaljes vir dapperheid en dekorasies asook private toekennings aan oorsese besoekers. Gideon het in sy hoedanigheid as Goewerneur-Generaal meer toekennings as enigeen van sy voorgangers gemaak. Die rede hiervoor is dat sy ampstyd net na die beëindiging van die Tweede Wêreldoorlog begin het en hy talle toekennings vir oorlogsdienste moes doen. Hierdie medaljeparades was vir Gideon besonder betekenisvol aangesien hy 'n sterk voorstander was van Suid-Afrika se deelname saam met Brittanje aan die oorlog. Die toekennings was vir hom 'n bewys en 'n erkenning van die groot en waardige aandeel wat Suid-Afrika in die oorlog gespeel het.⁵⁹

Tydens die eerste toekenningsplegtigheid in Pretoria op 30 Augustus 1946, die grootste wat nog in Pretoria gehou is, het Gideon 170 medaljes aan oud-soldate oorhandig.⁶⁰ Een van die grootste toekenningsgeleenthede is in April 1948 in Kaapstad gehou. Tydens die geleentheid, wat vir die eerste keer in die opelug gehou is, het generaal Smuts die "Efficiency Decoration" van die goewerneur-generaal ontvang.⁶¹ Die laaste

56 The Rand Daily Mail, 18.12.1950.

57 Die Burger, 11.12.1950.

58 The Cape Times, 21.1.1950.

59 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 11: Speech book including miscellaneous letters from various religious and official bodies, p. 63.; The Cape Argus, 25.3.1949.

60 The Star, 30.8.1946.

61 The Cape Times, 24.4.1948.

toekenningsgeleentheid in Suid-Afrika het op Saterdag 1 Oktober 1949 in Bloemfontein plaasgevind.⁶²

As staatshoof was die Goewerneur-Generaal ook verantwoordelik om vriendskaplike betrekkings met ander moondhede uit te bou en te bevorder. Diplomatieke kontak met die Verenigde Koninkryk was die belangrikste, want die goewerneur-generaal het byvoorbeeld jaarliks met verjaarsdae namens die Unie boodskappe van gelukwensing aan die koningsgesin gestuur.⁶³

Wanneer koninklikes getroud is, het hy namens Suid-Afrika gelukwensing oorgedra of simpatie betuig wanneer 'n koninklike gesterwe het, soos in die geval van prinses Helena Victoria, niggie van Koning George VI in 1948.⁶⁴

Ander voorbeelde waar Gideon namens die Unie diplomatieke kontak uitgebou het, was met die Koning van Denemarke se begrafnis⁶⁵ en die afsterwe van Koning Gustav van Swede.⁶⁶ Die goewerneur-generaal was ook daarvoor verantwoordelik om namens die Unie boodskappe van gelukwensing aan lande met wie diplomatieke betrekkings aangeknoop is, te stuur tydens die viering van hulle nasionale dae.

'n Ander funksie van die goewerneur-generaal was oorhandiging van geloofsbriewe aan diplomatieke personeel van buitelandse misies. Hierdie seremoniële geleentheid het streng by internasionale protokol gehou. Een van hierdie geleentheid het, op 3 Mei 1946 in Kaapstad plaasgevind as gevolg van die diplomatieke bande wat Suid-Afrika en Denemarke aangeknoop het en geloofsbriewe aan Emil Torp-Pedersen, die buitengewone gesant en Gevolmagtigde Minister, oorhandig is.⁶⁷ By verskeie ander geleentheid het Gideon geloofsbriewe ontvang van verteenwoordigers van lande met wie diplomatieke betrekkings bestaan het soos België, Brazilië, Nederland, Swede en Griekeland. Die aanknoop van diplomatieke betrekkings tussen Suid-Afrika en Argentinië het op 14 September 1948 'n werklikheid geword toe die Buitengewone gesant en Gevolmagtigde Minister van dié land,

62 The Friend, 3.10.1949.

63 Die Suiderstem, 14.6.1946; The Cape Times, 2.8.1948; The Cape Argus, 3.8.1948.

64 Die Suiderstem, 22.4.1948; The Cape Times, 16.3.1948.

65 The Cape Times, 3.5.1947.

66 The Pretoria News, 31.10.1950.

67 The Cape Argus, 3.5.1946.

Kolonel Mario Alfredo Barcena, sy geloofsbriewe en president Peron se goeie wense aan Gideon en Suid-Afrika oorgedra het.⁶⁸

Met die oog op die Nasionale Party se poging om Suid-Afrika se buitelandse betrekkinge te bevorder, is die status van die diplomatieke betrekkinge tussen Suid-Afrika en die V.S.A. verhoog tot die van ambassadeurs. Op 23 Maart 1949 het die Amerikaanse ambassadeur, North Winship, sy geloofsbriewe aan die goewerneur-generaal oorhandig. By die geleentheid het Gideon gesê dat Winship se aanstelling as ambassadeur en die gepaardgaande statusverhoging van die Unie se gesantskap in Washington gedui het op die erkenning van die twee regerings van die waarde en omvang van die verskeie belange wat beide lande in gemeen gehad het.⁶⁹

In dieselfde jaar is die status van die amp van Franse Buitegewone Gesant en Gevolmagtigde Minister ook verhoog tot dié van ambassadeursvlak en het Suid-Afrika ook diplomatieke betrekkinge met Finland aangeknoop. Op 5 Augustus 1949 het die eerste Franse ambassadeur, Armand Gazel, sy geloofsbriewe aan Gideon by Goewerneurswoning in Pretoria oorhandig.⁷⁰

Die goewerneur-generaal se optredes ten opsigte staatsosiale funksies was ook 'n deel van die pligte en tradisies van die amp. Om dit na te kom het Gideon jaarliks vyf verskillende huise in die vier provinsies bewoon, naamlik twee in Kaapstad (Westbrooke en die goewerneurswoning op Stalplein), Kings House in Durban, Bryntirion in Pretoria en die goewerneurswoning in Bloemfontein. Aangesien die goewerneurs-huise in daardie jare swak toegerus was, moes byna alle voorrade en noodsaaklikhede vyf keer per jaar in-en uitgepak word om vir die verhuising voorsiening te maak. Die reis van een provinsie na die ander het per trein geskied en alles wat moontlik nodig kon wees, moes saamgeneem word. Daarom is die Wit Trein tydens dié geleenthede met meer waens toegerus. Een bykomende goederewa was byvoorbeeld nodig vir huishoudelike toerusting, soos silwerware, eetgerei, beddegoed, dokumente, klerasie en selfs tot ses motors. Die voorbereiding van elke verhuising het normaalweg twee weke geneem. Daar moes ook op die trein voorsiening gemaak word vir die goewerneur-generaal se ondersteunende personeel wat vier vroue en

68 The Cape Argus, 14.9.1948.

69 Die Burger, 24.3.1949.

70 The Daily Dispatch, 5.8.1949.

veertien mans ingesluit het. Wanneer die trein sy bestemming bereik het, was tien taxis en twee vyfton-vragmotors nodig vir die vervoer van die goedere.⁷¹

Dit is te verstane dat die goewerneur-generaal se verhuising per trein met die versigtigste beplanning gepaard moes gegaan het. Om ontwinging op die bestaande program van die Spoorweë te voorkom, moes reise weke voor die tyd beplan word sodat die goewerneur-generaal se vertrek daarby sou inpas.

Die aankoms en vertrek van die goewerneur generaal na en van 'n betrokke funksie het met streng seremoniële gebruike gepaard gegaan. By sy vertrek is die strate en treinplatform vooraf met baniere versier. Met sy aankoms op die stasie moes die goewerneur-generaal eers die erewag inspekteer. Daarna is die koninklike saluut gespeel waarna die goewerneur-generaal afskeid geneem het van verskeie senior staatsamptenare. In die geval van sy vertrek uit Kaapstad is 19 kanonskote van Seinheuwel af gevuur.⁷²

Die aankoms van die goewerneur-generaal in die ander provinsie was die begin van 'n uitputtende program waartydens hy verskeie amptelike besoeke aan verskillende dorpe en stede moes onderneem. Besoeke het meestal optredes by hospitale, weeshuise, skole vir blindes, klubs, die opening van geboue en inrigtings en die lê van hoekstene ingesluit.⁷³

Alhoewel die Van Zyl-egpaar by elke geleentheid luisterryk en aanskoulik ontvang is en op die hande gedra is deur almal wat hulle ontmoet het, was dit vir Gideon uitputtend aangesien hy alreeds diep in sy sewentigerjare was. Boonop moes hy by die meeste optredes 'n toespraak maak. Hierdie vol program het hom egter nie daarvan weerhou van sy normale optrede om na 'n lang reis die masjinië in sy persoon met 'n handdruk te gaan bedank nie.⁷⁴

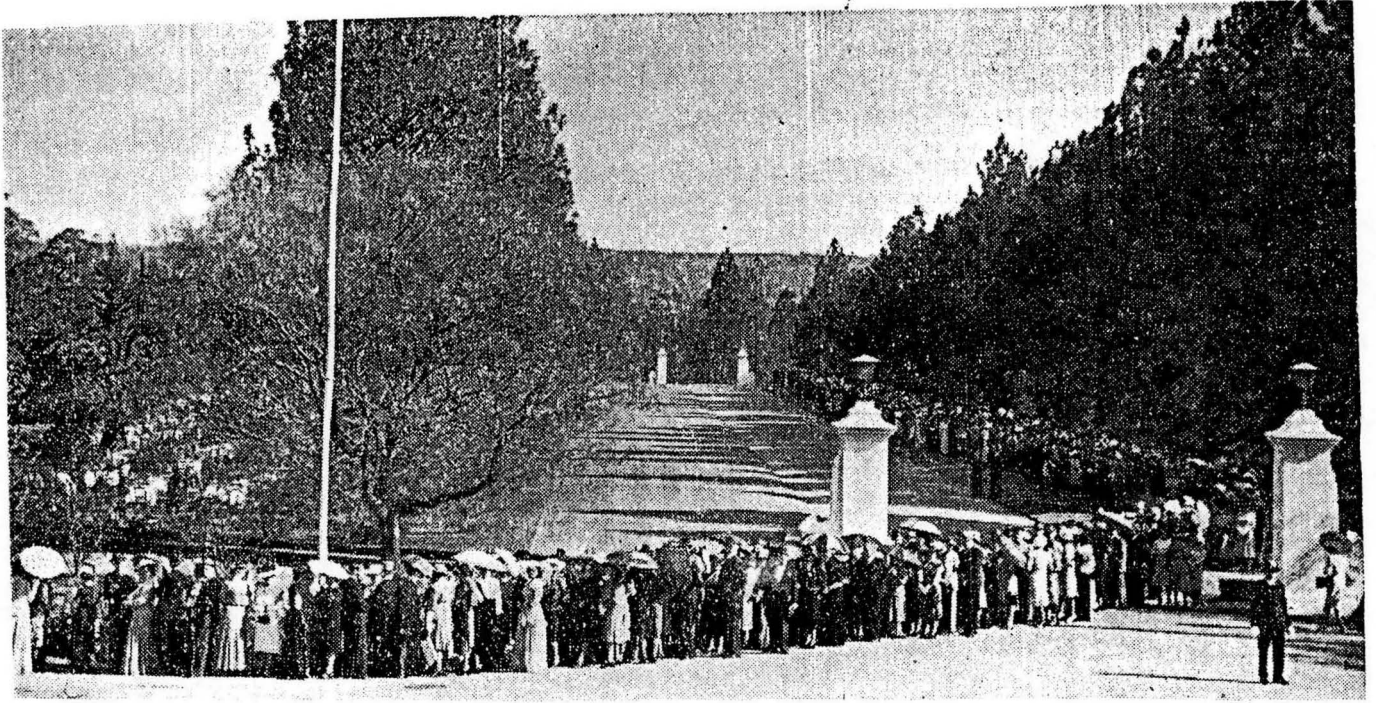
Tydens die goewerneur-generaal se verblyf in elke provinsie is verskeie tuinpartye en onthale gehou waar parlementariërs diplomate en die publiek die staatshoof kon ontmoet. Op 27 Februarie 1946 het Gideon as gasheer sy eerste tuinparty by Westbrooke gehou. Hierdie uithanggeleentheid, waartydens talle hoogwaardigheidsbekleërs en ook lede van die publiek die geleentheid gehad het om vryelik te meng, was kleurrik en aanskoulik. Meer as

71 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p. 97; *Ibid.*, BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 87.

72 The Cape Times, 26.6.1946; Sien ook The Rand Daily Mail, 30.11.1950; The Natal Mercury, 27.6.1946; The Natal Witness, 28.6.1946 as voorbeelde van seremoniële amptelike vertrek.

73 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 B 20(1): Clubs, Homes, Hospitals and Institutions Visited, 1946 - 1950.

74 The Pretoria News, 30.4.1948.

Tuinparty te Goewerneurswoning, Pretoria, 9.10.1947.

2000 gaste het die tuinparty bygewoon en die gaste moes in 'n lang tou staan om eers die goewerneur-generaal en sy vrou te groet. Die goewerneur-generaal en sy vrou het langer as 'n uur geneem om hul gaste elkeen die hand te gee op die ontvangsplatform wat vir die doel opgerig is. Die onthaal het begin met die speel van die twee volksliedere deur 'n militêre orkes wat ook musiek tydens die res van die onthaal verskaf het.

Die publiek het gewoonlik daarna uitgesien om hierdie gesellighede by te woon aangesien hulle by dié geleentheid kon meng met vooraanstaande openbare persoonlikhede.

Met die ontmoeting van die goewerneur-generaal en sy eggenote was die kniebuiging van toepassing aangesien dit ook die gebruik was in ander dominiums. Volgens etiket is die goewerneur-generaal en sy gade aangespreek as "U Eksellensie die Goewerneur-Generaal en mevrou van Zyl."⁷⁵

Dit was ook 'n geleentheid waartydens die goewerneur-generaal en gade vryelik kon meng met die besoekers. In 'n ontspanne atmosfeer, waar die dames op hul deftigste geklee was en waarvan verskeie uitrustings die volgende dag in koerante bespreek is, het die gaste deur die pragtige tuine beweeg en gesprekke aangeknoop en gesellig verkeer. Aangesien dit 'n groot byeenkoms was, kon die gaste net op die grasperke geakkommodeer word.⁷⁶ Soms, soos by geleentheid van 'n tuinparty wat op 9 Oktober 1947 in Pretoria gehou is, is Markiestente opgerig vanwaar gaste met verversings bedien is.⁷⁷

Hierdie tuinpartye was die vernaamste prestige sosiale funksies wat die goewerneur-generaal aangebied het, en was 'n integrale deel van sy amp. Baie organisasie was in dié verband nodig en die goewerneur-generaal het in die laaste instansie persoonlik in beheer daarvan gestaan en was die ordelike verloop daarvan sy verantwoordelikheid.

Gideon het uit die aard van sy amp talle uitnodigings ontvang om onthale, bankette of partytjies by te woon, maar kon dit vanweë sy druk program nouliks bybring. Gevolglik was dit sy beleid om slegs uitnodigings van die Eerste Minister, Diplomatieke Korps en die Britse Hoë Kommissaris te aanvaar. Verskeie versoeke wat aan hom gerig is om individuele partytjies by te woon, boodskappe te stuur en om radio-uitsendings te maak, is gevolglik konsekwent van die hand gewys.⁷⁸ Laasgenoemde is natuurlik ook gedoen om die

75 The Rand Daily Mail, 1.10.1947.

76 Die Suiderstem, 9.10.1947.

77 The Pretoria News, 9.10.1947.

78 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 89.

neutraliteit van die amp van Goewerneur-Generaal gestand te doen en nie die een of ander privaat groep bo die ander te bevoordeel nie.

Die Koning se besoek, 1947

Die besoek van die koninklike gesin aan Suid-Afrika in 1947 op uitnodiging van generaal Smuts was 'n hoogtepunt gedurende Gideon se ampstermyn as Goewerneur-Generaal. Dit was vir hom persoonlik 'n groot oomblik, gesien in die lig van die hoë waarde wat hy aan die Unie-verbintenis met Brittanje geheg het. Dit was egter ook 'n unieke geleentheid omdat dit die laaste besoek van 'n Britse monarg aan die Unie van Suid-Afrika was.⁷⁹

Die koninklike reis het 'n tweeledige betekenis gehad. Eerstens om die volk van Suid-Afrika in staat te stel om deur hulle konstitusionele verteenwoordigers hulle lojaliteit aan die monargie te toon. Tweedens om die nouste moontlike kontak tussen die koninklikes en die grootste deel van hulle Suid-Afrikaanse onderdane te bewerkstellig. Daardeur sou die volk die innerlike betekenis van moderne monargie en sy mag om politiek te humaniseer en om maatskaplike toestande te verbeter, leer ken.⁸⁰

Verskeie positiewe en negatiewe konotasies is aan dié koninklike besoek geheg. Ondersteuners van die Imperiale bande het die besoek gesien as 'n poging om die Britse Ryk te versterk.⁸¹

Teenstanders het die koninklike besoek as 'n politieke set van Smuts geïnterpreteer om die Engelssprekende steun te werf voor die 1948-verkiesing.⁸² Die besoek het ook 'n verdere politieke doel voor oë gehad om sommige Suid-Afrikaners wat nie koningsgesind was nie, "tot bekering te bring".⁸³

Hierdie besoek was van belang in soverre dit die eerste besoek aan Suid-Afrika was deur 'n regerende soewerein. Suid-Afrika was die eerste dominium wat deur die Britse monarg

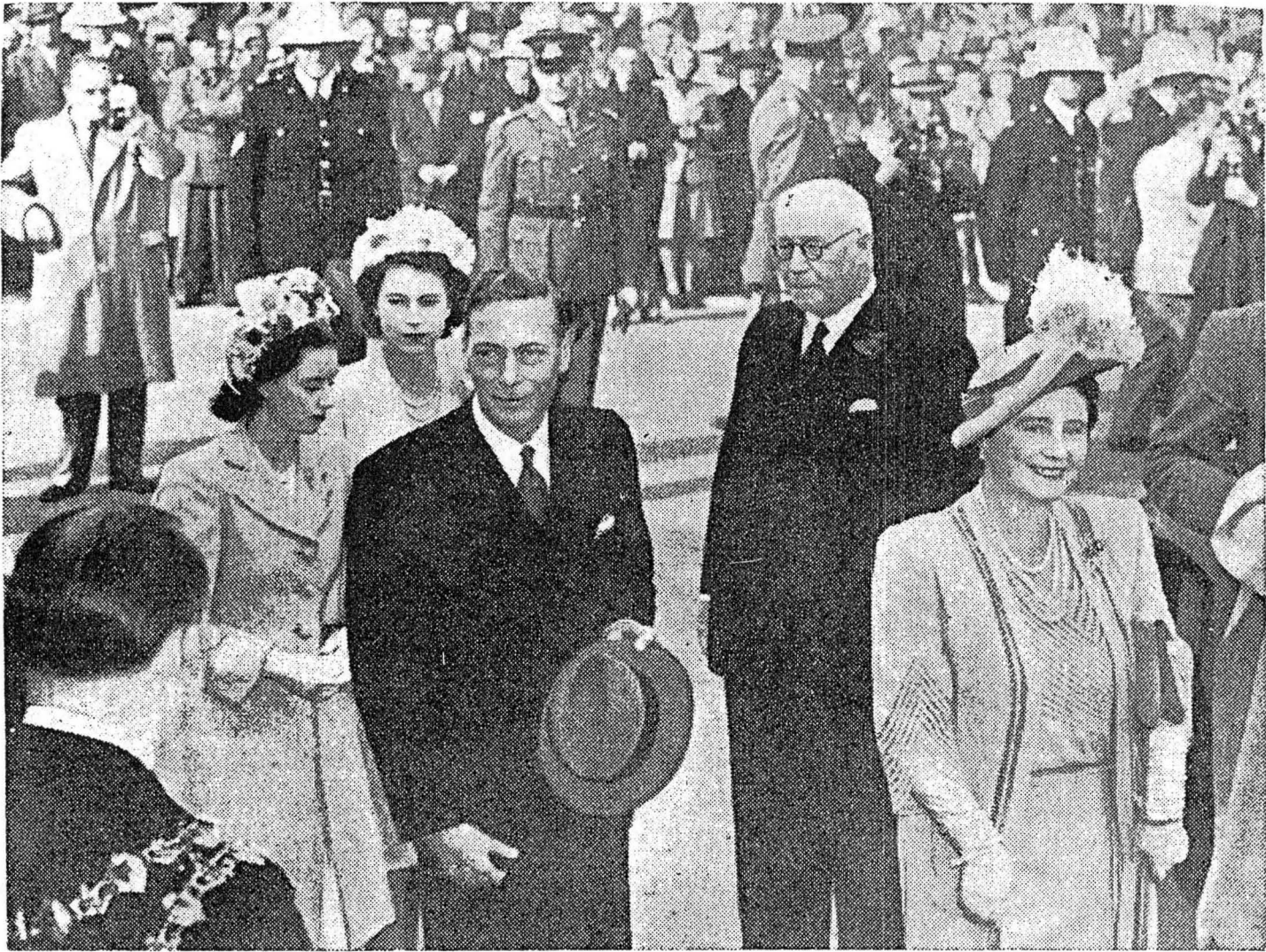
79 The Cape Times, 15.3.1946.

80 D. Morrah: The Royal Family in Africa, p. 30.

81 The Sunday Graphic, 3.2.1947 soos aangehaal deur The Friend, 3.2.1947.

82 Die Volksblad, 30.1.1947.

83 Die Oosterlig, 3.2.1947.

G.B. van Zyl en die koninklike gesin in Kaapstad, 1947.

besoek is na die Tweede Wêreldoorlog.⁸⁴ Die laaste koninklike besoek aan Suid-Afrika was dié van die Prins van Wallis in 1925. Vorige koninklike besoekers aan Suid-Afrika was prins Alfred in 1860 en die Hertog en Hertogin van York en Cornwall in 1901.⁸⁵

As die koning se verteenwoordiger in Suid-Afrika sou Gideon met die koning se aankoms in die land op die agtergrond moes tree. In die tydperk van twee maande wat die koningsgesin in die land was, het hy gevolglik sy optredes tot die minimum beperk. Alhoewel die koning sekere van Gideon se take sou kon oorneem sou hy dit nogtans slegs op advies van generaal Smuts doen.⁸⁶

Aan die anderkant sou Gideon op versoek van die koning kon voortgaan om sekere pligte namens hom te vervul.⁸⁷

Volgens die reisplan sou die koningsgesin slegs met hul aankoms, tydens die parlamentsopening en kort voor hul terugreis met die goewerneur-generaal in gesprek tree. Vir die res van die koninklike reis van Saterdag, 22 Februarie 1947, tot Sondag, 20 April 1947, sou Gideon in Kaapstad wees.⁸⁸

Volgens die reisplan sou die koninklike gesin op 17 Februarie 1947 in Kaapstad aankom vir 'n besoek van 10 weke waartydens reise deur die Westelike Provinsie, Oos-Kaapland, Natal, die Krugerwildtuin, Betsjoeanaland, Basoetoland, Swaziland en Rhodesië onderneem sou word. Die koning sou ook die Parlement op 21 Februarie in Kaapstad open.⁸⁹

Op 17 Februarie 1947 om 10:00 het die Britse skip, HMS Vanguard die Kaapse hawe binnegevaar. Op die kaai het kabinetsministers en ander hoogwaardigheidsbekleërs op 'n ronde verhoog met 'n rooi tapyt gestaan naby die plek waar die koninklikes aan wal sou stap. Toeskouers het met generaal Smuts en Gideon se aankoms by die hawe hulle Eerste Minister en Staatshoof toegejuig. 'n Erewag van die Suid-Afrikaanse vloot het gereed gestaan terwyl die vlootorkes eerste "God Save the King" en daarna "Die Stem van Suid-Afrika" gespeel het.

84 The Cape Times, 15.3.1946.

85 Ibid., 30.11.1946; 4.1.1947.

86 Die Volksblad, 23.3.1946; The Sunday Times, 21.4.1946.

87 The Rand Daily Mail, 1.8.1946.

88 The Cape Times, 19.6.1946.

89 Ibid., 19.6.1946.

Nadat die skip anker gegooi het, het Gideon, gevolg deur generaal Smuts wat vergesel was van militêre bevelvoerders van die Unie aan boord gestap om die koning te ontmoet en te verwelkom. Koning George VI het hierop die skip se erewag geïnspekteer terwyl die volksliedere gespeel is. Hier het hy waarskynlik vir die eerste keer Die Stem gehoor wat as 'n persoonlike saluut aan hom gespeel is en wat hy heelwat meer in die komende maande sou hoor. Op Seinheuwel het skoolkinders, in wit geklee, die woord "Welcome" uitgespel en die kanonne het daarna 'n saluut afgevuur. Vanaf Duncankaai het die koning na Goewerneurswoning vertrek waar hulle vir drie en 'n half dae sou bly voordat hulle met hulle lang reis sou begin. Die koning en koningin is in 'n oop motor met die twee prinsesse in 'n ander motor na die hart van die moederstad geneem. Die strate was bely met soldate en boy Scouts waaragter juigende skares hulle blydschap gewys het. Vanaf balkonne het vlae en waaiende sakdoeke die koninklikes begroet.⁹⁰

Nadat die besoekers 'n adres van beide Huise van die Parlement by Goewerneurswoning ontvang het, het hulle 'n private noenmaal van goewerneur-generaal Van Zyl by Westbrooke bygewoon.⁹¹ Op 18 Januarie was die koningsgesin wêér die gaste van die goewerneur-generaal te Westbrooke ten tyde van 'n tuinparty waar 6 000 gaste teenwoordig was.⁹²

Op 21 Februarie 1947 het die koning die Vierde Sitting van die Negende Parlement van die Unie van Suid-Afrika geopen.⁹³

Die Parlement is 'n week vroeër verdaag⁹⁴ om vir hierdie geskiedkundige gebeurtenis voorsiening te maak, want dit was die eerste keer in die geskiedenis dat die koning so 'n plegtigheid in 'n dominium sou waarneem.⁹⁵ Die hooffiguur tydens gewone parlamentsopenings, die goewerneur-generaal, het egter nie sy verskyning gemaak nie, aangesien hy uit hoofde van sy amp nie amptelik kon optree wanneer die koning in sy persoon verskyn het soos by die opening van die Parlement nie. Van Zyl kon wel die funksie in 'n nie-amptelike hoedanigheid en as gewone burger gaan bywoon, maar daar is besluit dat hy eerder sou wegbly.⁹⁶

90 D. Morrah: The Royal Family in Africa, 1947, pp. 29-30.

91 The Cape Argus, 15.1.1947.

92 The Cape Times, 18.1.1947; 19.1.1947.

93 Die Burger, 22.2.1947.

94 The Pretoria News, 8.2.1947.

95 Die Burger, 22.2.1947.

96 Die Burger, 11.1.1947.

Wanneer die goewerneur-generaal die Parlement geopen het, het hy gewoonlik verwyderd van sy vrou gesit, maar vir die opening deur die koning was twee trone geïnstalleer sodat die koningin aan die linkerkant van die koning kon sit. Die twee prinsesse sou deelneem aan die optog, maar sou die verrigtinge in die Parlement kon aanskou vanuit die goewerneys-generaallosie. Hulle is vergesel deur die eggenote van die goewerneur-generaal.⁹⁷

Buitekant die Parlementsgebou het die orkes die Britse volkslied gespeel. In die Senaatsaal het die koning se privaat sekretaris, sir Alan Lascelles, die troonrede aan hom oorhandig en het hy dit sittende voorgelees in Engels. Dit was een van die kortste troonredes indien nie die kortste nie wat nog by die opening van 'n Unie-parlementsitting gehoor is. Nadat senator Wessels die Afrikaanse weergawe gelees het, het die koning in Engels en Afrikaans gesê dat hy die vierde sitting van die Negende Parlement as behoorlik geopen verklaar. Beide volksliedere is weer eens gespeel en die koning het die Parlementsgebou verlaat.⁹⁸

Tydens die koning se kort verblyf in Kaapstad het hy ook persoonlik as voorsitter van die Uitvoerende Komitee (Goewerneur-Generaal-in-Rade)⁹⁹ opgetree in die plek van die goewerneur-generaal wat gewoonlik die leiding geneem het. Daar is gereël dat hy in persoon by dié geleentheid 'n wet van die Unieparlement sou onderteken.¹⁰⁰

Na 10 weke in Suid-Afrika en 'n afstand van 10 000 km het die koninklikes weer op Sondag, 20 April 1947 om 10:00 met die Wit Trein in Kaapstad aangekom. Vier dae later sou hulle na Londen terugvertrek.¹⁰¹ Vir die paar dae in Kaapstad sou verskeie strate in die middestad van Kaapstad van Saterdag, 19 April, om 19:00 tot Donderdag, 24 April, om middernag gesluit wees.¹⁰²

Ongeveer 10 000 kaartjies is deur die Kaapse stadsraad beskikbaar gestel sodat die publiek daardeur sit- en staanplek kon bekom om die koninklikes se aankoms in Kaapstad te

97 The Rand Daily Mail, 9.11.1946.

98 Die Burger, 22.2.1947.

99 Die goewerneur-generaal en drie lede van die regerende party vorm 'n Uitvoerende Komitee. Die Uitvoerende Komitee moet onderskei word van die Uitvoerende Raad of die Kabinet waar die eerste minister die voorsitter is.

100 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p. 78.

101 Ibid., BC 52 A 1 VOL VII: Ongeïdentifiseerde koerantuitknipsel.

102 Die Burger, 16.4.1947.

besigtig. Teen Saterdag 19 April was ook 25 000 addisionele ligte geïnstalleer vir ekstra beligting van die stad.¹⁰³

Op 21 April, die dag van prinses Elizabeth se 21ste verjaardag wat as 'n openbare vakansiedag in die land verklaar is, het die koninklikes 'n privaat aandete in Westbrooke by die goewerneur-generaal as gaste deurgebring. By die geleentheid is 'n verjaardagkoek aan prinses Elizabeth oorhandig.¹⁰⁴ Daarna is 'n bal in die stadsaal aangebied. As die koning se verteenwoordiger kon Gideon nie openbare funksies in die teenwoordigheid van die koning bywoon nie, maar op spesiale versoek van laasgenoemde kon hy hierdie aand teenwoordig wees.¹⁰⁵ Dit is gevolg deur 'n privaat bal by die goewernewoning. Gedurende laasgenoemde funksie het generaal Smuts aan die prinses 'n hangertjie met suiwer, blou-wit diamante oorhandig as haar mondigwordingsgeskenk van die Unie van Suid-Afrika.¹⁰⁶ Hierdie diamante ter waarde van meer as £20 000 was spesiaal uitgesoek in die staatsdelwerye by Alexanderbaai.¹⁰⁷

By die geleentheid moes Gideon die heildronk op prinses Elizabeth instel, maar aangesien die koning ook teenwoordig was en dit etiket is om altyd eerste die heildronk op die koning in te stel, moes Gideon eers die koning se sekretaris, sir Alan Lascelles oor die aangeleentheid nader. Daar is besluit om een heildronk op beide in te stel, maar toe Gideon dit wou doen, het die koning voor almal oor die tafel aangedui dat hy net die heildronk op sy dogter moes instel.¹⁰⁸

Vroeër die dag het prinses Elizabeth van die Goewerneur-Generaal se woning af in haar verjaarsdagboodskap oor die radio gesê: "I declare before you all that my whole life whether it be long or short, shall be devoted to your service of our great Imperial family to which we all belong".¹⁰⁹

103 The Cape Argus, 17.4.1947.

104 The Cape Times, 22.4.1947.

105 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 78.

106 The Cape Times, 22.4.1947.

107 The Sunday Times, 19.1.1947.

108 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, pp. 86 - 87.

109 The Daily Dispatch, 21.4.1947.

Die volgende dag is 'n ere-doktorsgraad in die Regte deur die Universiteit van Kaapstad deur generaal Smuts aan haar moeder die koningin toegeken.¹¹⁰ Op 23 April het die koning en koningin 'n soliede silwer inktotstaander aan Gideon en sy eggenote oorhandig as 'n aandenking van hulle besoek aan Suid-Afrika.

Op 24 April het die koninklikes op dieselfde luisteryke en kleurvolle wyse as tydens hulle aankoms, Suid-Afrika verlaat. By Kaapstad-hawe is hulle deur die Goewerneur-Generaalspaar afgesien. Terwyl hulle aan boord van H.M.S. Vanguard gestap het, is die koninklikes gegroet deur kore wat tipiese Suid-Afrikaanse liedere gesing het.¹¹¹

Met die koning se aankoms in Brittanje het Gideon 'n boodskap namens homself en die Unie aan die koning gestuur om hom en sy gesin te bedank vir die besoek aan Suid-Afrika. Die koning het Gideon geantwoord en sy waardering uitgespreek vir die hartlikheid en goedgesindheid wat hulle op die toer ervaar het.¹¹² Op 15 Mei 1947 het die koning in Londen 'n oorsig gegee van sy Suid-Afrikaanse toer en simpatiek verwys na die unieke taak wat 'n klein blanke groepie verrig het tussen 'n groter groep van verskillende rasse en agtergronde. Volgens die koning was daar "no easy formula for the wise discharge of that formidable task".¹¹³

Die koning se besoek aan Suid-Afrika was 'n uitstaande gebeurtenis tydens Gideon se Goewerneur-Generaalskap. Alhoewel hy op die agtergrond moes bly, was dit vir hom 'n betekenisvolle geleentheid om as gasheer vir die Britse monarg te kon optree, ondermeer omdat die Britse verbintenis vir hom baie na aan die hart gelê het. Generaal Smuts was die mening toegedaan dat die koning se besoek dwarsdeur die land waardeur is en dat dit 'n groter mate van verdraagsaamheid en eenheid onder die blanke groepe te weeg gebring het.¹¹⁴

Volgens Gideon het die koning se besoek duidelik die posisie en funksie van die Goewerneur-Generaal in die oë van die volk geïllustreer.¹¹⁵

110 The Rand Daily Mail, 5.2.1947.

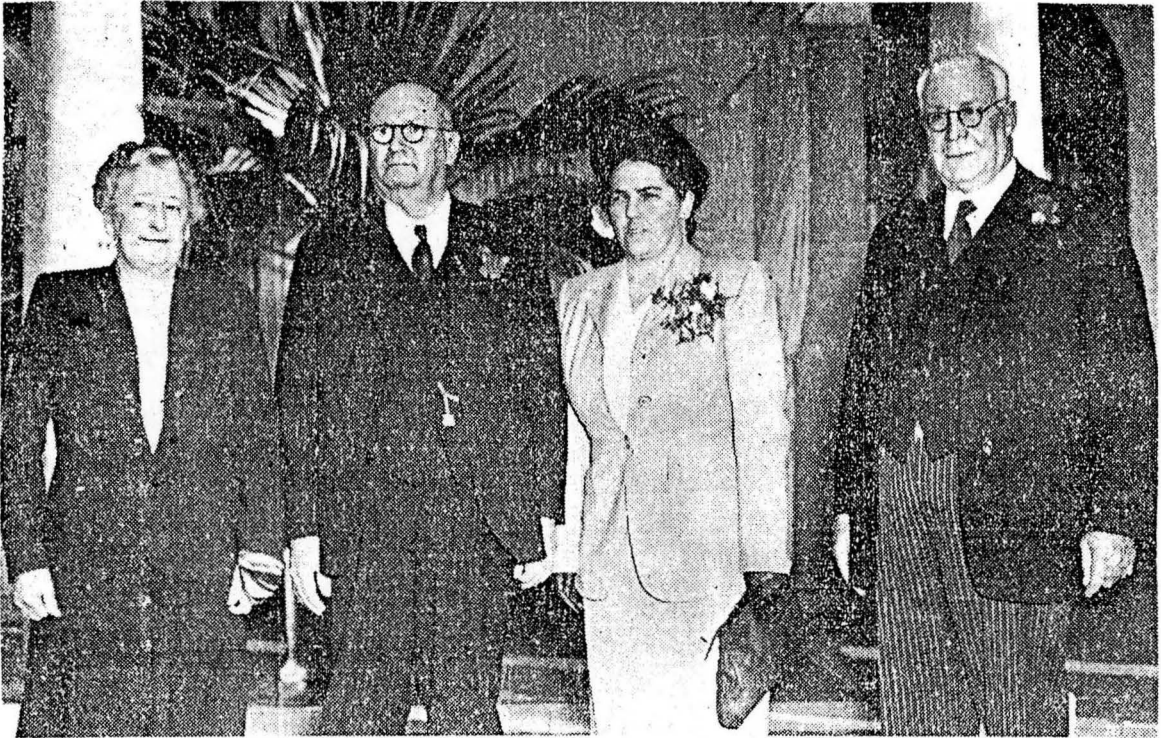
111 The Cape Times, 24.4.1947.

112 The Star, 16.5.1947.

113 The Rand Daily Mail, 17.5.1947.

114 Die Suiderstem, 25.2.1947.

115 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 10: Interview with The Sunday Times, London, 31.12.1950, p. 31.

Dr. en mev. Malan (middel) meld by die Goewerneur-Generaal aan,
Pretoria, 28.5.1948.

Drie jaar na die koning se besoek aan Suid-Afrika, in 1950, het Gideon by die koning in Londen besoek gaan aflê.¹¹⁶ Hierdie kontak met Britse instellings was deel van sy lewensfilosofie en daarom kon hy met sy terugkeer na Suid-Afrika sê: "We have come back from Britain filled with admiration - renewed and strengthened admiration for the character of the people of Britain and their determination to overcome all difficulties and regain the glory that was Britain's".¹¹⁷

Gideon van Zyl en die nuwe Nasionale Bewind

Die bewindsoorname van die Herenigde Nasionale Party onder leiding van dr. D.F. Malan in 1948, twee jaar voor die verstryking van Gideon se ampstermyn, was 'n gebeurtenis wat deur die goewerneur-generaal met gemengde gevoelens ervaar is. Die onverwagse val van die Smuts-regering en die gevolglike oorname van 'n republikeinsgesinde regering het op 'n tydstop gekom toe Gideon al twee en 'n half jaar in die amp aangestel was. Min mense het egter die verandering in regering in die vooruitsig gestel, veral nie na die koninklike besoek van die vorige jaar nie wat juis bedoel was om die Britse Gemeenebes nouer saam te snoer. Gideon het hom dus na 1948 in 'n onbenydenswaardige posisie bevind. As 'n groot Smuts-ondersteuner en 'n V.P.-Partylid moes hy as staatshoof wetgewing wat deur 'n republikeinse regering aangeneem is en waarteen hy persoonlik gekant was, onderteken.

As voormalige politikus het Gideon nooit langs dieselfde vuur as dr. Malan gesit nie en het sy politieke sieninge hemelsbreed van dié van die nuwe Eerste Minister verskil. Met Gideon se aanstelling as Goewerneur-Generaal, het dr. Malan boonop in die pers heftig daarteen beswaar aangeteken juis oor Gideon se politieke agtergrond en daarom sy moontlike politieke onvermoë om onbevange in die amp te kon optree. Daarby was dit geen geheim nie dat dr. Malan 'n kampvegter was vir die afskaffing van die amp van Goewerneur-Generaal en wou hy dit met dié van 'n President vervang. Kort voor die verstryking van Gideon se ampstermyn het dr. Malan op 18 Februarie 1950 tydens 'n toespraak in die Paarl weer die saak aangeraak.¹¹⁸

116 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 9: Artikel uit Spotlight, deur Anne Money, Oktober, 1950.

117 The Star, 19.9.1950.

118 Die Suiderstem, 20.2.1950 (Hoofartikel).

Dr. Malan se eerste Kabinet in 1948:

Agter (l.n.r.): B.J. Schoeman, adv. F.C. Erasmus,
dr. T.E. Dönges, dr. A.J. Stals, adv. E.H. Louw,
adv. S.P. le Roux en 'n amptenaar.

Voor (l.n.r.) : Adv. C.R. Swart, dr. E.G. Jansen, dr. D.F. Malan
(Eerste Minister), G. Brand van Zyl (Goewerneur
-generaal), N.C. Havenga, adv. J.G. Strijdom en
P.O. Sauer.

Daar kan aanvaar word dat Gideon persoonlik oor verskeie sake ernstig met die nuwe regering en sy beleid verskil het, veral as sy politieke agtergrond in aanmerking geneem word. Maar nêrens is daar 'n aanduiding dat hy in die openbaar op verskille gewys het nie. Hy het hom dus weerhou van kritiese kommentaar of veroordeling van die regering. Daarom het hy suksesvol die neutraliteit van sy amp as Goewerneur-Generaal gehandhaaf. Wat sy amptelike optredes na die bewindsoorname van die nuwe regering betref, is dit van historiese belang dat hy die inswering van die N.P.-regering waargeneem het asook verskeie kabinetsministers wat prominente posisies in die Unie beklee het, ingesweer het. Hy het nou saamgewerk met N.P.-ministers in die Uitvoerende Komitee en het wetgewing, wat deur die Nasionale Party deur die Parlement aanvaar is, onderteken. So het hy dus deelgeneem aan 'n nuwe tydvak van die Suid-Afrikaanse geskiedenis waartydens die apartheidsgedagte in die praktyk vorm aangeneem het.

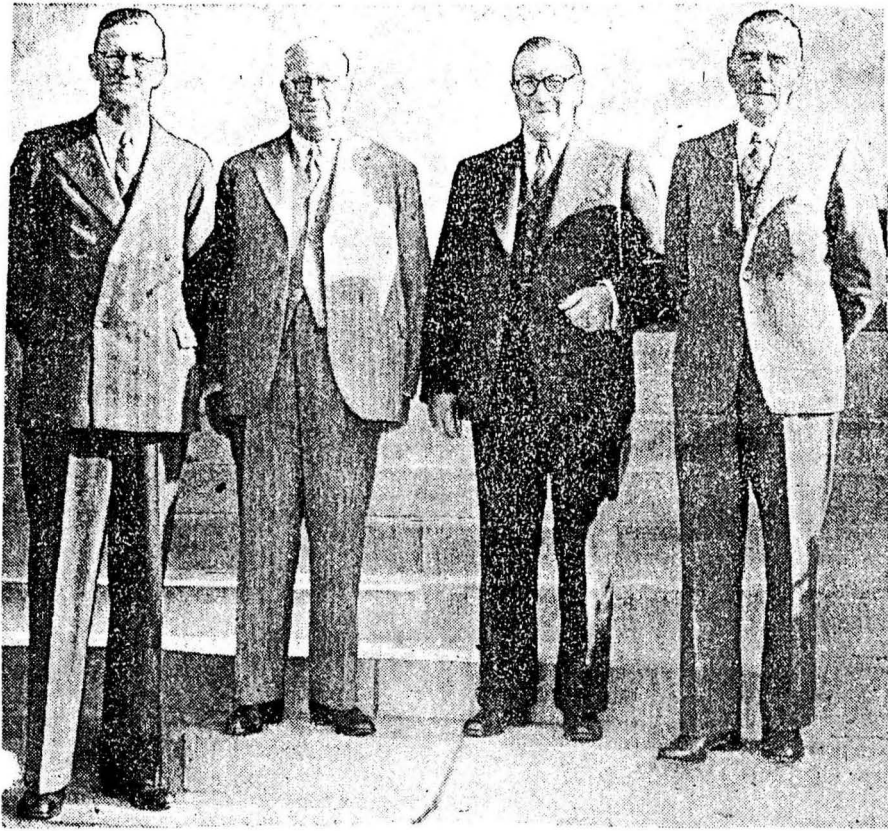
Gideon se eerste taak na die uitslag van die 1948-verkiesing was om dr. Malan op 28 Mei 1948 na Pretoria te ontbied met die oog op die samestelling van 'n kabinet. Met sy aankoms in Pretoria het dr. en mev. Malan reguit na die goewerneur-generaal gegaan om sy opdrag persoonlik te ontvang. Alhoewel dit heelwaarskynlik 'n ongemaklike situasie vir hulle was, het die goewerneur-generaal en mev. van Zyl hulle onberispelik gedra. Dr. Malan het binne 'n paar dae sy kabinet saamgestel en op Vrydag 4 Junie is die ministers deur die goewerneur-generaal beëdig.¹¹⁹

Op 4 Junie om 11:15 het die Nasionale Party bewind aanvaar met die inswering van sy 12 ministers deur die goewerneur-generaal by Goewerneurswoning in Pretoria. Die nuwe ministers het drie beëdigings afgelê, die amptelike Eed as minister, die Eed van getrouheid en die Eed as lid van die Uitvoerende Raad. Die beëdigingseremonie van die eerste ten volle tweetalige kabinet in die geskiedenis van Suid-Afrika is teen 11:30 afgehandel waarna hulle op die noordelike stoep van die woning gefotografeer is. Daarna het hulle en hul gades 'n onthaal van die goewerneur-generaal en sy gade bygewoon.¹²⁰

Uit Gideon se geskrewe herinneringe blyk dit dat dr. Malan se optrede teenoor hom as Goewerneur-Generaal teen 1949 byna ondraaglik geword het. Volgens Gideon het dr. Malan geleidelik gebreek met tradisie en van vasgestelde gewoontes wat met die amp van Goewerneur-Generaal gepaard gegaan het. So, byvoorbeeld, was dit die gewoonte dat die eerste minister ten minste een keer per week op Woensdae die goewerneur-generaal by Goewerneurswoning moes besoek en hom moes inlig oor die aktiwiteite van die kabinet en

119 H.B. Thom: D.F. Malan, pp. 206, 209, 224.

120 The Rand Daily Mail, 5.6.1948; The Star, 4.6.1948.

Uitvoerende Komitee, 1948.

(l.n.r.) C.R. Swart, G.B. van Zyl, N.C. Havenga, E. Louw.

G.B. van Zyl, dr. D.F. Malan en die nuwe Minister van Naturellesake, senator H.F. Verwoerd (middel), Pretoria, 19.10.1950.

belangrike buitelandse verwickelinge. Generaal Smuts het streng by hierdie tradisie gehou en in gevalle waar dit vir hom onmoontlik was om by die goewerneur-generaal besoek af te lê, is minister Hofmeyr gestuur. Volgens Gideon het dr. Malan slegs vir die eerste paar weke na die N.P. -bewindsoorname by dié gewoonte gehou, maar later heeltemal daarvan afgesien. Vanaf Januarie tot April 1949 het dr. Malan nooit by die goewerneur-generaal aangemeld nie.

Gideon was as gevolg hiervan soms in 'n moeilike posisie aangesien hy nie met die eerste minister kon beraadslaag nie en belangrike besluite self moes neem. So het dr. Malan met sy besoek aan Europa in 1949 nie die goewerneur-generaal daarvan in kennis gestel nie. Soms is Gideon se aanbevelings oor 'n saak gesoek lank nadat dit alreeds uitgevoer is. Bewyse hiervan was in die saak van Leibrandt. Laasgenoemde is die doodstraf opgelê as 'n verraaier, maar deur die Smuts-regering begenadig. Leibbrandt is deur die N.P. -regering vrygelaat en drie weke daarna is Gideon se goedkeuring in verband met dié saak aangevra. Gideon het hom telkens op generaal Smuts beroep en was van mening dat as dit nie vir generaal Smuts was wat hom ondersteun het en hom aangemoedig het om dit maar uit te hou nie, hy dit ernstig sou oorweeg het om te bedank.

By Gideon het dus 'n gevoel ontstaan dat hy en sy vrou nie deur die N.P. - regering aanvaar is nie. Hy het ook tot die besef gekom dat indien dr. Malan sou oorgaan tot die stigting van 'n republiek sy posisie as Goewerneur-Generaal oorbodig sou word.¹²¹

Laaste ampsjaar en uittrede

Na 35 jaar in die openbare diens waarvan drie jaar in die Provinsiale Raad, vier-en-twintig jaar in die Volksraad, drie jaar as Administrateur en vyf jaar as Goewerneur-Generaal, het Gideon gevoel dat die tyd ryp was om finaal uit die openbare lewe te tree. Dit het beteken dat hy as Goewerneur-Generaal sou uittree voordat sy ampstermyn teen die einde van 1950 sou verstryk. Voordat hy in 1950 finaal die tuig as Goewerneur-Generaal neergelê het, het hy eers met drie maande verlof gegaan. Teen Januarie 1950 het Gideon reeds sewe jaar lank diens gedoen sonder dat hy verlof geneem het. Die rus het hy nodig gehad onder meer omdat hy alreeds bejaard was en afgemat gevoel het. Gevolglik het hy in Maart 1950 die eerste minister gevra om vir drie maande met verlof na Engeland en Skotland te gaan. Die

121 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL V: Reminiscences, p. 86.

verkryging van die verlof het met eindelose onderhandelings en reëlins gepaard gegaan, soveel so dat Gideon gewonder het of dit die moeite werd was om met vakansie te gaan.

Eerstens moes die goewerneur-generaal die goedkeuring van die eerste minister, dr. Malan, en sy kabinet verkry vir sy voorgename besoek aan Brittanje. Daarna moes 'n aanbeveling vir so 'n verloftydperk aan die koning voorgelê word vir sy goedkeuring en 'n Amptenaar belas met die Administrasie van die Regering aangestel word om as Goewerneur-Generaal namens Gideon tydens sy verloftydperk, waar te neem.¹²²

Uitgebreide reëlins is getref vir die goewerneur-generaal se vertrek vanaf Kaapstad. Hy sou op 2 Junie van Kaapstadhawe af met die Winchester Castle na Southampton vaar. Die Goewerneurs-Generaalvlag sou aan boord gehys bly vir solank as die posskip in Suid-Afrikaanse gebiedswater sou wees.¹²³ Die vlag sou ook op die skip met sy aankoms in Southampton en Madeira vertoon word.¹²⁴

Die vertrek van Gideon van Zyl na Brittanje, wat as 'n private en nie-amptelike besoek beskou is, is gekenmerk deur die tradisionele aanskoulikheid. Die skip was opgetooi en versier met vlae en wimpels. Met sy vertrek is 21 kanonskote van Seinhewel afgevuur.¹²⁵

Tydens sy verblyf in Londen is die goewerneur-generaal en sy eggenote uitgenooi as gaste na 'n dinee in Suid-Afrikahuis. Die Suid-Afrikaanse Hoë Kommissaris aldaar, dr. A.L. Geyer, het in 'n toespraak verwys na die amp van die Goewerneur-Generaal. Volgens hom was daar groot ontevredenheid toe die idee van 'n Suid-Afrikaanse Goewerneur-Generaal genoem is. Ontevredenes het aangevoer dat geen Suid-Afrikaner wat 'n politieke agtergrond gehad het, suksesvol in die amp sou kon optree nie. Volgens dr. Geyer het Gideon van Zyl die kritici egter verkeerd bewys.¹²⁶

Tydens Gideon se besoek aan Londen het hy by drie geleenthede by die koning besoek gaan aflê, waarna hy na Skotland vertrek het.¹²⁷ Op Donderdag, 1 September 1950, het die

122 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VII: Reminiscences, p. 112.

123 The Cape Times, 31.5.1950.

124 The Daily Dispatch, 1.9.1950.

125 The Cape Times, 31.5.1950; Die Burger, 3.6.1950.

126 South Africa, 12.8.1950.

127 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 9: Artikel uit Spotlight, deur Anne Money, Oktober 1950.

Copy.

BUCKINGHAM PALACE.

6th December 1950.

My dear Mr. van Zyl,

Now that your term of office as my personal representative in the Union of South Africa, and as its Governor-General, is coming to an end, I wish to thank you very sincerely for the manner in which you have carried out the duties of your high office.

I know well that, in the course of the past five years, you have had to deal with many delicate, and even difficult, problems; you have always handled them with outstanding dignity and tact, and shown yourself in every way a distinguished and devoted servant of your country and of your Sovereign.

The Queen and I have the happiest recollections of the kind hospitality that Mrs van Zyl and yourself gave us when we were in South Africa, and of our meetings in this country. I hope it may not be long before we see you here again.

Meanwhile, I send you my best wishes for your happiness and good health in your retirement.

Believe me

Yours very sincerely

(SGD) GEORGE R.

His Excellency
the Right Hon. G. Brand van Zyl,
Governor-General of the Union of
South Africa.

Brief van dankbetuiging van Koning George VI aan G.B. van Zyl,
1950.

goewerneur-generaal op die skip, die Edinburgh Castle na Kaapstad teruggekeer. Alhoewel sy aankoms nie-amptelik was, was die skip weer in vlae getooi.¹²⁸

Op 21 September 1950 het die Malan-regering amptelik aangekondig dat dr. E.G. Jansen, Minister van Naturellesake, Gideon as Goewerneur-Generaal in Januarie 1951 sou opvolg. Dr. Jansen sou die Unie se agste goewerneur-generaal wees. Alhoewel 'n Kabinetminister in die Malan-regering en afkomstig uit die oorwegende Engelssprekende Natal, sou sy lang ondervinding van openbare diens, onder andere 15 jaar as Speaker van die Volksraad, hom in sy nuwe amp goed te pas kom.¹²⁹

Gideon het gedurende die laaste ses maande, voor sy uittrede op 31 Desember 1950, in verskeie stede en plekke waar hy vir die laaste keer as Goewerneur-Generaal verskyn het, afskeidsboodskappe aan die inwoners van die Unie oorgedra. In sy toesprake, waar hy veral die jeug aangespreek het, het hy telkens verwys na die belangrikheid van goeie onderlinge verhoudinge en samewerking van die verskillende rassegroepe in die opbou van die land. In een van sy laaste optredes, tydens 'n funksie wat die burgemeester van Kaapstad, vir die goewerneur-generaal gehou het, het Gideon aan die stadsraad gesê dat hy graag wou sien: "...the building up of a healthy, happy and contented nation..." in Suid-Afrika. Hy het ook sy geloof en vertroue in die Suid-Afrikaanse gemeenskap uitgespreek: "I have always had the conviction that there is in our people a solid core of commonsense and goodwill which, in the end, must prevail and cement the different races on a firm basis of patriotic outlook for our country."¹³⁰

Van net soveel belang was sy afskeidsboodskap aan die Unie van Suid-Afrika op 27 Desember 1950. Daarin het hy aangedui dat as gevolg van verwikkelinge op die vasteland van Afrika Suid-Afrika op grond van sy ervaring en strategiese posisie 'n leidende rol sou moes speel. Daarom het hy 'n beroep op die jeug gedoen om "onbevooroordeeld die vraagstukke wat noodwendig te voorskyn sal kom, te betrag en om 'n oplossing te vind wat vry sal wees van oorgevoeligheid en verouderde tradisie".¹³¹

Op 6 Desember 1950 het koning George VI uit Buckingham Paleis 'n brief aan Gideon gestuur waarin hy hom bedank het vir die wyse waarop hy die pligte van sy amp as

128 The Daily Dispatch, 1.9.1950.

129 The Natal Mercury, 22.9.1950 (Hoofartikel).

130 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: Speech at banquet of Cape Town City Council, 30.12.1950.

131 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 10: Last message to the Union of South Africa; The Cape Times, 28.12.1950; Die Burger, 28.12.1950; The Natal Mercury, 28.12.1950; The Cape Argus, 28.12.1950.

Kantoor van die Eerste Minister,

Prime Minister's Office,

P R E T O R I A.

24th December, 1950.

Your Excellency,

As your tenure of office as Governor-General approaches its close, my colleagues in the Government and I would like through the medium of this letter to pay tribute to the qualities which you, and no less Her Excellency, have displayed during the past five years.

The high office to which you were called makes heavy and unceasing demands upon its incumbents and the fact that you have discharged its functions with such distinction is indeed a tribute to your dignity, impartiality and public-spiritedness.

We wish you and Her Excellency continued good health and happiness in the years that lie ahead.

Sincerely yours,

D.F. Malan

His Excellency
The Right Honourable G. Brand van Zyl,
Government House.

Brief van dankbetuiging van dr. D.F. Malan aan G.B. van Zyl.

Goewerneur-Generaal uitgevoer het. Die koning het hom geprys vir die feit dat hy hom in die amp onderskei het, die waardigheid waarmee hy dit verrig het en die takt wat hy met die hantering van probleme aan die dag gelê het.¹³²

Die eerste minister het Gideon ook in 'n brief namens homself en sy kabinet bedank en sy waardering teenoor hom uitgespreek. Die brief het onder meer gelei: "die feit dat u die werksaamhede met soveel onderskeiding verrig het, is inderdaad 'n hulde aan u waardigheid, onpartydigheid en gesindheid teenoor die openbare lewe".¹³³

Die bedankingsbrief was volgens The Rand Daily Mail die beste bewys van die deeglike wyse waarop Gideon sy pligte as Goewerneur-Generaal nagekom het, veral gesien in die lig van die bittere kritiek wat die Nasionale Party met sy aanstelling uitgespreek het.¹³⁴ Ondanks die koerant se siening is dit moontlik dat dr Malan se bedankingsbrief aan Gideon net nog 'n formaliteit was wat die eerlikheid en opregtheid van sy bedoelinge in gedrang bring.

The Cape Times was van mening dat die goewerneur-generaalspaar ter wille van dié amp vele persoonlike opofferings moes maak en dat hierdie eise op die staatshoof juis groter geword het namate hy die einde van sy ampstermyn genader het. Die koerant het die hoop uitgespreek dat Gideon na sy aftrede weer deel van die "Kapenaars" sou word.¹³⁵

In teenstelling met die skerp kritiek op sy aanstelling het die Afrikaanse pers teen die einde van sy ampstermyn baie lof vir Gideon as Goewerneur-Generaal gehad The Potchefstroom Herald het ook aangedui dat Gideon van Zyl 'n goeie voorbeeld as staatshoof gestel het en die amp suksesvol vervul het.¹³⁶

Die Burger was ook baie positief. Volgens die koerant het Gideon van Zyl tydens sy ampstermyn niks gedoen wat kritiek uitgelok het nie en dat hy nie sy persoonlike politieke oortuigings in sy amp ingedra het nie. Die koerant het verder aangedui dat Gideon "sy

132 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 10: Copy of letter from King George VI to G.B. van Zyl, 6.12.1950.

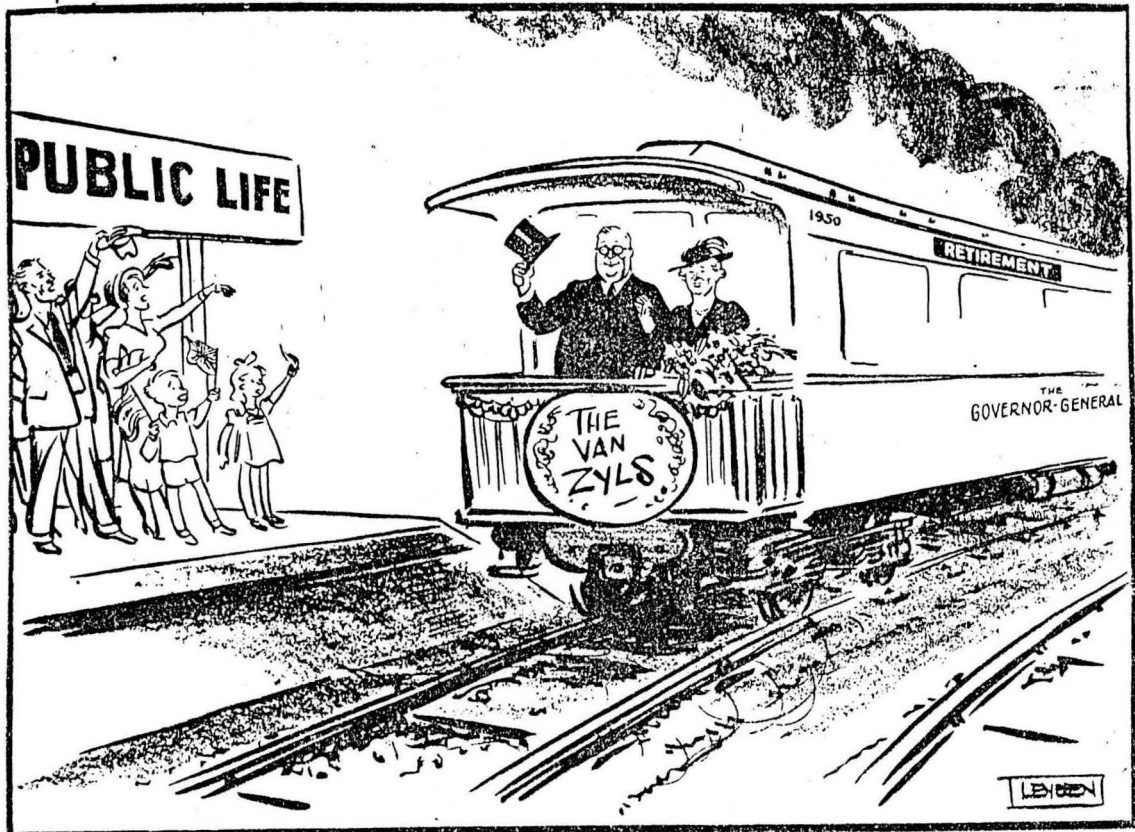
133 Ibid.; The Rand Daily Mail, 29.12.1950; Die Burger, 29.12.1950.

134 The Rand Daily Mail, 29.12.1950 (Hoofartikel).

135 The Cape Times, 30.12.1950.

136 The Potchefstroom Herald, 5.1.1951 (Hoofartikel).

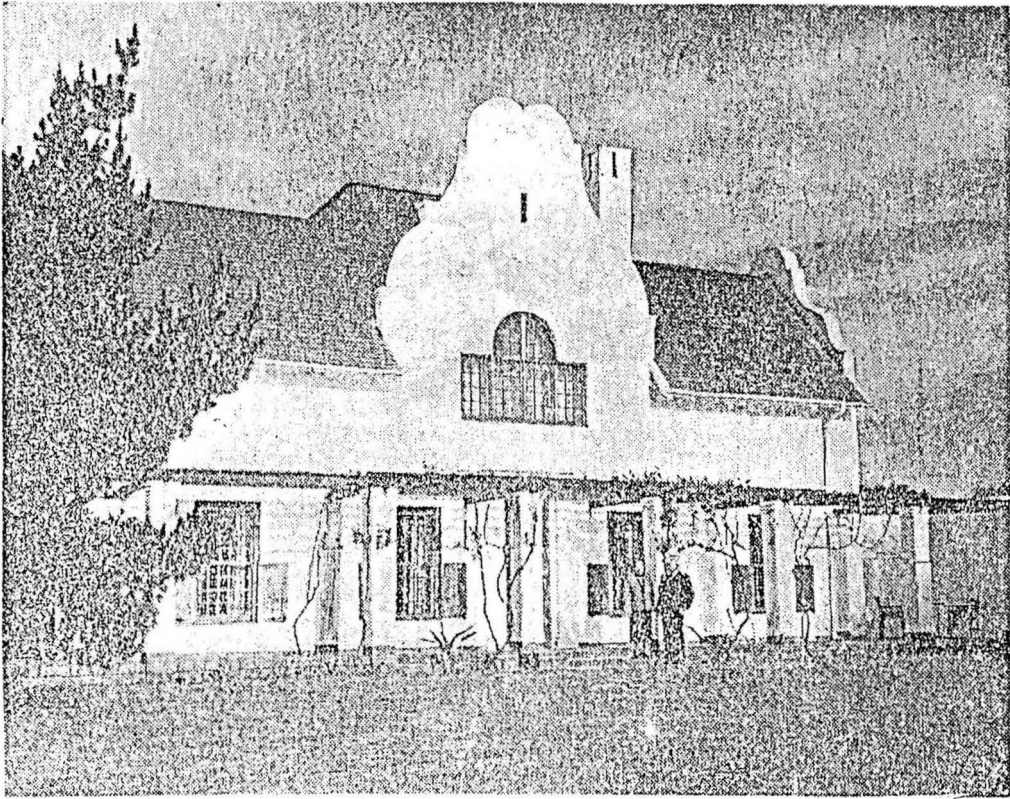
"Should Auld Acquaintance be forgot?"

Teen die einde van Gideon se ampstermyn as Goewerneur-Generaal het baie mense gewonder of hy, as die eerste afgetrede Goewerneur-Generaal wat in Suid-Afrika sou agterbly, heeltemal uit die openbare lewe sou verdwyn.

werk, wat sekerlik nie die piekniek is wat baie mense dink nie, gewetensgetrou en met waardigheid verrig het"¹³⁷

137 Die Burger, 30.12.1950.

Cottswold House, Milnerton, 1951.

HOOFSTUK 7

SLOT

Laaste jare

Vorige goewerneys-generaal is na die verstryking van hul ampstermyn in Suid-Afrika terug na die land van hul herkoms. Gideon was egter die eerste staatshoof wat na sy aftrede in Suid-Afrika sou bly woon. Dit het egter vir Gideon 'n netelige posisie geskep aangesien daar nie bestaande gedragsreëls vir die uitgetrede staatshoof bestaan het nie.

Gideon het terdeë besef dat die publiek hom dit sou verkwalik as hy sou voortgaan om in die sosiale lewe te bly beweeg terwyl daar 'n nuwe Goewerneur-Generaal was. Daarom het hy slegs enkele openbare geleenthede bygewoon en situasies waar sy opvolger opgetree het, totaal vermy. Gevolglik het hy sy laaste jare byna in afsondering gesluit, maar dit so verkies, want dit het vir hom rus en kalmte gebring. Alhoewel Gideon na sy aftrede weer 'n "gewone" landsburger was, moes hy deur sy optrede in die openbaar en in sy privaat lewe nog steeds gestand doen aan die waardigheid van die amp wat hy voorheen beklee het. Gideon sou as afgetrede Goewerneur-Generaal, wat nou 'n gewone burger was, nie meer op enige vergunnings geregtig wees nie. So sou hy selfs moes toestemming kry om op die besoekersgalery na die debatte in die Parlement te gaan luister. Hy sou verder nie eers geregtig wees op 'n vrypas van die Suid-Afrikaanse Spoorweë nie.¹

Die eerste ses maande van sy afgetrede lewe het hy in die Mount Nelson Hotel in Kaapstad tuisgegaan om oor die toekoms en 'n nuwe tuiste te besluit.² Uiteindelik het hy besluit om in Milnerton, 11 kilometer buite Kaapstad, te vestig. In Cottswold House, 'n statige dubbelverdiepinghuis in die ou Kaaps-Hollandse styl langs die Dieprivier op 1 akker grond, het Gideon sy laaste jare deurgebring.³

In ooreenstemming met sy besluit om hom van die openbare lewe te onttrek, het hy gedurende sy laaste jare min sosiale kontak gemaak. Hy het egter nog opgetree as Prior van

1 Die Burger, 30.12.1950; 20.6.1953 (Byvoegsel).

2 The Cape Times, 11.12.1950.

3 Die Burger, 20.6.1953 (Byvoegsel).

Laaste rusplek van G.B. van Zyl, Maitland begraafplaas.

die Orde van St. John en voorsitter van die Cape Smuts Memorial Committee.⁴ Hy het ook nog baie in krieket en rugby belanggestel, maar sy groot liefde, tuinbou, het in dié tydperk verreweg die meeste aandag ontvang.⁵ Gideon het baie tyd daaraan bestee en van die mooiste roostuine in Milnerton aangelê ten spyte van die sanderige grond en sterk wind. Menige verbyganger het hom dikwels in die tuin opgemerk waar hy stil, met sy Panamahoedjie, en pyp in die mond, gewerk het.⁶

Afsterwe en Testamentêre Nalatenskap

Vir Gideon Brand van Zyl was dit beskore om ten spyte van sy hoë ouderdom 'n redelike lang afgetrede lewe te hê. Ongeveer ses jaar na sy aftrede is hy na 'n kort siekbed op 83-jarige ouderdom op 1 November 1956 oorlede.⁷ Op Maandag, 5 November, is hy vanuit die St. Andrew's Presbyteriaanse Kerk, in Kaapstad, na sy laaste rusplek by die Maitland-begraafplaas geneem.⁸

Gideon het reeds sewe jaar voor sy dood in 1949 sy privaat biblioteek van regsboeke aan die Universiteit van Kaapstad geskenk. Hierdie skenking staan vandag as die "Van Zyl-Bequest" bekend ter nagedagtenis aan die Van Zyl-familie se lang verbintenis met die Suid-Afrikaanse Kollege en die Universiteit van Kaapstad. Die skenking het bestaan uit 1800 regsboeke, ongeveer 2500 tydskrifte en hofverslae, 400 pamflette, 60 portrette van Hollandse regsgeleerdes, asook 'n menigte ander veelsoortige publikasie.⁹

Casper van Zyl, Gideon se vader, het reeds so vroeg as 1860 begin om regsboeke te versamel. Gideon het die liefde vir die bewaring en versameling van bronne in die Suid-Afrikaanse Romeinse-Hollanse Regstradisie met sy vader tydens hulle vennootskap gedeel. As regsgeleerde het Gideon ook op eie houtjie bronne versamel en help opbou aan hierdie

4 The Cape Times, 8.12.1951.

5 Die Burger, 20.6.1953 (Byvoegsel).

6 Onderhoud met Mev. L. Sher, eggenote van 'n voormalige burgermeester van Milnerton, 29.8.1987.

7 The Cape Times, 2.11.1956.

8 Die Burger, 3.11.1956.

9 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BUZV: Notes on the Brand van Zyl Law Library; Die Suiderstem, 18.6.1948.

privaat biblioteek wat aan die einde van sy lewe beskou is as een van die beste privaat versamelings regsboeke en tydskrifte in die land wat oor 'n tydperk van 70 jaar tot stand gebring is.¹⁰

Volgens Gideon se testament was sy eggenote, Marie Elizabeth van Zyl, die enigste erfgenaam van sy boedel. Hy het aan haar al sy persoonlike besittings, insluitend hul huis in Milnerton bemaak. Die totale waarde van Gideon se boedel het in 1956 £41 648.18.6 (ongeveer R83 300) beloop. Marie van Zyl sou na Gideon se dood in Cottswold House aanbly tot in 1974 toe sy oorlede is. Gideon het in sy testament versoek dat sy, wanneer sy te sterwe sou kom, aan sekere kerk-, liefdadigheids- en sportorganisasies in Kaapstad presiese bedrae geld sou bemaak.

Marie van Zyl het hierdie versoek van haar eggenoot in haar testament eerbiedig. Volgens haar testament in 1974 is die bedrag van R10 000 aan die South African Association, Kerkplein in Kaapstad, en een derde van die residu van die boedel in trust aan St. Andrew's Presbyterian Church bemaak. Aan die Christelike Jongmannevereniging (CJMV), Kaapstad is die bedrag van R4 000 en een derde van die residu van die boedel bemaak. Die Universiteit van Kaapstad het die bedrag van R10 000 en 'n verdere een derde van die residu van die boedel ontvang. Hierdie bedrag aan die Universiteit van Kaapstad is bemaak op voorwaarde dat die geld belê word en dat die rente op die belegging gebruik word vir die aankoop van regsboeke ter aanvulling van die "Van Zyl Bequest"¹¹

Vir die Universiteit van Kaapstad was die "Van Zyl Bequest" 'n besondere aanwinst. Alreeds op 1 Junie 1949 is die "Van Zyl-Bequest" as 'n regsbiblioteek amptelik oopgestel. By hierdie geleentheid het die kanselier, generaal Smuts, in sy openingstoespraak verwys na Gideon as "one of the chief protagonist in years gone by for this University and who has in many ways helped that great cause everywhere to the utmost of his ability today we see the coping stone of his great service to the University."¹² Volgens Smuts het die "Van Zyl Bequest" daartoe bygedra om die Regsbiblioteek van die Universiteit een van die bestes in Suid-Afrika te maak.¹³

10 The Cape Argus, 27.8.1971; (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BUZV: Notes on the Brand van Zyl Law Library.

11 Meester van die Hooggeregshof, Boedelnommers 6508/56; 78/74.

12 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL VI: Reminiscences, p.96; Sien ook ingeslote pamflet van generaal Smuts se toespraak.

13 Ibid.

Op 24 September 1962 het die Universiteit van Kaapstad sy Regsbiblioteek verdoop na die "Brand van Zyl Law Library" toe 'n groter lokaal in die Ritchiegebou vir die doel betrek is. Hierdeur is alle regsversamelings van die Universiteit van Kaapstad onder een dak gehuisves.¹⁴

Die "Van Zyl Bequest" het die basis gevorm vir die totstandkoming van die Regsbiblioteek van die Universiteit van Kaapstad. Dit was ongetwyfeld een van die weinige Suid-Afrikaanse privaat versamelings regsboeke en-tydskrifte wat hom uitsluitlik aan een vak wy, en wat deur 'n vader en seun oor 'n lang typerk versamel is en aan 'n opvoedkundige inrigting geskenk is.

Loopbaanbeskouing

As die loopbaan van Gideon Brand van Zyl in oënskou geneem word, is daar verskeie voortreflike eienskappe wat reeds in sy jong lewe na vore gekom het. Hierdie uitstaande karaktereienskappe het vroeg al sy persoonlikheid begin vorm en versterk en hom oor 'n tydperk van 45 jaar bo vele ander laat uitstyg.

Met sy toetrede tot die prokureursberoep as 25-jarige het Gideon reeds getoon dat hy oor besondere deursettingsvermoë beskik het. Die kennis en ervaring wat hy as regsgeleerde opgedoen het, het aan Gideon se lewe die basis vir 'n loopbaan in die politiek verskaf. Sonder hierdie waardevolle regsondervinding sou hy beslis nie die uitstaande posisie van 'n bekwame politikus bereik het nie. Daarby kan die invloed wat sy vader op sy regsloopbaan uitgeoefen het nie onderskat word nie. Alhoewel Gideon soms as regstudent die indruk gewek het dat hy hardkoppig was, moet dit eerder gesien word as 'n 'n vasberadenheid en doelgerigtheid om suksesvol te wees.

Tydens sy loopbaan in die politiek as Parlementariër en Voorsitter van Komitees het Gideon 'n sterk gevoel vir die konvensionele en demokratiese instellings openbaar. Veral die ordelike verloop van debatte in die Volksraad was 'n saak wat vir hom van groot erns was. Om hierdie rede het Gideon dikwels as vredemaker tydens debatte na vore getree, maar ook 'n ferme beheer oor besprekings gehad. Hy het hom streng by korrekte parlementêre prosedures gehou. Soms is sy strengheid vertolk as ongevoeligheid en

14 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BUZV: Notes on the Brand van Zyl Law Library.

ongenaakbaarbaarheid. Dit versterk die gedagte dat hy soms onbuigsaam opgetree het. In ander omstandighede het hy hom weer onderskei as 'n vinnige besluitnemer en 'n onverbeterlike spreker en redenaar. As politikus is hy in die algemeen gekenmerk as 'n persoon met 'n gebalanseerde lewensbeskouing en 'n eerbare karakter.

Gideon het getrou gebly aan sy politieke beskouing en alhoewel hy 'n Suid-Afrikaner in murg en bloed was, het hy tot sy dood getrou gebly aan die Britse verbintenis met Suid-Afrika. In sy politieke loopbaan is hy deur die Nasionale Party en die Nasionale Pers as teenstander beskou. Eers teen die einde van sy loopbaan en met sy aftrede as Goewerneur-Generaal het daar vir hom groter aanvaarding en erkenning vanuit Nasionale Party-geledere gekom. Die kritiek teen Gideon het hoofsaaklik gespruit uit sy onversetlike teenkanting teen republikenisme en sy simpatie met Suid-Afrika se Britse verbintenis. Tog het Gideon hom vir nasionale eenheid beywer.

As partypolitikus het Gideon voortdurend vir eenheid in partygeledere gewerk. Hier het hy dikwels 'n onverskrokkenheid geopenbaar vanweë sy doelgerigte, maar ook kras optrede. Dit is nie altyd in sommige kringe waardeur nie. Alhoewel hy altyd lojaal teenoor sy party en generaal Smuts was, was hy as gevolg van verskeie meningsverskille soms nie toegeeflik genoeg nie. Om hierdie rede het hy telkens met partygenote gebots en was hy soms ongewild. Slegs sy lojaliteit teenoor Smuts het verhoed dat hy by geleentheid van sy party weggebreek het. Ten spyte van kritiek en as gevolg van sy sterk persoonlikheid is hy tot 'n eerbare posisie in sy party verhef en is hy met respek en agting behandel.

Gideon se vernaamste bydraes in die politiek was sy 24 jaar as Volksraadslid. Daarvan het hy vir 8 jaar opgetree as Voorsitter van Komitees. Terwyl hy Voorsitter van Komitees in die Volksraad was, het hy bekend geword as 'n outoriteit op die gebied van parlementêre reëls en prosedures.

'n Uitstaande kenmerk van sy politieke loopbaan was die sukses met gemeenskapsprojekte wat hy namens sy kiesafdeling Seepunt behaal het. Hieronder tel beslis sy blywende aandeel in die behoud van die Seepunt-strandgebied en die bewaring van die Kaapse Parade. Soms is hy gekritiseer omdat hy as gevolg van sy groot werkbelading nie toeganklik genoeg vir sy kiesers en sy kiesafdeling was nie. Tog het hy met groot toewyding en persoonlike ondersteuning in verskeie opsigte die leiding in sy kiesafdeling geneem. Daar kan inderdaad gesê word dat hy in die diens aan sy kiesafdeling meer erkenning verdien het as wat die geval was. Die feit dat hy nooit in 'n Volksraadverkiesing verslaan is nie, is 'n duidelike bewys van die ondersteuning en vertroue wat Gideon se kiesafdeling vir 27 jaar lank in hom geplaas het.

Gideon Brand van Zyl het nooit die hoogste range in die politiek soos 'n kabinetsminister bereik nie. Tog kan gesê word dat hy oor die kwalifikasies, ondervinding en status beskik het om 'n kabinetsminister te wees. Dit was hom egter nie beskore nie. Sy vroeë politieke betrokkenheid moet gevolglik eerder gesien word as 'n belangrike voorbereidingsfase in sy lewe. Dit het hom geskool vir die ampte van Administrateur en Goewerneur-Generaal.

Kenmerkend van Gideon se ampstermyn as Administrateur van Kaapland was die breë uitkyk wat hy op die behoeftes van die provinsie gehad het. Dit was veral ten opsigte van daardie aspekte wat die naaste aan die inwoners van die Kaapprovinsie gestaan het. Gideon se bydrae was van belang aangesien hy in hierdie tydperk 'n sterk mensgeoriënteerdheid openbaar het. Hy was vasberade in sy optrede aangesien hy besied en gemotiveerd was om te slaag in alles wat hy aangepak het. Sy ampspligte gedurende hierdié tydperk getuig van 'n planmatigheid, doelgerigtheid en opregtheid.

Sy uitstaande bydraes as Administrateur was op die gebied van Kleurlingonderwys en hospitaaldienste. Hier het hy veral lofwaardige diens gelewer deur verbeterde en vry hospitaaldienste en vry biblioteekdienste in Kaapland in te stel. Die instelling van skoolplig vir Kleurlingkinders moet as een van sy uitstaande verdienstes beskou word. Sy diepe besef van die dringendheid van die opvoeding van die jeug in sy verskeie fasette en gepaardgaande onderlinge behoeftes en die opheffing van die Kleurlinggemeenskap het 'n persoonlike ideaal geword. Sukses in hierdie aspekte van die Kaapse Provinsiale aangeleenthede was slegs moontlik aangesien Gideon oor 'n deeglike kennis van Kaapland, sy mense en sy probleme beskik het. Sy inisiatief, leiding en betrokkenheid in hierdie aspekte het beslis bygedra tot 'n tydperk in die geskiedenis van die Kaapse Provinsiale Administrasie waarna verskeie persone in die toekoms as hoogs suksesvol sou verwys.

Gideon se vurige ondersteuning van gelykberegting van provinsies deur die Unieregering het in sy ampstyd die botoon gevoer. Sy standpunt dat Kaapland met sy groter ekonomiese verantwoordelikhede deur kleiner staatsubsidies as Transvaal benadeel is, het simpatieke steun van die Kaaplandse inwoners en veral die pers gewek. Hy was onversetlik in sy siening dat onderwys eerder 'n nasionale as 'n provinsiale aangeleentheid moes wees.

Gideon het dikwels ten opsigte van finansiële aangeleenthede ander persone se sienings misken. Sy konserwatiewe benadering van die provinsie se finansiële sake het telkens kritiek vanuit politieke kringe uitgelok. Hy het egter eiewys en hardkoppig opgetree wanneer hy sy doelwitte wou bereik.

Gideon se ampstermyn as Administrateur het met die Tweede Wêreldoorlog saamgeval wat ernstige negatiewe ekonomiese gevolge vir alle provinsies ingehou het. Moontlik het hierdie

omstandighede uiting gevind in sy konserwatiewe siening en bestuur van die provinsiale finansies. Daarom het sy argument van ondersubsidering van Kaapland nie simpatieke steun van regeringskant gekry nie. Tog het Gideon die Kaapse finansies op 'n gesonde grondslag vir die duur van sy ampstermyn bedryf en meestal oordeelkundige finansiële toewysings gemaak. Hy het die politieke neutraliteit van sy amp gestand gedoen en as gevolg van sy gematigheid as persoon nie betrokke geraak in kleinlike politiekery nie. Kritiek het hom slegs tot positiewe optrede en hoër hoogtes aangespoor.

Met Gideon se toetrede tot die amp van Goewerneur-Generaal het hy die hoogtepunt van sy loopbaan bereik. Die posisie van Eerste Burger het hom onverwags te beurt geval en met die aanstelling van die eerste gebore Suid-Afrikaner in die amp het hy 'n onbekende terrein betree, want as draer van die amp moes hy bewys lewer dat 'n volwaardige Suid-Afrikaanse burger in hierdie amp kon slaag.

Vir Gideon was dit weliswaar geen maklike pad om te loop nie en hy was self van mening dat 'n Suid-Afrikaner met 'n politieke agtergrond nie die posisie van Goewerneur-Generaal behoort te beklee nie. Hy het hom dikwels in 'n frustrerende posisie bevind aangesien sy amp tot 'n twispunt tussen die taalgroepe en politieke partye verhef is. Hiervan getuig die vele geskilpunte wat ontstaan het om die titelkwessie wat soms onuithoudbare situasies geskep het omdat hy in sy persoon aangeval is. Suid-Afrikaners kon in hierdie tydperk moeilik onderskeid tref tussen die amp van Goewerneur-Generaal en die persoon wat die posisie beklee het.

Vir 'n Goewerneur-Generaal wat vroeër 'n politikus was en wat daarna die politieke onpartydigheid van die amp suksesvol gestand gedoen het, het Gideon 'n navolgenswaardige voorbeeld gestel. Sy opregtheid en integriteit was altyd bo verdenking en in die uitvoering van sy pligte as Goewerneur-Generaal het hy hom so goed onderskei dat sy aanstelling die breuk met tradisionele Britse aanstellings in Suid-Afrika inderdaad regverdig. Hy het sy posisie as Goewerneur-Generaal met waardigheid en wysheid beklee in 'n ampstermyn wat oor die moeilike oorgangsjare na die Tweede Wêreldoorlog gestrek het.

Met die bewindsoorname van die Nasionale Party in 1948 moes Gideon as staatshoof met dr. D.F. Malan, een van sy eertydse politieke opponente, saamwerk. Vir die eerste keer in die grondwetlike geskiedenis van die Unie moes die Koning se verteenwoordiger en die regeringshoof, twee Suid-Afrikaners wat jare lank polities van mekaar veskil het, die land lei. Gideon het potensiële plofbare situasies met die eerste minister vermy en hierdeur verdere waardigheid aan die amp verleen.

Op 31 Maart 1948 is die kroon geplaas op die loopbaan van Gideon Brand van Zyl. Die Kanselier van die Universiteit van Kaapstad, generaal J.C. Smuts het op hierdie dag die ere-

G.B. van Zyl ontvang die ere-doktorsgraad in Regte, Universiteit van Kaapstad, 31.3.1948.

doktersgraad in die Regte, LLD (Honoris causa) aan Gideon toegeken.¹⁵ Sy gevolglike ampstitelwysiging as staatshoof van die Unie wat op 16 Julie 1948 van krag geword het, was nie net 'n duidelike omskrywing van sy amp nie, maar moet ook as die hoogtepunt van sy loopbaan beskou word. Vanaf hierdie datum af is Gideon se titel verander na: "Sy Eksellensie, die Hoogedelagbare Gideon Brand van Zyl, lid van Sy Majesteit se mees Agbare Geheime Raad, Doktor in die Regte, Goewerneur-Generaal van die Unie van Suid-Afrika".¹⁶ Met hierdie toekenning het die Universiteit van Kaapstad Gideon se jarelange loopbaan van onderskeidende diens in die openbare lewe en die regsberoep asook sy uitstaande bydrae in die ontwikkeling van die universiteit erken.

Kenmerkend van die lewe van Gideon Brand van Zyl was ook sy verbintenis met organisasies op nie-politieke terrein. Dwarsdeur sy lewe het hy 'n drang gehad om betrokke te wees. Gevolglik het hy by so 'n groot verskeidenheid organisasies betrokke geraak dat dit byna moeilik te begrype is hoe hy, saam met sy talle amptelike pligte, alles kon behartig. Sy wye sosiale betrokkenheid moet toegeskrywe word aan 'n ongekennde besieling en aansporing wat in sy lewe aanwesig was en beslis as buitengewoon beskou moet word.

Deur sy toegewyde betrokkenheid by talle organisasies het hy sy ideale en strewes uitgeleef. Die rede vir sy wil om te dien, moet toegeskrywe word aan sy liefde om te organiseer, te inisieer en te lei, maar ook omdat hy lief was vir die mens en hom geroepe gevoel het om sy probleme aan te spreek. Die feit dat hy in baie gevalle die hoogste posisie in 'n organisasie bereik het, is 'n weerspieëling van die toewyding en besieling waarmee hy hom verbind het. Sy betrokkenheid by buite-organisasies het 'n breë veld gedek en verband gehou met tuinbou, liefdadigheid, godsdiens en sport. Dit het noodwendig tot die verbreding van sy ervaringsveld gelei.

Reeds in sy kinderjare het sy liefde vir tuinbou en die natuurlewe gelei tot sy verbintenis met die Sea Point Horticulturist Society. Sedert die beskeie deelname aan en organisasie van blommetentoonstellings as jeugdige, het hy gaandeweg meer belangstelling getoon in die werking van die tuinbougenootskap en van 1895 tot 1898 opgetree as sekretaris en later as president van die genootskap.¹⁷ Hierdie liefde het hy later voortgesit toe hy homself te midde van ander tuinboukundiges bevind het en 'n belangrike bydrae gelewer het tot die totstandkoming van die Nasionale Botaniese Tuine by Kirstenbosch. Die voorreg was hom

15 Varsity, 23.4.1948.

16 The Rand Daily Mail, 3.7.1948.

17 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 41: Notebook on Miscellaneous notes.

beskore om die eerste konsepsgrondwet vir die organisasie op te stel.¹⁸ Vir baie jare het hy die leiding in die organisasie geneem en tot 1946 opgetree as 'n trustee.¹⁹

In April 1903 het hy 'n lang verbintenis met die Westelike Provinsie Landbouvereniging begin toe hy 'n lid van die vere-niging geword het. Van 1906 tot 1910 het hy as sy eretesourier opgetree. Geleidelik het hy daarby meer betrokke geraak en in 1910 adjunk-president en die volgende jaar president geword.²⁰ In totaal was hy dertig jaar lank met die organisasie verbind - die helfte van die tyd as president van die vereniging.²¹ Sy liefde vir die natuur en die aanvoeling om deel te hê aan die werksaamhede van 'n organisasie het uiting gevind in die landbouvereniging. Hy het die onderskeiding behaal om die jongste persoon te word wat tot president van die vereniging verkies is - 'n rekord wat later slegs deur sir De Villiers Graaff oortref is.²² In hierdie hoedanigheid het van Zyl 'n eie siening gehad en 'n eie beleidsrigting gevolg. Die erns waarmee hy sy taak aangepak het, was opmerklik. Tydens sy lidmaatskap het die landbouvereniging nog sy groeipyne belewe en was een van die probleme wat aandag gekry het die vraag hoe om eenheid in die organisasie tussen verskillende streke in die provinsie te bewerkstellig. Daarby het die vereniging beperkte steun van die Departement van Landbou ontvang en is daar hard gewerk om desentralisasie van landboubeheer in die Unie te bewerkstellig. Voorts het die genootskap hom bywer vir verbeterde en hoër landbouproduksie in die Westelike Provinsie en die belang daarvan in dié gebied beklemtoon. Gideon se standpunt was dat die Westelike Provinsie op landbougebied nie aan die res van die land ondergeskik moes wees nie.²³ Dit was opmerklik dat hy baie later, in sy hoedanigheid as Administrateur van Kaapland, hom nog sterker sou uitspreek teen die begunstiging van die een provinsie bo die ander. By geleentheid het hy aan verteenwoordigers van die Westelike Provinsie Landbouvereniging gesê dat hulle deur onderlinge samewerking groter hoogtes kon bereik. Indien dit bewerkstelling kon word, sou dit as vertrekpunt kon dien om beswaar te maak teen die

18 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 F 4: The Journal of the Botanical Society of South Africa, g.d., p. 5.; The Cape Times, 1.12.1953.

19 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL III: Reminiscences, p. 65.

20 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 41: Notebook on Miscellaneous notes.

21 Ibid., BC 54 D 45: Personal information regarding Maj. G.B. van Zyl.

22 Onderhoud met sir De Villiers Graaff, 2.9. 1987.

23 The Cape Argus, 5.8.1922.

diskriminasie waarin ander provinsies voorkeur gekry het ten opsigte van beter geriewe en fasiliteite vir die uitvoer van produkte.²⁴

Volgens Gideon het die boere van die winterreënvalstreek te doen gehad met probleme soos nêrens anders in die Unie nie en dat hul 'n verenigde front moes vorm om hulle belange te beskerm.²⁵

Tog het hy volle vertroue in die boeregemeenskap van die Westelike Provinsie gehad. Op 3 Maart 1948, toe hy die 49ste jaarlikse landboutoonstelling op Rosebank as Goewerneur-Generaal van die Unie geopen het, het hy verwys na die kenmerkende eienskappe van die boere van die streek. Kenmerke soos selfvertroue en selfstandigheid van die boere was volgens hom baie meer bevorderlik vir die landbou as enige ander hulp wat van buite aangebied word.²⁶

Gideon se betrokkenheid by die Westelike Provinsie Landbouvereniging en die feit dat hy vir 15 jaar lank as president opgetree het, het 'n groot rol in beleidsbepaling en groei van die vereniging gespeel. Alhoewel hy soms met sy uitlatinge baie na aan provinsialisme gekom het, moet dit toegeskrywe word aan die toewyding en geesdrif waarmee hy 'n taak aangepak het.

Die verskeidenheid van sy sosiale betrokkenheid het veel wyer gestrek as die dieper aanvoeling van die Skepping ten opsigte van plant-en-dierelewe. Van kindsbeen af was daar 'n strewe om deel te hê aan sosiale omgang. Hy was byvoorbeeld besonder geïnteresseerd in die ontwikkeling en verbreding van die intellektuele vermoëns van die jeug. Hiervan getuig sy lang verbintenis met die Universiteit van Kaapstad, maar meer nog sy belang in sekondêre onderwys. Van 1920 tot 1942 was hy byvoorbeeld voorsitter van die Skoolkomitee van Ellerslie Meisieskool in Seepunt.²⁷ In die tydperk het die skool gebaat by sy ondersteuning en advies en het hy 'n diepe belangstelling getoon in die skool se akademiese- en sportaktiwiteite. In 1939 het die skool sy verbintenis met Gideon vereer toe

24 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 F 4: Miscellaneous speeches and correspondence, g.d.

25 *Ibid.*, BC 54 F 4: Toespraak tydens kongres van die Boerevereniging van die Winterreënvalstreek, 17.7.1945.

26 *Die Burger*, 4.3.1948.

27 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 65.

G.B. van Zyl, Prior van die Orde van St. John Hospital en mev. van Zyl (voorste ry, middel) tydens die jaarlikse Ambulans konferensie in Pretoria, 31.10.1949.

die sogenaamde huisstelsel van krag geword het en sy naam verewig is toe een van die huise na hom vernoem is.²⁸

Dit is byna vanselfsprekend om te aanvaar dat enige persoon met so 'n wye verbintenis by organisasies ook op geestelike gebied 'n diepe betrokkenheid sou openbaar. Vir Gideon het dit juis die onderbou gevorm van sy handelinge en lewensbeskouing. Teen die einde van sy loopbaan as Goewerneur-Generaal het die Presbyteriaanse Kerk aangedui dat dit juis sy integriteit en uitlewing van hoë Christelike beginsels was dat hy vir die Suid-Afrikaanse nasie as voorbeeld voorgehou is.²⁹

Van 1946 tot 1951 was Gideon 'n Ridder van St. John Hospital en in dieselfde tyd ook Prior van die Orde (Hoof van die Manne-orde van St. John Hospital). Hy is beskou as een van die mees belangstellende Priors wat die Orde nog gehad het. Gedurende sy ampstyd is die besluit om 'n Oogheekkundige Hospitaal te bou, uitgevoer. Hy het die oorspronklike beroep vir die oprigting van die hospitaal gesteun wat van stapel gestuur is in die Stadsaal in Pretoria in September 1946. Wat sy betrokkenheid veral kenmerkend maak, is dat hy met die opstel van die grondwet van St. John Hospital gehelp het. Uit hoofde van sy amp as Prior van die Orde was hy ook ampshalwe Voorsitter van Kapittel en Priory-vergaderings. Naas sy pligte as staatshoof het hy uit sy pad gegaan om die jaarlikse konferensie van die St. John Hospital by te woon en is sy belangstelling en leiding insake betreffende St. John Hospital hoog aangeslaan.³⁰

As beskermheer en vise-president van die Wêreldraad van die Christelike Onderwys en Sondagskoolvereniging, het Gideon 'n lewendige belangstelling in die sake van die vereniging getoon. Sy verbintenis is gesien as een van vrygewige ondersteuning.³¹

Van 'n vroeë ouderdom af was hy lid van die St. Andrew's Presbyterian Church in Kaapstad. Hier het hy onder andere opgetree as ouderling, Gesaghebber van die Kerkraad

28 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 B 20 (K): The Ellerslie Magazine, November, 1956.

29 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 10: Presbyterian Record, 31.12.1950; BC 52 A 5: St. Andrew's Record Vol. II, November 1945.

30 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 B 20(K): Die Stem van St. John, Desember 1956.

31 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 B 20(K): Sunday School Advancer no. 54, Desember 1956.

in 1912 en Voorsitter in 1915.³² Die verbintenis met hierdie kerk het die goedkeuring en ondersteuning van sy eggenote gehad. Maria van Zyl het haarself beywer vir kerklike aangeleenthede en gevolglik vir ongeveer 25 keer as President van die St. Andrew's Women's Association opgetree.³³

In September 1949 het die Moderator van die Presbyterian Church of South Africa, Hooogerwaarde Ian McDonald, in 'n brief aan Gideon laasgenoemde se verbintenis met die Kerk en die betekenis daarvan vir Suid-Afrika, aangedui: "Never were greater demands that at present made upon the souls and minds of those who, chosen to occupy prominent positions, are able, by their daily walk, to influence the lives, to point the way, and even to direct the destiny of masses of their more lowly brethren. Our hearts are glad that, at this time of crisis, South Africa has in her Governor General and his wife people who, not only discharge with decorum and propriety their official functions, but also, as individuals, have an acute sense of personal duty and a high conception of their moral obligations."³⁴

As 'n blyk van hul jarelange verbintenis met die St. Andrew's Presbyterian Church het die Van Zyl egpaar in Desember 1950 'n gebrandskilderde venster aan die kerk geskenk.³⁵

Die suksesverhaal van vele staatsmanne is op Christelike beginsels gebou. Vir Gideon het sy kerkverbintenis gelei tot 'n aanvoeling vir naastediens. In sy hoedanigheid as staatshoof van die Unie sou hy noodwendig optree as beskermheer van verskeie organisasies, maar sy aanvoeling vir naastediens ten opsigte van die Christelike Jongmannevereniging (CJMV) was veel dieper geleë as wat die titel suggereer.

Oor die betrokkenheid by hierdie organisasie het hy by geleentheid hom soos volg uitgelaat: "The YMCA is just the place where, by companionship and the example of earnest and Godfearing men, so much can be done to guide the weak. Protection is due to the weak and defenceless, and enlightenment to the ignorant. Endeavour to enter into the thoughts and feelings of the misunderstood and those who are down. In all these cases the YMCA gives full service for it believes that the true glory of a man is not in having or enjoying but in

32 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 41: Notebook on Miscellaneous notes.

33 *Ibid.*, BC 54 F 3: The Presbyterian Leader, Jan/Feb. 1951.

34 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 A 8: Speechbook and miscellaneous letters from various religious and official bodies.

35 The Cape Argus, 6.12.1950.

service. It rigorously understands that the Community does not exist for its sake but that it exists for the Community."³⁶

Veel meer van sy eie karakter en lewensbeskouing het na vore gekom tydens die CJMV-vergadering in 1934 toe hy in 'n toespraak gesê het dat die nederigste bydrae wat enige persoon kan maak om ander te help, die aanwesigheid van 'n goeie karakter is. Hy het hom by dié geleentheid só daaroor uitgelaat: "it is not inherited, it is not created, it is not a necessary appendage of birth but the fruit and reward of good principles, the result of one's own endeavours. A man is what he is - that is character - not what men say he is which is reputation. Reputation is for a time, character is for eternity."³⁷

Sy persoonlike verbintenis met die CJMV het oor 'n tydperk van ongeveer 36 jaar gestrek. In 1933 het hy as voorsitter opgetree tydens die eerste vergadering van die CJMV Eiendomsdirekteure in Kaapstad. Gedurende die Tweede Wêreldoorlog (1939 - 1945) het hy die leiding geneem in die CJMV-oorlogswerk. In 1945 het hy as Administrateur van Kaapland aan die hoof gestaan van die fondsinsamelingspoging om sodoende die CJMV-gebou in Kaapstad van sy skuld las los te maak. Tydens sy lang verbintenis met die vereniging het hy alles probeer doen om jongmense tot hulp te kom.³⁸

Gideon was van 1929 af president van die CJMV van Kaapstad en vanaf 1948 af Nasionale president. Op 26 Maart 1956 het hy die Vereniging se hoogste toekenning, die "Gold Order of the Red Triangle" ontvang. Hierdie toekenning vir uitstaande diens was slegs die vyfde van sy soort wat in Suid-Afrika gemaak is³⁹ en dien as 'n verdere bewys van sy toewyding en geesdrif vir hierdie organisasie en sy doelwitte.

Moontlik kan Gideon se sukses op sy lewenspad ook daaraan toegeskryf word dat sy eggenote, Marie, in vele van sy belangstellings gedeel en hom vryelik daarin ondersteun het. Buitemuurse belangstellings soos onder andere tuinbou, kuns en musiek is ook aktief deur haar as stokperdjies beoefen. Sy het ook self betrokke geraak by politieke aktiwiteite en ook

36 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45: YMCA - "A flying start", g.d.

37 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 7: Speech at annual YMCA meeting, 1934, g.p.

38 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 52 B 20 (m): Cape Town YMCA News, 1.9.1956 - 31.12.1956; BC 54 F 4: Brief van CJMV aan G.B. van Zyl, 27.9.1949; BC 52 A 5: "Union's new Governor General", Manhood, December, 1945.

39 The Cape Times, 27.3.1956.

aan 'n wye verskeidenheid van organisasies behoort. Dit het sy met soveel uitstaande vernuf en vaardigheid gedoen dat dit meer aansien aan haar eggenoot se posisie verleen het.

Wat die huweliksverbintenis van die Van Zyls verder prominent gemaak het, was die verbintenis van twee families wat uitstaande posisies in die geskiedenis van Suid-Afrika bereik het. Ongelukkig was die egpaar egter kinderloos en kon die voortreflike wat hulle families en hulle self verrig het nie deur 'n nageslag voortgesit word nie. 'n Diepe begeerte om kinders te hê moes daar wel gewees het, gesien in die lig van hulle diep belangstelling, besorgdheid en lang verbintenis met kinderorganisasies. Moontlik het hierdie leemte aan eie kinders hom verder vergestald in die baie tyd wat hulle aan liefdadigheidsorganisasies bestee het.

Marie het ongetwyfeld baie tot Gideon se sukses bygedra. Sy het die liefde vir haar land bo die liefde en voorreg om 'n eie huis te besit, geplaas. Dit het veral sedert Gideon se Administrateurskap meer inspanning van haar kant vereis. Van vroeg af was sy egter bereid om opofferings vir Gideon se loopbaan te maak. Daarom het sy hom tydens al sy oorsese reise vergesel.⁴⁰ So vroeg as 1921 het sy namens Gideon se kandidatuur tydens 'n politieke vergadering gepraat. Alhoewel vrouens in daardie stadium nog nie stemreg gehad het nie het sy veral 'n beroep op hulle gedoen om alles in hul vermoë te doen om die beste kandidaat verkiesbaar te kry, waarmee sy natuurlik haar man bedoel het.⁴¹

Marie het altyd 'n belangstelling in die politiek getoon en was behulpsaam met die stigting van die plaaslike Vrouevereniging van die Suid-Afrikaanse Party en van die Vrouevereniging van die Kaaplandse en Suid-Afrikaanse Party tot 1934. Daarby was sy 21 jaar lank voorsitster van die Vrouevereniging van St. Andrew's Presbyterian Church en in 1942 voorsitster van die Vrouevereniging van die Presbyterian Church of South Africa and Rhodesia. Voorts was sy 'n lid van die Uniale bestuur en die Provinsiale bestuur van die Verenigde Party. Sy was ook ondervoorsitster van die Skiereilandse Raad van die Verenigde Party en vir die hele tydperk wat dit bestaan het, voorsitster van die vrouetak van die Verenigde Party van Seepunt. Sy was ook die voorsitster van die gesamentlike Manne- en-Vrouetak van die Verenigde Party in Seepunt. Later het sy opgetree as voorsitster van die Victory Market, Seepunt, en het sy ook vir 'n tyd lank gedien op die komitees van die Nurses Institute en Nurses War Memorial.⁴²

40 Die Suiderstem, 10.11.1945 (Byvoegsel).

41 The Cape Argus, 8.2.1921.

42 Die Suiderstem, 11.12.1950.

'n Verdere kenmerk van Marie was die gemak waarmee sy 'n toespraak in beide landstale kon maak. Daarby het sy ook die onderskeiding as die eerste vrou in Suid-Afrika gehad wat 'n toespraak in die Parlement gemaak het tydens 'n banket vir die afskeid van sir Thomas Smartt, leier van die Unioniste Party.⁴³

Gideon Brand van Zyl was 'n unieke mens aangesien hy die vermoë gehad het om buitengewoon werksaam te wees op politieke en sosiale terrein. In sy loopbaan het hy hoë integriteit openbaar soos hy bewys gelever het in sy amp as Administrateur en veral as Voorsitter van Komitees van die Volksraad waar hy polities neutraal moes staan. Hierdie eienskappe het hom uitmuntend bekwaam gemaak vir die ampte wat hy bekleed het. 'n Verdere kenmerk van sy lewe is dat hy homself telkens ondergeskik aan 'n saak gemaak het. Sy sukses in dié verband was moontlik aangesien hy Christelike beginsels nagevolg het en 'n gebalanseerde lewensuitkyk gehad het. In al sy optredes het hy die volgehoue steun van sy eggenote ontvang. Die groot hoogtes wat sy bereik het, het noodwendig vir Gideon tot groter sukses aangespoor. Met haar onberispelike optrede as Eerste Vrou van Suid-Afrika het sy onteenseglik groter waardigheid aan haar eggenoot se posisies verleen.

Dit is van historiese belang dat Gideon Brand van Zyl die eerste gebore Suid-Afrikaanse Goewerneur-Generaal was. Sy aanstelling was 'n mylpaal in Suid-Afrika se evolusionêre vrywording van Brittanje deurdat hy die eerste Goewerneur-Generaal was wat nie 'n Britse eretitel ontvang het nie. Dit is ironies dat hy juis hieraan moes deel hê aangesien hy sy lewe lank 'n voorstander was van die streng verbintenis met Brittanje. Gideon se ampstermyn was die laaste geleentheid waartydens 'n Britse Koning Suid-Afrika besoek het. Tydens die koning se besoek moes Gideon, as die Koning se verteenwoordiger op die agtergrond tree. In hierdie unieke omstandighede het Gideon sy taak met waardigheid vervul.

As eerste volwaardige Suid-Afrikaanse Goewerneur-Generaal het hy diepgaande en blywende spore getrap waarin toekomstige leiers eie aan Suid-Afrika moes volg. Sy afsterwe het 'n nuwe era vir Suid-Afrikaanse staatshoofde ingelei - die era van republikeinse staatshoofde.

43 The Cape Times, 11.12.1950.

BRONNE

I. LITERATUUR

- Coetzer, P.W. (e.a.): Die Nasionale Party Deel IV. Bloemfontein, 1986.
- Colvin, I.: The life of Jameson VOL II. London, 1922.
- De Kock, W.J.: Geskiedenis van Suid-Afrika. Pretoria, 1971.
- Debates of the House of Assembly of the Union of South Africa as reported in the Cape Times VOL IV, Part 1. Cape Town, 1919.
- Difford, I.D.: The story of the 1st Battalion Cape Corps 1915-1919. Cape Town, 1920.
- Du Toit, P.S.: Onderwys in Kaapland 1652-1975. Pretoria, 1976.
- Fraser, J.G.: Episodes in my life. Johannesburg, 1922.
- Garrathy, J.A.: The Nature of Biography. London, 1958.
- Geyser, O.(red.): Die Nasionale Party Deel III. Bloemfontein, 1982.
- Gittings, R.: The Nature of Biography. London, 1978.
- Malan, M.P.A.: Verkiesingsuitslae 1910-1943. Bloemfontein, 1947.
- Morrah, D.: The Royal Family in Africa. Cape Town, 1947.
- Mostert, J.P.C.: Politieke Partye in Suid-Afrika 1910-1985. Bloemfontein, 1986.
- Muller, C.F.J. (red.): Vyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis. (Tweede hersiene uitgawe) Pretoria, 1975.
- Murray, H.G.: Our South African Regiments Past and Present. Bloemfontein, 1934.
- Murray, M.: Under Lion's Head. Cape Town, 1964.
- Oberholster, J.J.: Die Historiese Monumente van Suid-Afrika. Kaapstad, 1972.
- Picard, H.W.J.: Grand Parade. Cape Town, 1969.
- Rhodie, D.O.: Suid-Afrika: van koloniale onderhorigheid tot soewereine onafhanklikheid. Johannesburg, 1974.
- Ritchie, W.: History of S.A. College VOL II. Cape Town, 1918.
- Romein, J.M.: De Biografie. g.p., 1951.
- Rosenthal, E. (ed): South African Dictionary of National Biography. London, 1946.
- Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, VOL IV. Pretoria, 1981.
- Smuts, J.C.: Jan Christiaan Smuts. Kaapstad, 1952.
- Solomon, W.E.G.: Saul Solomon. Cape Town, 1948.
- Standard Encyclopaedia of Southern Africa VOL V. Cape Town, 1972.
- Thom, H.B.: D.F. Malan. Kaapstad, 1980.
- Tylden, G.: The armed forces of South Africa. Johannesburg, 1954.

- Van den Heever, C.M.: Generaal J.B.M. Hertzog. Johannesburg, 1944.
- Van der Poel, J.: Selections from the Smuts Papers VOLS V and VII. Cambridge, 1973.
- Van der Schyff, P.F.: Die Unioniste Party in die Suid-Afrikaanse Politiek, 1910 tot 1921. (ongepubliseerde M.A.-tesis, PU vir CHO, 1964).
- Van der Walt, A.J.H.(e.a.): Geskiedenis van Suid-Afrika. (Tweede Uitgawe) Kaapstad, 1974.
- Van Zyl, D.J. (red.): Die Van Zyl-familie in Suid Afrika, VOL I. Stellenbosch, 1984.

II. LETTERKUNDIGE BRONNE

Cachet, F.L.: Vyftien jaar in Zuid-Afrika. Nieu-Loosdrecht, 1875.

III. PERIODIEKE PUBLIKASIES

A. KOERANTE

- Die Burger, 1928; 1943 - 1950; 1953 - 1956.
- The Cape Argus, 1883; 1913 - 1918; 1921 - 1922; 1928; 1942 - 1951; 1971.
- The Cape Times, 1913; 1918; 1928; 1942 - 1953; 1956.
- The Daily Dispatch, 1943; 1946 - 1950.
- The Friend, 1945 - 1950.
- The Natal Mercury, 1945 - 1947; 1950.
- The Natal Witness, 1946.
- Die Oosterlig, 1945 - 1947; 1950.
- The Pretoria News, 1945; 1947 - 1948; 1950.
- The Rand Daily Mail, 1945 - 1948; 1950.
- The Star, 1943; 1945 - 1948; 1950.
- Die Suiderstem, 1943 - 1950.
- The Sunday Times, 1945 - 1947.
- Die Transvaler, 1945.
- Die Vaderland, 1950.
- Die Volksblad, 1945 - 1947.

B. TYDSKRIFTE

- Arthur Barlow's Weekly, 26.1.1946.
- The Call of St. John, December 1949; December 1956.
- Cape Town YMCA News, 1.9.1956.
- Education, November 1942.

The Education Gazette VOL XLV No. 4.

The Ellerslie Magazine, November 1956.

Manhood, December 1945.

The Presbyterian Leader, Jan/Feb. 1951.

Presbyterian Record, 31.12.1950.

South Africa, 1942; 1945; 1950.

The South African Law Journal, November 1949.

The South African Railway and Harbours Magazine, May 1981.

Spotlight, October 1950.

St. Andrew's Record, November 1945.

The Sunday School Advancer, December 1956.

Varsity, 23.4.1948.

IV. TYDSKRIFARTIKELS

Mckenzie, A.G.: History and the Van Zyls (The Outspan, 21.12.1951).

Wetherell, W.: Our new Governor General (The Outspan, 30.11.1945).

V. ONGEPUBLISEERDE MANUSKRIPTE

South African Library, Cape Town.

MSB 309 Levyns, J.E.P.: Memoirs of a civil servant VOL II. Rondebosch, 1972.

University of Cape Town Libraries, Cape Town.

BC 160 63 Morris Alexander Collection.

BC 294 A 13.4 Patrick Duncan Collection

BC52; BC54 G.B. van Zyl Collection:

BC 52 A1-A10: Letters and telegrams received, pamphlets, press cuttings, 1942 - 1953.

BC 52 A11-A12: Speech books, miscellaneous letters from various religious and official bodies.

BC 52 A13-A16: Leather bound addresses from the Municipalities of Keetmanshoop and Windhoek, 1947; diplomatic protocol for Mrs. van Zyl.

BC 52 A17-A18: Letters and cards of sympathy on the death of C.H. van Zyl; loose miscellaneous documents of C.H. van Zyl and G.B. van Zyl; Letter book of C.H. van Zyl, 1865 - 1867.

BC 52 B1 - B19: Photograph albums and leather bound, typed addresses.

BC 52 B20a - B20k: Letters; loose photographs; miscellaneous notes for speeches; newspaper clippings; booklets; pamphlets, 1937 - 1956.

- BC 52 B20l - B20m: Clubs, Homes, Hospitals and Institutions Visited, 1946 - 1950; press cuttings, letters of condolence and telegrams received on the death of G.B. van Zyl.
- BC 52: Additional legal notes; photographs; correspondence - unsorted.
- BC 54 A1: Reminiscences VOLS I - VII.
- BC 54 A2 - A7: Genealogical details of the Van Zyl and Brand families.
- BC 54 A8: Address of the Chancellor of the University of Cape Town, genl. J.C. Smuts on the acceptance of the gift of the Law Library from the Rt. Hon. G.B. van Zyl.
- BC 54 A9: University of Cape Town - Van Zyl Bequest.
- BC 54 A 10: Letter from miss. Sara Buyskes on the Brand family, 23.11. 1950.
- BC 54 A 11: Family tree of Brand, Le Sueur and Swellengrebel families.
- BC 54 A 12: Letter from Simonstown Magistrate on the Brand families as landdrosts of Simonstown in the 18th century, 30.5.1951.
- BC 54 A 13: Van Zyl family (from Allen Loxton's: Die Afrikaner voorgeslag met familiewapens)
- BC 54 B: Royal Family: Holograph Letters.
- BC 54 C: General J.C. Smuts: Holograph Letters:
- BC 54 C1: Holograph notes in pencil of a letter from G.B. van Zyl to genl. Smuts, 1.9.1949.
- BC 54 C2: Holograph letter from genl. Smuts to G.B. van Zyl, 24.5.1949.
- BC 54 C3 - C4: Two holograph letters from genl. Smuts to mrs van Zyl. (1 undated and 25.10.1949)
- BC 54 D: Miscellaneous letters, documents and notes:
- BC 54 D1 - D 5: Letters received from sir James Rose Innes, 20.12.1935; sir Thomas Smartt, 23.2.1928; John X. Merriman, 6.10.1923 and 7.11.1923; sir L.S. Jameson, 17.9.1910.
- BC 54 D6: Miscellaneous documents of visit to England to attend the coronation of George VI when G.B. van Zyl represented the Speaker of the House of Assembly, 1937.
- BC 54 D 7: Miscellaneous documents and notes for speeches by G.B. van Zyl. (201 items unsorted).
- BC 54 D8 - D39: Personal documents on politics, religion, history and gardening.
- BC 54 D40: Notebooks containing notes on Parliamentary procedure and rulings from the chair, 1918 - 1940.
- BC 54 D41: Notebook containing miscellaneous notes and clippings of quotations and anecdotes.
- BC 54 D42: Leaflets and pamphlets on gardening and kennel shows.
- BC 54 D43: Typescript copies of an address given at Kingwilliamstown, n.d.
- BC 54 D44: Miscellaneous newspaper clippings.
- BC 54 D45: Folder containing miscellaneous material including the following: Notes on C.J. Rhodes; the history of the Groote Schuur Estate; biographical data and other personal information regarding G.B. van Zyl; data on C.H. van Zyl's career as a lawyer; two typescripts of speeches about the coronation of

George VI in 1937 on G.B. van Zyl's return to Union; miscellaneous pamphlets, newspaper clippings, notes and letters on G.B. van Zyl's activities in connection with the YMCA and gardening; copy of a speech delivered by G.B. van Zyl at the opening of the Malmesbury Hospital, July 1944; various U.C.T. publications connected with the Law Faculty and the opening of the Van Zyl Law Library.

BC 54 D47: Photograph of G.B. van Zyl and the S.A.P. Inter-provincial Head Committee.

BC 54 E1 - E20: Items connected with the coronation of George VI, 1937; the Royal tour of South Africa, 1947.

BC 54 F1: Letters to dr. C.H. van Zyl on his book "Notarial Practice".

BC 54 F2: Miscellaneous correspondence.

BC 54 F3: Miscellaneous items.

BC 54 F4: Miscellaneous speeches and correspondence.

VI. OWERHEIDSPUBLIKASIES

Hansard, 1936 - 1937.

Provinsie die Kaap die Goeie Hoop - Notules van die Provinsiale Raad, 1943 - 1946.

Provinsie Die Kaap die Goeie Hoop-Ordonansies, 1943 - 1946.

The Province of the Cape of Good Hope Official Gazette. Cape Town, 9.6.1916.

Records of the Cape Provincial Council VOLS VII and IX. Cape Town, 1917.

C.TC1: Report of the subcommittee on the proposed municipal offices for administrative staff on the Grand Parade. (Cape Town City Council). Cape Town, 22.8.1928.

U.C.Nr 9: Verslag van die Corbett-komitee insake finansiële hulpbronne van die provinsies. Pretoria, 1944.

Votes and proceedings of the Union Parliament. Cape Town, 1942.

Wette van die Unie van Suid-Afrika. Kaapstad, 1934.

VII. ONGEPUBLISEERDE ARGIVALE BRONNE

Kaapse Staatsargiefbewaarplek, Kaapstad.

M.O.O.C. 7/1/959 no. 2126: Last Will and testament of the late C.H. van Zyl.

Meester van die Hooggeregshof, Kaapstad.

6508/56: Last Will and testament of the late G.B. van Zyl.

78/74: Last Will and testament of the late M.E.C. van Zyl.

VIII. VARIA

T495, Itemnommer 3095: Bandargief S.A.U.K., Seepunt. Klankopname: G.B. van Zyl gesels oor sy betrokkenheid by perdewedrenne.

Foto, Laaste rusplek van G.B. van Zyl, Maitland begraafplaas.

Gesprek met sir de Villiers Graaff, 2.9.1987.

Gesprek met mev. L. Sher, eggenote van 'n voormalige burgemeester van Milnerton, 29.8.1987.

BYLAES

BYLAE 1Verkiesingsuitslae 1910 - 1943¹Kaapstad-Hawe en Seepunt

KAAPSTAD-HAWE

Jaar	Unioniste	S.A.P.	Arbeiders Arbeiders	Demokratiese Unioniste	Meerderheid S.A.P.
<hr/>					
1910	1414	602			812
1915	2092		726		1366
1920	1234			1080	154
1921	-	1754	719		1035

SEEPUNT

Jaar	N.P.	S.A.P.	V.P.	Onafhanklikes Party	Dominium S.A.P.	Meerderheid V.P.
<hr/>						
1929		ONB				ONB
1933		2885		2852		33
1938			4800			3480
1943			ONB			ONB

S.A.P. : Suid-Afrikaanse Party

N.P. : Nasionale Party

V.P. : Verenigde Nasionale Suid-Afrikaanse Party (Verenigde Party)

ONB : Onbestrede.

¹ M.P.A. Malan: Verkiesingsuitslae 1910 - 1943, p. 70.

BYLAE 2HOEKSTEENLEGGINGS, ONTHULLING VAN GEDENKPLATE EN OPENING VAN
GEBOUE DEUR G.B. VAN ZYL, 1946 - 1950

1. Onthulling van die gedenkplaat ter herdenking van die 60ste bestaansjaar van Johannesburg, Woensdag, 2 Oktober 1946.
2. Onthulling van die Oorlogsmonument ter herinnering van die soldate wat gedurende die Tweede Wêreldoorlog gesneuwel het, Keetmanshoop, Donderdag, 28 Augustus 1947.
3. Onthulling van die Oorlogsgedenkplaat by die Germiston Presbyteriaanse Kerk, Sondag, 30 November 1947.
4. Hoeksteenlegging van die St. John-gebou, Johannesburg, 12 Mei 1948.
5. Hoeksteenlegging van die St. Stephen's Presbeteriaanse Kerk Rosettenville, Johannesburg, 22 Mei 1948.
6. Opening van die nuwe geboue van die Natal Tegniese Kollege, Durban, 1 Julie 1948.
7. Hoeksteenlegging van die Rooi Kruis Gedenkgebou, Durban, 4 Julie 1948.
8. Opening van die Karootuine, Worcester, 25 September 1948.
9. Onthulling van die Krieketgedenktelbord, Nuweland krieketveld, 31 Desember 1948.
10. Opening van die nuwe meisiekoshuis, Huis van Zyl, Malmesbury, 24 Maart 1949.
11. Onthulling van die gedenkplaat by die South African College School ter ere van oud-leerlinge wat gedurende die Tweede Wêreldoorlog gesterf het, Rondebosch, 11 Mei 1950.
12. Onthulling van gedenkplaat ter herinnering aan die stigting van die eerste sentrum van die Orde van St. John in Suid-Afrika in 1891, Diocesan College, Rondebosch, 26 Mei 1950.
13. Hoeksteenlegging van die nuwe Rooi Kruis-gebou in Commissionersstraat, Oos-Londen, Donderdag, 14 September 1950.

BYLAE 3GIDEON BRAND VAN ZYL: LIDMAATSKAP VAN ORGANISASIES(1891 - 1956)

1. Gedurende studentejare sekretaris van die S.A. Kollege Danskomitee (1891 - 1894)¹
2. Sekretaris van Seepunt Tuinbouvereniging (1895 - 1898) en later president²
3. Voorsitter van die Kennel Union of South Africa (1908)³
4. Voorsitter van die Milnerton Renbaanklub (1909)⁴
5. Komiteelid van die Westelike Provinsie Landbouvereniging vir 30 jaar en president vanaf 1910 tot 1925⁵
6. Bestuurslid van die Kaapstadse tak van die Dierebeskermingsvereniging (1912 - 1936)⁶
7. Voorsitter van die Civil Service Klub in Kaapstad (1914)⁷
8. Gesaghebber van die Kerkraad van die St. Andrew's Presbyterian Church, Kaapstad in 1912 en voorsitter in 1915⁸
9. Komiteelid van die Sondag Burgerdienste in Kaapstad van ontstaan af tot die einde van die Tweede Wêreldoorlog⁹
10. Voorsitter van die skoolkomitee van die Hoërskool Ellerslie, Seepunt. (1910 - 1942)¹⁰

1 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL II: Reminiscences, p. 25.

2 Ibid., BC 54 D 41.

3 Ibid., BC 54 D 45.

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Die Burger, 30.8.1945

7 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 41.

8 Ibid.

9 Ibid., BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 65.

10 Ibid.

11. Voorsitter van die Kaapprovinsie YMCA - Toc H. War Work Council sedert 1929¹¹
12. Nasionale President van die YMCA (1948 - 1956)¹²
13. Raadslid van die Universiteit van Kaapstad tot 1946¹³
14. Verteenwoordiger vir verskeie jare van die Universiteit van Kaapstad op die Suid-Afrikaanse Kollege Skoolkomitee¹⁴
15. Trustee van die Nasionale Botaniese Tuine, Kirstenbosch, tot 1946¹⁵
16. Verskeie jare voorsitter en lewenslid van die Green Point Track Board of Control¹⁶
17. President van Hamilton Voetbalklub, Groenpunt Krieketklub, Drieankerbaai Tennisklub¹⁷
18. Lewenslid en eerste voorsitter van Kelvin Grove¹⁸
19. Lewenslid van die Westelike Provinsie Krieketklub¹⁹
20. Ere-president van die Kaapse Parlementêre Debatsvereniging²⁰
21. Voorsitter van die National Mutual Life Association of Australasia Limited²¹
22. Voorsitter van die Milnerton Estates Limited²²

-
- 11 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 65.
 - 12 The Cape Times, 27.3.1956.
 - 13 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 65.
 - 14 Ibid.
 - 15 Ibid.
 - 16 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 A 1 VOL IV: Reminiscences, p. 65.
 - 17 Ibid.
 - 18 Ibid.
 - 19 Ibid.
 - 20 The Cape Times, 1.4.1946
 - 21 (University of Cape Town Libraries) G.B. van Zyl collection BC 54 D 45.
 - 22 Ibid.